

ЉУБИНКА БАСОТОВА

ЛАТИНСКИ ЈАЗИК

LATINITAS

ЗА III ГОДИНА

ГИМНАЗИСКО ОБРАЗОВАНИЕ

Проф. д-р ЛЈУБИНКА БАСОТОВА

ЛАТИНСКИ ЈАЗИК

L A T I N I T A S

ЗА III ГОДИНА

ПРОДОЛЖИТЕЛНО ИЗУЧУВАЊЕ

ГИМНАЗИСКО ОБРАЗОВАНИЕ

ВТОРО ИЗДАНИЕ

ПРОСВЕТНО ДЕЛО

Скопје, 2018

Уредник:

Саветка ДИМИТРОВА

Рецензенти:

проф. д-р Елена КОЛЕВА, редовен професор во пензија на Филозофскиот факултет – Скопје

Марија МИЦЕВА, професор по латински јазик во ДСУ „Раде Јовчевски - Корчагин“ – Скопје

Билјана БОЈКОВСКА, професор по латински јазик во ДСУ „Панче Арсовски“ – Скопје

Со Решение на министерот за образование и наука бр. 11-3869/1 од 15.07.2004 година се одобрува употребата на овој учебник.

ПРЕДГОВОР

Учебникот *Latinitas* е наменет за трета година изучување на латинскиот јазик. Содржините во него се целосно сообразени со предвидената Наставна програма за оваа година за напредното изучување на латинскиот јазик.

Од граматичкиот материјал, учебникот ги содржи оние методски единици, кои не се опфатени во наставните програми за претходните две години изучување на јазикот. Целосно е заокружена синтаксата и на реченицата и на падежот, во оние делови, кои не беа застапени во учебникот за втора година. Приклучени се и особеностите на некои облици во деклинацијата (исклучоци во родот, именки со посебна деклинација, *substantiva defectiva et abundantia*).

Овој материјал е презентираан преку соодветни примери во одбрани реченици и куси текстови, проследени со коментари и детални граматички експликации.

Според предвидената програма, учебникот содржи и одбрани оригинални текстови од римските автори: Гај Јулиј Кајсар, Марк Тулиј Кикерон, Гај Валериј Катул и Публиј Вергилиј Марон. За поблиско запознавање дадени се и куси информации за римските автори што се застапени во учебникот. Текстовите се проследени со детални синтаксички објаснувања за видот зависни реченици, за функцијата на падежите во реченицата, има и насоки за подредување на инверзиите во духот на македонската синтакса, како и реалии во врска со текстот. Дадени се и нужните информации од метриката за видовите метри и стихови кај застапените поети.

За олеснување и контрола при обработката на оригиналните текстови, приложени се и преводи и препеви на фрагменти од застапените автори. Препорачливо е, на часовите да се читаат и други фрагменти од овие автори, во превод од постојните изданија на овие автори на македонски јазик.

На крајот од учебников е даден Речник, кој ја содржи целокупната лексика, содржана во речениците и текстовите.

Наставниците имаат слобода, сообразно со бројот на часовите, да го експлицираат граматичкиот материјал и со други реченици и текстови, според нивно наоѓање и избор, но во функција на определената методска единица.

Сметаме дека овој учебник содржи доволно текстуален материјал, за да можат учениците да пристапат кон читање, превод и анализа на оригинални извадоци од римски автори и да се запознаат, иако делумно, со литературните дострели на неколку од највидните претставници на римската литература.

Авторот

СИНТАКСА НА РЕЧЕНИЦА

LECTIO PRIMA

Реченици зад verba postulandi, impediendi et timendi

I. 1. *Moneo* te, *ut* cum viris bonis *vivas*. (Cic. Fam. 9.) 2 *Imperavi* mihi, *ut viverem*; aliquando enim vivere – fortiter facere est. (Sen. Ep. 78). 3. Lycurgus *instituit*, *ut* omnes Lacedaemonii, sine ullo discrimine, una mensa *uterentur*. 4. Scipio dixit: *Quaeso*, *ne* me a somno *excitetis*. (Cic. Repub. 6.)

II. 1. *Cura*, *ut* *valeas*. 2. Nihil aliter *curo*, quam *ut* bene et suaviter *vivam*. (Eras. 1.) 3. Natura *prospexit*, *ne* quis *insepultus* *esset*. (Sen. Ep.). *Cavendum est*, *ne* poena maior, quam culpa *sit*. (Cic. Off. 1.)

III. 1. *Impedit* ira animum, *ne possit* cernere verum. (Dion. Cato, 2). 2. *Non deterret* sapientem mors, *quominus* rei publicae suisque *consulat*. (Cic.)

IV. 1. *Timeo*, *ut* sero *venias*. *Timeo*, *ne* sero *venias*. 2. *Vereor*, *ne augeam* laborem, dum velim minuire. (Cic. Leg. 1.)

Задача: Посочи од кои латински зборови потекнуваат латинизмите во македонскиот јазик: монитор, император, институт, фортификација, дискриминација, менза, пенал, анимација, морталитет, република, аугментатив, лабораторија.

Pugna Marathonia

Cum Dareus, rex Persarum in Graeciam erupit, multi Athenienses postulabant, ut moenibus Athenarum se defenderent. Miltiades, qui dux exercitus Atheniensium erat nitebatur, ut castra fierent. Athenienses, auctoritate Miltiadis impuls, copias suas ex urbe eduxerunt et idoneo loco castra posuerunt, ut Persas prohiberent, ne ad moenia Athenarum appropinquarent. Datis, dux Persarum timebat, ut Persae impetum Atheniensium sustinerent; periculum quoque erat, ne Lacedaemonii subsidio Atheniensium venirent. Ideo, fretus numero copiarum suarum dimicare decrevit. Itaque in aciem peditum centum milia et equitum decem milia militum produxit proeliumque commisit. In eo proelio Athenienses virtute Persas praevaluerunt et decemplicem numerum hostium profligaverunt.

Коментар:

ЗА МАРАТОНСКАТА БИТКА

Најголемиот жесток судир во грчко-персиските војни (500-490 г. пр. Хр.) се случил на Маратонското Поле во 490 г. пр. Хр. Персијците, предводени од Датис и Артаферн со 10 000 коњаници и многуилјадна пешадија ја нападнале Балканска Грција, го зазеле градот Еритреја и се влогориле на Маратонското Поле, со намера да ја нападнат Атина. Грчката војска, која броела едвај 11 000 војници, на чие чело бил војсководецот Милтијад се распоредила во фаланга и им го спречила влегувањето на Персијците во долината на една мала рекичка, пуштајќи го непријателот да навлезе само околу 160 чекори. Тогаш Грците се дале во напад и ја принудиле на бегство огромната персиска војска. Според Херодот, Персијците на Маратон изгубиле 6400 војници, а загубите на Грците биле само 192 војника. По поразот кај Маратонското Поле, Персијците десет години не се осмелувале да ја нападнат Грција.

Битка међу Хелени и Персијанци, релјеф на њ.н. саркофаг на Александар

ГРАМАТИКА

I. Во зависните реченици, со кои се искажува барање, настојување или грижа да се изврши дејството на субјектот во главната реченица, најчесто стојат глаголи со такво значење (**verba postulandi et curandi**): **postulo, 1; impero, 1; peto, 3;** (бара, заповеда), **moneo, 2; persuadeo, 2; hortor, 1** (опоменува, советува, бодри); **curo, 1; consulo, 3, video, 2** (се грижи); **operam do, 1, studeo, 2, nitor, 3** (настојува) и сл.

Ваквите зависни реченици се секогаш внатрешно зависни, што значи дека во нив секогаш глаголот е во конјунктив, според *consecutio temporum*. Бидејќи и овие реченици, како и целните се истовремени со главната реченица, во нив стои конјунктив на презентот или на имперфектот.

Сврзниците, со кои почнуваат овие реченици се исти како и кај зависно-целните реченици т.е.

ut – да

ne – да не

Hannibal puer **postulabat, ut** una cum patre in Hispaniam **iret**.

Ханибал како момче барал да оди заедно со татка си во Хиспанија.

Videant consules, **ne** quid detrimenti res publica **capiat**.

Конзулите нека се грижат државата да не претрпи некаква штета.

NOTA BENE! Зависно барателна реченица во конјунктив со сврзникот **ut** доаѓа само ако се искажува некаква заповед. Ако се искажува некаква стварна состојба, зад овие глаголи доаѓа конструкцијата акузатив со инфинитив.

Пр. Dux **imperavit** militibus **ut** in castris **manerent**.

Војсководецот им заповеда на војниците да останат во логорот.

Dux **praecepit** milites in castra **manere**.

Војсководецот препорача војниците да останат во логорот.

II. Покрај глаголи, кои означуваат некакво спречување (**verba impediendi**), како **impedio, 4; prohibeo, 2; obsto, 1; resisto, 3** (спречува, се спротивставува) и сл. следуваат внатрешнозависни реченици, истовремени со главната реченица, во кои стои конјунктив на презентот или на имперфектот. Според *consecutio temporum*; почнуваат со сврзниците:

ne = за да не **quominus** (= *ut eo minus*) = да

Natura **impedit, ne** surdus vel mutus iudex *sit*.

Природата не допушта глув или нем да биде судија.

Ira saepe **obstat, quominus** verum **videamus**.

Гневот често пречи да ја согледаме вистината.

III. Зад глаголи и изрази, кои значат стравување, како **timeo, 2 metuo, 3; vereor, 2; in metu sum; pavidus sum; periculum est** (се плашам, стравувам, во страв сум, исплашен сум, постои опасност) зависните реченици почнуваат со сврзниците:

ut – ако субјектот на главната реченица стравува дека нешто нема да се случи, а тој сака да се случи:

Timeo, ut pater meus in tempore *veniat*.

Се плашам дека татко ми нема да дојде на време (а сакам да дојде).

Глаголот и кај овие реченици е секогаш во конјунктив, според *consecutio temporum*.

ne – кога субјектот се плаши дека нешто ќе се случи, а тој не сака да се случи:

Timeo, ne pater sero *veniat*.

Се плашам да не дојде татко ми доцна (а не сакам да задоцни).

LECTIO SECUNDA

Реченици со *si non, nisi, nisi forte, dum dummodo*

I. 1. Caesar, *si non* aperte, tamen regni cupidus erat¹. 2. Si ad me veneris, valde gaudebo, *si non* veneris, dolebo.

II. 1. Nemo regere potest, *nisi* qui potest et regi² (Sen. De ira). 2. Cave amicum (esse) credas, *nisi* si quem probaveris. 3. Quid est philosophia, *nisi* donum deorum? (Cic.).

III. 1. Sabini in Capitolium invadere non potuerunt, *nisi forte* Tarpeia, filia Spurii Tarpei clavos arcis Capitolinae Tito Tacio tradiderat³.

IV. 1. Oderint, *dum* metuant. 2. Magno me metu liberabis, *dummodo* inter me atque te murus intersit (Cic.). 3. Maxima libertas civibus data est, *dummodo* legibus parerent.

¹ Кај римските нобили постоело основано сомневање дека тој се стреми кон кралска власт. Иако тој јавно ја одбивал титулата гех, сепак, сето негово однесување во сенатот ја навестувало неговата желба да стане тоа. Приврзаниците на републиката, насетувајќи го ова, организирале заговор и го погубиле на 15 март 44 г. пр. Хр. (Мартовски Иди).

² regi – infin. praes. pass. = да биде владеен.

³ Тарпеја била ќерка на заповедникот на капитолската тврдина во Рим. За време на војната меѓу Римјаните и Сабињаните, таа, кога забележала дека Сабињаните на левата рака носат златни белегии, му ветила на нивниот крал Тит Татиј дека ќе му ги предаде клучевите од тврдината, ако ѝ вети, дека како награда ќе ѝ даде сè што носат војниците на левицата. Тит Татиј ѝ го ветил тоа и го исполнил ветувањето. Но Сабињаните на левата рака ги носеле и штитовите, па покрај белегиите, тие неа ја прётрупале со своите штитови, под кои таа се задушила. Сабињаните потем на јуриш го освоиле Капитол.

Задача: Од кои латински зборови се изведени следните латинизми во нашиот јазик: кредит, инвазија, традиција, мурал, цивил, легален?

Capitis deminutio

Capitis deminutionis tria sunt genera: maxima, media, minima. Nam tria habemus: libertatem, civitatem, familiam. Si libertatem amittimus, maxima est capitis deminutio. Si libertatem retinemus, sed civitatem amittimus, media est deminutio. Si et libertas et civitas retinentur, minima est capitis deminutio.

ГРАМАТИКА

I. Протазата кај спогодбените реченици може да почнува и со *si non*, ако не се негира целата реченица, туку само еден збор во неа:

Si non diruta, sed solum expugnata *Carthago fuisset*, ea semper periculosa Romae fuisset.

Картагина секогаш ќе била опасност за Рим ако не била разурната,
а била само освоена.

II. *Nisi*, покрај значењето *ако не* во спогодбените реченици, зад негација или одречно прашање може да значи и *освен, единствено*:

Nihil aliud est historia, *nisi* confectio annalium.

Историјата не е ништо друго, *освен* составување годишници.

III. Со сврзниците *dum, dummodo* (само да, само нека, само ако) со конјунктив почнуваат реченици, во кои се искажува некаква желба, ограничена од содржината на главната реченица; ваквите реченици се нарекуваат **желбено погодбени** (оптативнокондиционални). Конјунктивот во ваквите реченици се согласува според *consecutio temporum*.

Magno me gaudio expleveris, *dummodo* ad me *venias*.

Ќе ме исполниш со голема радост, само ако дојдеш кај мене.

Omnia faciam, *dum* tu contentus *sis*.

Ќе направам сè, само ти да бидеш задоволен.

LECTIO TERTIA

Oratio recta Oratio obliqua Директен и индиректен говор

1. Cicero dixit: "*Ego civis Romanus sum.*"
Cicero dixit *se civem Romanum esse.*

2. Dux Germanorum legatum Romanum interrogavit: "*Qua de causa Romani constituerunt Germanos inde expellere?*"

3. Dux Germanorum legatum Romanum interrogavit, *qua de causa Romani constituissent Germanos inde expellere.*

4. Dux Germanorum legato Romano dixit: "*Decedite de ea provincia, quam Germani iure primi occupantis tenent.*"

Dux Germanorum a legato Romano postulavit, *ut decederent de ea* provincia, quam Germani iure primi occupantis tenerent.

Задача: Изнајди ги латинските зборови од кои се изведени следниве латинизми во нашиот јазик: дикција, конституција, јурист, окупација.

Somnus mirus

Oratio recta

Caelius⁴ scripsit: "Hannibal in somno vidit Iovem, deos in concilium convocantem. Quo cum Hannibal ipse esset convocatus, ⁵ Iuppiter imperavit, ut ⁶ Italiae bellum inferret et unum deum e concilio ei ducem dedit. Postquam Hannibal cum exercitu progredi coepit, dux Hannibali dixit: „Noli respicere⁷! Hannibal autem, cupiditate⁸ incitatus, respexit. Tum beluam ingentem vidit, quae omnia quacumque incedebat vastare⁹ Hannibal ducem interrogavit: „Quod est hoc monstrum“? Deus respondit: „Vastitas Italiae“.

Oratio obliqua

Caelius scripsit Hannibalem in somno vidisse Iovem, deos in concilium convocantem; quo cum Hannibal ipse convocatus esset, ei dixerunt Iovem imperavisse ut bellum Italiae inferret et unum deum e concilio ducem ei dedisse; postquam Hannibal cum exercitu progredi coepisset¹⁰ ferunt ducem ei dixisse ne respiceret; Hannibalem autem cupiditate incitatum respexisse; tum beluam ingentem vidisse omnia quacumque incederet, vastare; ducem ab Hannibale interrogatum esse, quod esset illud monstrum; et deum respondisse id esse vastitatem Italiae.

Задача: Објасни како во вториот текст директниот говор од претходниот станува индиректен.

⁴ Caelius – Lucius Caelius Antipater, римски историчар, современик на браќата Тибериј и Гај Гракх; анегдотата за овој сон ни ја предава Тит Ливиј.

⁵ Подреди: Cum ipse Hannibal convocatus esset quo (= eo loco)

⁶ Постулативна зависна (барателна) реченица зад глаголот imperare.

⁷ Искажување забрана со императив од глаголот nolo, nolle, nolui и инфинитив: Не гледај назад!

⁸ cupiditate incitatus= ablativus causae покрај партицип= поттикнат од љубопитност.

⁹ Подреди: vidit ingentem beluam vastare quacumque incederet. Зад глаголот vidit, конструкција accusativus cum infinitivo.

¹⁰ Зависновременска реченица.

За Пунските војни

Картагинецот Ханибал (247–183 г. пр. Хр.) е еден од најславните војсководители во антиката. Бил син на Хамилкар Барка; во Втората пунска војна им нанесол големи порази на Римјаните, префрлувајќи ги своите војски од Хиспанија преку Алпите во Северна Италија, ги поразил Римјаните кај Тикина, Требија, Трасименското Езеро и Кана; имал намера да го нападне и Рим, каде што завладеал огромен страв од претстојната опасност; оттука е и познатата изрека *Hannibal ante portas* (Ханибал е пред вратите), што денес се употребува за секоја непосредна опасност.

Римјаните воделе три војни со Картагинците (Пуните) Во III в. пр. Хр. Картагина станала најсила трговска и поморска држава на Западниот Медитеран; имала свои колонии на брегот на Северна Африка, Јужна Хиспанија, Сицилија и Сардинија. Кога Рим во 265 г. пр. Хр. завладеал со Италија, интересите на двете држави се судриле и војните станале неизбежни. Во Првата пунска војна (264–241), Картагина ги изгубила сите свои владеења на Сицилија и Сардинија и била принудена да му плаќа на Рим големи даноци. Во 237 г. пр. Хр., Хамилкар Барка војувал во Јужна Хиспанија, сакајќи да ги приграби богатите рудници на сребро. Во 226 г. пр. Хр. Картагинците во Хиспанија ја основале Нова Картагина и го склучиле т.н. Еброски мир со Рим, според кој реката Ебро (Ибер) станала граница меѓу областите, приврзаници на Картагинците и оние на Римјаните. Во 218 г. пр. Хр. Картагинците го зазеле градот Сагунт, кој бил сојузник на Рим, што било причина и повод за Втората пунска војна (218–201 г. пр. Хр.) во којашто Ханибал речиси ја освоил Италија, но по загубата на Капуа, Сиракуза, Тарент и Хиспанија, бил принуден да се врати во Африка, каде што во 202 г. пр. Хр. претрпел голем пораз од римскиот војсководец Скипион кај Зама. Картагина ги изгубила сите свои надворешни владеења и ја изгубила улогата на голема држава. Но благодарение на реформите што ги спровела во стопанството, исползувајќи ја интензивно работната сила на робовите, Картагина бргу зајакнала од поразите и се здобила со силна економска моќ. Сметајќи ја Картагина за своја аетула (соперничка), Рим решил сосема да ја уништи, што и се случило по Третата пунска војна (149–146 г. пр. Хр.), кога Картагина до темел била разурната, а нејзините жители станале робови. Градот Картагина станал составен дел на римската држава.

ГРАМАТИКА

Во *oratio recta* (директен говор) се искажуваат нечии зборови, изразени во точната форма во која се кажани:

Cato in senatu semper dicebat: „*Carthago delenda est*“.

Катон во сенатот секогаш зборувал: „Картагина мора да биде разурната“.

Во *oratio obliqua* се искажуваат нечии зборови, во форма подредена според глаголот „зборува, кажува“ т.е. :

- со конструкцијата *accusativus cum infinitivo*:

Cato in senatu semper dicebat *Carthaginem delendam esse*.

Катон во сенатот секогаш зборувал дека Картагина мора да биде разурната.

Личните и посвојните заменки во индиректниот говор секогаш се однесуваат на 3 лице:

Oratio recta

Dux dixit: *Meis copiis vincam* (ego).

Војсководецот рече: - Јас ќе победам со моите чети!

Oratio obliqua

Dux dixit *se suis copiis victurum esse*.

Војсководецот рече дека (тој) ќе победи со своите чети.

- со *прашални и барајтелни зависни реченици во конјунктив* сообразени со глаголот на главната реченица според *consecutio temporum*:

Oratio recta

Caesar milites suos interrogavit: *Cur de vestra virtute desperatis?*

Кајсар ги прашал своите војници: „Зошто губите надеж во вашата храброст?“

Oratio obliqua

Caesar milites suos interrogavit, *cur* de virtute sua *desperarent*.

Кајсар ги прашал своите војници, зошто губат надеж во својата храброст.

Oratio recta

Dux militibus imperavit: „*E castris evadite*“!

Војсководецот им заповеда на војниците: „Излезете од логорот.“

Oratio obliqua

Dux militibus imperavit, *ut* e castris *evaderent*.

Војсководецот им заповеда на војниците да излезат од логорот.

СИНТАКСА НА ПАДЕЖ

LECTIO QUARTA

АКУЗАТИВ

Акузатив за простор и време
Акузатив на внатрешен објект

I. 1. Turris *ducentos pedes* alta est. 2. Caesar duas fossas *quindecim pedes latas*, eandem altitudinem perduxit. (Caes. B. G. 7, 73.) 3. Ratem unam *ducentos* longam *pedes* Carthaginienses a terra in amnem porrexerunt. (Liv. 21. 28) 4. Alexander *quingenta stadia* processit et venit in vicum in quo Dareum Bessus comprehenderat.

II. 1. Quaedam bestiolae *unum diem* vivunt 2. Cato *annos quinque et octoginta* vixit.

3. *Sex horas* dormire sat est iuvenique senique

Septem vix pigro, nullo concedimus octo.

4. Per *annos quattuor et viginti* Primo Punico bello classibus certatum est cum Poenis. (Liv. 9, 19) 5. Alexander decessit uno mense minus *annos* tres et triginta natus.

III. 1 Romani multis cum gentibus atrocia *bella bellabant*. 2. Honestam *vitam vivere* laudabile est. 12. Apud Graecos maximus honor erat *Olympia vincere*.

Задача: Латинизмите: педал, концесија, хонорар, наталитет се изведени од латинските зборови:

Sententiae:

Dies noctesque cogitandum est. (Cic. Tusc. disp. 1, 7)

И дење и ноќе треба да се размислува.

Mulieres bene olent, si nihil olent.

Жените убаво мирисаат, ако на ништо не мирисаат.

Коментар:

Римските мерки за должина биле:

digitus	палец	1, 85 cm
pes	стапка	29, 63 cm
cubitum	лакот	44, 43 cm
gradus	чекор	74, 07 cm
passus	двоен чекор	1, 48 m
stadium	стадиј	околу 190 m

Стадиј е грчка мерка за должина.

На патиштата на секои 1000 двојни чекори (passus) стоел камен -бележник **milliarium** или **lapis** според кој се одредувала оддалеченоста од Рим или од другите поголеми центри.

I. 4. Бес бил сатрап на персиската област Бактрија. По поразот на Персијците кај Ис, Дареј, се дал во бегство; Александар го следел. Бес прави заговор против својот владетел Дареј III Кодоман и го организира неговото убиство.

УБИСТВОТО НА ДАРЕЈ

Имејќи на Александар и неговата слава биле пресудни во оваа војна¹¹ и шокот што ја преситрашило варвариите. Бес и другите учесници во ова злосторство ја следеле колата на Дареј; почнале да го наговараат да јавне коњ и со бегство да му се измолкне на непријателот. Дареј тврдел дека има богови-одмаздачи и надевајќи се на доблестта на Александар одбивал да ги послуша убијците. Тогаш

¹¹ Војната што Александар ја водел против персискиот крал Дареј Кодоман.

ише, разгневени, фрлиле којја кон кралој и го оставиле така прободен со многу рани. Го ранувале и добитокој, за да не може да оди понајаму, а убиле и два- ири роба, кои го придружувале кралој.

(Куртиј Руф: Историја на Александар Македонски, кн. 5, 13)

II. 5. Римскиот историограф Куртиј Руф вака пишува за смртта на Александар Македонски:

Боговиите не можеле да се смилосиваат поинаку, освен со смртта на кралој... Ойкако цела ноќ ја поминал во ишење, (Александар) почнал да се чувствува лошо. Појва болеста најпреднала дојаму, ишо за четри дена му ја исцрпела сета сила, така ишо, не можел ни да зборува. Меѓутоа, војнициите, нештокојни, со тржва и љубов кон него, барале да им се доушиат да го видаат, иако војководиите ги убедувале да не го отежнуваат здравјето на кралој.

Кога војнициите го виделе, сите почнале да пролеваат солзи и се чинело дека војската веќе не го гледа кралој, туку неговиот погреб. Сепак, најголема била жалоста на оние, коишто сиееле околу лежлото. Кога кралој ги видел, им рекол: „Кога ќе умрам, ќе најдејте ли крал, кој ќе биде досиен за вакви мажи?“ Неверојатно е да се каже и да се слушне дека тој издржал во истата положба на телото, во која се ставил, кога посакал да ги пуштаат војнициите. Ойкако ја отпишувал војската, како да си го исполнил свој долг кон животој, па сосема ја изгубил снагата. Зајоведат пријателите да му пријдаат поблизу (зашто гласот почнал да му ослабнува), го извадил прсеној од раката и му го дал на Пердика, порачувајќи му неговиот тело да биде однесено во храмот на Хамон. Кога ише го запрашале, кому ја остава кралската власт, тој одговорил: „На најдостојниот“.

(Куртиј Руф, Историја... кн. 10, 5)

За Погребната кола на Александар Македонски

Првин со чекан направиле златен ковчег, според големината на телото на Александар; го исполниле до половина со миризливи мајерин, за да шири пријатна миризба и за да го сочува телото од распаѓање.

Над ковчежот ѝосѝавиле златен каѝак, ѝолку ѝочно ѝрисѝособен, ѝѝо ја оѝкружувал целѝта надворешна сѝрана (на ковчежот).

Над сѝто ѝоа ѝрефрлилe ѝорфирна ѝокривка, ѝректасно израбоѝена со злато; околу неа се наоѓало оружјето на ѝочинаѝиот, со ѝѝо се давало увид во делаѝа, ѝѝо ѝој ѝи извршил.

Поѝоа довлекле кола, на којашѝо ѝребало да се ѝренесува ѝелоѝо. На ѝорниот дел од колаѝа се наоѓала златна „сводесѝа одаја“, наѝравена од скаѝоцени камења; ѝаа била долга осум, а широка дванаесѝ лакѝи.

Под врвот на сводот од одајаѝа се наоѓал квадратен златен ѝрон, на којшѝо биле ѝреѝсѝавени ѝлави од „ѝраѓелафи“ во величина на две дланки; на ѝрсѝени, како украс биле ѝрицврѝени разнобојни венчиња, како цветѝови.

На врвот имало мрежесѝа завеса, на која виселе оѓромни свона, за да може оддалеку да се слушне дека колаѝа наближува.

На аѓлиѝе од сводот, на секоја сѝрана сѝоела Победа, со ѝрофеј во рацѝе.

Сводот бил држан од златен ѝерисѝил со јонски каѝѝтели; внатре во ѝерисѝилоѝ се наоѓала златна мрежа, со дебелина од еден ѝрсѝ, над којашѝо ѝаралелно биле ѝосѝавени ѝо четѝири ѝлочи, на коишѝо имало ѝреѝсѝавени фиѓури; овие ѝлочи биле еднакви ѝо величина со сидовиѝе на „ѓробнаѝа одаја“.

На ѝрваѝа ѝлоча се ѝледа колесница, боѓаѝо израбоѝена од метал; на неа седи Александар со убав жезол во ракаѝа; околу кралот ѝод оружје врви македонската ѝарда и Персијци, наречени „мелифори“; ѝред сѝе нив оделе војници, ѝѝо ѝо носеле оружјето.

На вѝораѝа ѝлоча била ѝреѝсѝавена колона од слонови, украсени сѝоред воениот обичај; над нив, на чело, јавале Инди, а одзади Македонци со нивноѝо вообичаено оружје.

На ѝреѝаѝа ѝлоча се ѝледаат коњичкиѝе четѝи, кои ѝрикажуваат како се развива една битка.

На четврѝаѝа ѝлоча се ѝреѝсѝавени кораби, ѝодредени за битка.

На влезот од оваа „одаја“ се наоѓале златни лавови, кои како да ѝи демнеле оние ѝѝо влеѓуваат внатре.

Од срединаѝа на секој сѝолб наѓоре, сѝ до каѝѝелиѝе се извивал златен аканѝ.

Над „сводесѝаѝа одаја“, на срединаѝа на сводот, на оѝворено, бил сѝросѝрен ѝорфирен килим, на којшѝо била ѝоложена ѝолема

злајна круна од маслинови гранчиња; кога сонцејо со своите зраци ќе ја дојрело, се создавала молскава и ирејерлива свејлина, иака ијо од време на време како да иредизвикувала молњи.

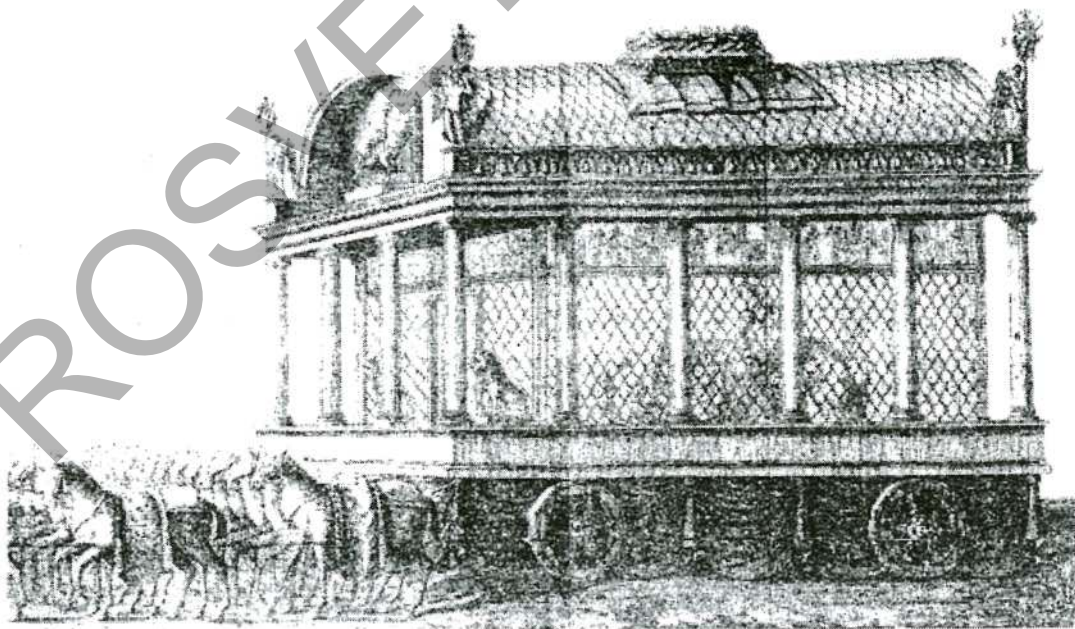
Од сираније на колаја, над којашо се наоѓала целата оваа градба, сирчеле по две оски, на кои се вршеле четири персиски иркала, чиешо иречки биле иозлајени; само оној дел од колаја, шо дојирал до земјаја, бил железен.

Крајните делови на оските, шо сирчеле биле од злато и на нив имало златни лавовски глави, чиј усји држеле којје.

Околу средината на должината на колаја, во средишниот дел на „одајаја“ се наоѓала механичка оска, која, на сеја оваа градба и давала рамнојежа, за да може колаја да се движи без нишање на нерамни места.

Имало четири ироцеја; на секој од нив бил ирицврстен чейворен ред јарем; на секој јарем биле врзани по четири маски, иака шо вкупниот број маски бил шеесет и четири. Тие биле многу внимателно одбрани според големинаја и силаја. Секоја маска на главаја имала иозлајена круна, а од двете сирани на усјаја им виселе по две звона; околу врајот имале гјрдани од скајоцени камења.

(Диодор Сицилиски, кн. XVIII, гл. 26, 27.)

Појребнаја кола на Александар

ГРАМАТИКА

I. Акузатив за простор

Освен како падеж на директниот објект (кого? што?) покрај преодните глаголи (*verba transitiva*), со акузативот може да се искажуваат и димензиите на предметот (должина, ширина, висина, длабина):

Taleae *pedem* longae in terram infodiebantur. (Caes. B. G. 7, 73.)

Во земја се закопуваа колци долги една стапка.

Milites fossam *sex cubita* altam, *duodecim* latam effoderunt. (Liv. 37, 37)

Војниците ископаа ров, шест лакти длабок, дванаесет широк.

Nota bene! Придавката *altus*, 3 има значење висок, но и длабок.

II. Акузатив за време

Акузативот може да искажува и должина на времетраење (колку долго време?):

Macedonum regnum a summo culmine fortunae ad ultimum finem *centum quinquaginta annos* stetit. (Liv. 45, 9)

Македонското кралство постоело сто и педесет години од врвот на величието до конечниот крај.

Carneades¹² *nonaginta* vixit *annos*.

Карнеад живеел осумдесет години.

¹² Карнеад бил хеленски философ од Кирена (214-129 г. пр. Хр.)

Socrates *triginta dies* in carcere exegit ¹³ in expectatione mortis.

Сократ поминал триесет дена во затвор, во очекување на смртта.

III. Акузатив на внатрешен објект

Кога покрај некои глаголи како објект стои именка со исто значење или е од истата основа како и глаголот, таквиот објект се нарекува **внатрешен**; ако именката во акузатив е од истиот корен како и глаголот, тогаш таквата синтагма се нарекува *figura ethymologica*. пр. *iucundum somnum somniare* = пријатен сон да се сонува.

Спореди кај нас: Сон сонила млада Стојаница.
Битка бијат одбор јунаци.

Акузативот на внатрешниот објект секогаш има покрај себе некој атрибут: *acerrimam pugnam pugnare* = многу жестока битка да се бие; *iucundam vitam vivere* = пријатен живот да се живее.

Понекогаш именката во акузатив нема значење слично на глаголот, но таа е како атрибут на неискажана именка, содржана во глаголот. Пр. *Olympia vincere* = *victoriam Olympiorum vincere* = Да се победи на Олимписките игри.

Запомни:

Акузативот искажува:

директисен објект: Amo **patriam**. (Ја љубам татковината.)

насока: Eo **Romam**. (Одам во Рим.)

мерка: Fossa centum **pedes** longa. (Ров долг сто стапки.)

времетраење: Decem **annos** regnavit. (Владеел десет години.)

возрас: Vir sexaginta **annos** natus. (Шеесетгодишен маж.)

¹³ Сократ, прочуен хеленски философ (469-399 г. пр. Хр.); под обвинение дека со своето учење ја расипувал младината, од Атињаните бил осуден на смрт. Иако му се дала можност да избега од затворот, тој спокојно го чекал денот кога требало да ја испие чашата со отров.

LECTIO QUINTA

ГЕНИТИВ

I. 1. *Heredis* fletus sub persona risus est. (Syr.) 2. *Vitae* brevis est cursus, *gloriae* – sempiternus. 3. Senectus est occasus *vitae*.

II. 1. Omnis ars *naturae* imitatio est. 2. Dulcis est amor *patriae*. 3. Cupiditas *gloriae*, quam dura domina est! (Cic.) 4. Timor *belli* peior est ipso bello.

III. Verbum *sapientiae* mihi carissimum est. 2. Nomen *regni* Romanis odiosum est. 3. Alimenta *frugum* utilissima sunt.

IV. 1. Discordia civium est belua *multorum caputum*. 2. Amici *sincerae fidei* in rebus adversis cognoscuntur. (Val. Max.). 3. Classem septuaginta *navium* Athenienses Miltiadi dederunt. (Nep.) 4. Cato erat vir *eximiae sapientiae*.

V. 1. Mea mihi conscientia *pluris* est, quam omnium sermo. (Cic.) 2. In rebus dubiis *plurimi* est audacia. (Syr.) 3. *Tanti* est exercitus, *quantum* imperator. 4. *Pluris* est oculatus testis unus, quam auriti decem. 5. Proditorem patriae *minimi* aestimamus.

VI. Volsci Coriolanum¹⁴ *proditionis* accusaverunt et interfecerunt. 2. Athenienses Alcibiadem *impietatis* arguerunt et exsilio damnaverunt. 3. Condemnemus haruspices¹⁵ aut *stultitiae*, aut *vanitatis*. (Cic.)

VII. 1. Maria *plena* sunt *piscium* aliorumque animalium. 2. Caesar *cupidus regni* fuisse dicitur. 3. Homini, *avido pecuniae*, nihil satis est. 4. Semper *memor amicorum* esto! 5. Cicero *peritissimus eloquentiae* erat.

¹⁴ Гнај Марк Кориолан, според една стара легенда бил патрикиј - предавник на својот народ. За време на борбите на патрикиите со плебејците, бил прогонет од Рим и преминал на страната на Волските, кои им биле непријатели на Римјаните. Тој ја повел војската на Волските, со намера да го опсади Рим, но на молба од мајка му и сопругата, се откажал од опсадата. Легендата за Кориолан, Шекспир ја зел за сиже на својата драма „Кориолан“, а и Бетовен една од своите симфонии ја нарекол по неговото име.

¹⁵ Харуспики биле етрурски колегиј жреци, кои ја претскажувале иднината според внатрешноста на испеченото жртвено животно. Римските магистрати ги повикувале нив по конкретни поводи, за да добијат некакви претскажувања, што морало да бидат потврдени и од сенатот. Вакви жреци во својата свита имал и секој војсководец, а тие требало да го претскажуваат најпогодното време за поход или напад и исходот од некоја претстојна битка.

Задача: Посочи ги латинските зборови од кои се изведени латинизмите во македонскиот јазик: реалност, плурализам, минимум, сатисфакција.

De Alcibiade

Alcibiades filius Cliniae erat. Fuit homo diversae naturae, virtutum atque vitiorum plenus. Cupido gloriae et studium voluptatum in eo erant. Formosissimus omnium aetatis suae fuit. Alcibiadis consilio Athenienses Syracusanis bellum induxerunt. Exercitui Atheniensium Alcibiades dux electus est. Dum is in Sicilia erat, inimici eum impietatis accusaverunt. Alcibiades, ultionis cupidus, in patriam non rediit, sed Thebas venit. Postquam audiverat se capitis damnatum esse, Lacedaemonem demigravit. Alcibiadis erat saepe fidem fallere. Ideo antiqui scriptores eum parvi aestimant.

Задача: Преведи го текстот; изнајди ги сите генитивски форми и објасни какво значење имаат тие во реченицата.

Hereditas

Nihil aliud est hereditas, nisi successio in universum ius defuncti. Caput et fundamentum totius testamenti est heredis institutio.

Heredis fletus sub persona risus est. Male secum agit aeger, medicum qui heredem facit.

Коментар:

РИМСКИТЕ ЖРЕЦИ И НИВНИТЕ КОЛЕГИИ

VI, 3. Жреците во антиката играле многу значајна ролја во општествениот живот, како вршители на религиозните обреди. Тие ги знаеле обредните норми, раководеле со обредите, со жртвопринесувањата. Жрец се станувало или по наследство, или со избор. Во принцип, секој здрав човек со патрикиско потекло можел да биде жрец, а имало и жени - жреци. Според римскиот религиозен систем, жреците се посредници меѓу боговите и луѓето. На чело на римските жреци бил императорот (во царската епоха) како **pontifex maximus**; по него следеле жреци на одделни божества, кои се разликувале според одеждите и симболиката; потоа следувале жречески здруженија на местни култови и обичаи. Најстари жречески колегии биле **арвалските браќа**, култен колегиј жреци, кои се молеле за добар род во полињата, **аугури**, кои претскажувале според громови, молњи, особено според летот и гласот на птиците, **фетиали**, колегиј од 20 жреци, чија должност била грижата за меѓународното право (објавување војна, склучување договори; **харуспики**, **луперки**, кои вршеле обреди за прочистување и плодородие; **понтифики** - колегиј свештенослужители, кои вршеле надзор над другите жречески колегии, составувале календари, вршеле обреди и жртвопринесувања; во нивна надлежност бил и погребниот култ и сакралното право; **салиските браќа** биле еден од најстарите жречески колегии; на број 24 (12 назначени од Палатин, 12 од Квиринал); во март и октомври, со старинско оружје и свештени штитови изведувале ритуали и пееле песна **Carmen saliare** со која ги повикувале боговите, особено богот Марс; **весталки** – свештенички на божицата Веста; според древниот обичај го чувале вечниот оган во нејзиниот храм. Се избирале девојчиња од 10–12 години, кои во тек на 30 години биле должни да ја исполнуваат оваа жреческа обврска; биле многу почитувани и уживале големи привелегии.

ЗА АЛКИБИЈАД

Алкибијад (450–404 г. пр. Хр.) бил знаменит атински војсководец, современик, ученик и љубимец на Сократа. Повеќе од интерес, отколку од убедување, се ставил на чело на демократската странка и ја вовлекол Атина во авантуристички поход против Сицилија. Додека бил на

Сицилија, во Атина го обвиниле дека ги нагрдил статуите на богот Хермес и ги осквернил елевсинските таинства. Наместо да се врати во Атина, тој пребегал првин во Теба, а потем во Спарта, кај кралот Агид. Од таму заминал за Јонија, кај сатрапот Тисаферн и таму дејствувал против својата татковина. Подоцна се помирил со Атињаните, но, сепак, умрел во Битинија, кај сатрапот Фарнабаз.

ГРАМАТИКА

I, II. Genitivus subiectivus et obiectivus

Amor matris liberum delectat.

Љубовта на мајката го радува детето.

Amor matris libero innatus est.

Љубовта кон мајката е вродена кај детето.

Во првата реченица ако именката *amor*, ја замениме со глаголот *amare* од кој таа е изведена, синтагмата *amor matris* би можела да се искаже и како *mater amat*, при што генитивот *matris* станува субјект на таа љубов: мајката љуби.

Ваквиот генитив се нарекува **субјектен** (*genitivus subiectivus*).

Во втората реченица, ако ја примениме истата постапка, т.е. именката *amor* ја замениме со глаголот *amare*, тогаш мислата би можела да се искаже и како *Liber amat matrem*. (Детето ја љуби мајката.) Во овој случај генитивската форма *matris* ни станува **објект** на таа љубов. Овој генитив се нарекува **објектен** (*genitivus obiectivus*).

Според смислата на реченицата се насетува дали генитивот е субјектен или објектен.

Објектниот генитив стои покрај именки, изведени од глаголи (substantiva deverbativa). Најчести објектни генитиви се:

amor patriae (amare patriam) = љубов кон татковината
odium servitutis (servitutem odisse) = омраза кон ропството
spes victoriae (sperare victoriam) = надеж за победа
metus mortis (metuere mortem) = страв од смртта

Од личните заменки **nos** и **vos** објектниот генитив е **nostri, vestri**: amor vestri = љубов кон вас.

III. Genitivus explicativus

Vox *patriae* cuique sanctum est.

Зборот „татковина“ секому е свет.

Со **genitivus explicativus** поблиску се определува некаков поим; најчесто доаѓа зад именките: **nomen, vocabulum, verbum**.

Пр. nomen **imperatoris** = името „заповедник“
vocabulum **cantandi** = зборот „пеење“.

Ваквиот генитив често има функција на апозиција и се нарекува уште *апозитивен генитив*.

IV. Genitivus qualitatis

Alcibiades fuit homo *diversae naturae*.

Алкибијад бил човек со противречна природа.

Seneca erat vir *magni ingenii*.

Сенека бил маж со голема дарба.

Со **genitivus qualitatis** се искажува најчесто својство, како во погоре посочените примери, но и:

број: puer decem *annorum* = момче од десет години;

вредност: anulus *magni pretii* = прстен со голема вредност;

мерка: fossa *magnae altitudinis* = ров со голема длабочина;

вид: vir *equestris ordinis* = маж од витезинскиот сталеж;

начин: homo *sui generis* = човек од свој (посебен) сој.

V. Genitivus pretii

Покрај глаголи што означуваат: вреди, цени, смета (**aestimare, ducere, facere, putare, habere**) може да стои генитив кој искажува колкава вредност припишуваме на нешто. Таквиот генитив се нарекува **genitivus pretii**.

Најчести genitivi pretii се: **magni** (многу), **pluris** (повеќе), **parvi** (малку), **minoris** (помалку), **tanti** (толку), **quanti** (колку).

Cicero Catonem *tanti* aestimabat, *quanti* Socratem.

Кикерон го ценел Катона толку, колку што го ценел и Сократа.

VI. Genitivus criminis

Покрај глаголи, кои се среќаваат во судската постапка (**verba iudicialia**), какви што се: **accusare, arguere** (обвинува), **damnare** (осудува), **absolvere** (ослободува), вината, поради која некој се обвинува, осудува или ослободува се искажува со **genitivus criminis**.

Tuccia, virgo Vestalis *incesti* damnata est.

Тукија, девица Весталка, осудена е за блуд¹⁶.

¹⁶ Свештеничките на божицата Веста се заветувале на доживотно девство. (Virgines Vestales).

VII. Генитив зад придавки

Зад некои придавки стои задолжително генитив, како дополнување на нивното значење. Такви се придавките:

avidus pecuniae – алчен за пари
cupidus gloriae – желен за слава
peritus navigandi – опитен за пловидба
memor patriae – кој си спомнува на татковината
particeps coniurationis – учесник во заговор
plenus amoris – полн со љубов
ignarus regionis – кој не ја познава областа
consciус culpaе – свесен за грешката
expers valetudinis – лишен од здравје, болен.

Semper **memor patriae** esto!

Секогаш секавај се на татковината!

Carthaginenses **peritissimi navigandi** erant.

Картагинците биле многу вешти во пловидба.

REPETITIO:

Gen. possessivus:

Liber Petri. (Книга на Петар)

Domus est Pauli. (Куќата му припаѓа на Паул.)

Hominis est errare. (Својство на човекот е да греша.)

Gen. part.

Magna pars militum. (Голем дел од војниците.)

Solus omnium. (Сам од сите.)

Quid novi? (Што е ново?)

Optimus discipulorum. (Најдобриот од учениците.)

Fortiores nostrum. (Посмелите од нас.)

Gen. subiec.

Amor parentum. (Љубов на родителите; родителска љубов.)

Gen. obiec.

Metus hostium. (Страв од непријателите.)

Gen qualit.

Puer egregiae indolis. (Момче со извонредна дарба.)

Fossa centum pedum. (Ров од сто стапки.)

Tabula magni ponderis. (Плоча со голема тежина.)

Vir patricii ordinis. (Маж од патрикискиот staleж.)

Gen. explic.

Vocabulum scriptoris. (Името „писател“)

Gen. pretii

Honestos magni ducimus. (Многу ги цениме чесните.)

Gen. crimin.

Socratem iniuste impietatis accusaverunt. (Сократа неправедно го обвиниле за безбожништво.)

Ген. зад придавки:

Caesar peritissimus belli gerendi erat. (Кајсар бил извонредно опитен во војувањето.)

LECTIO SEXTA

ДАТИВ

Dativus possessivus

1. *Nulli* est *homini* perpetuum bonum. 2. Dives est, *cui* tanta possessio est, ut¹⁷ nihil amplius optet. (Cic.) 3. Natura est *omnibus* una (Iuv.) 4. *Artaxerxi, regi* Persarum centum quindecim filii fuerunt, sed tres tantum iusto matrimonio suscepti.¹⁸ (Iust.) 5. Mos erat *antiquis*, usque ad meam aetatem servatus, primis verbis epistulae adicere; „Si vales, bene est, ego valeo“ (Sen.)

Colloquium de differentiis in iure

- Qualis est differentia inter agnationem et cognationem?
- Personae, quibus agnatio est, agnati appellantur, veluti duo fratres.
- Tunc, sunt agnati frater et soror?
- Si in matrimonio est soror, videtur agnata non esse, sed cognata.
- Ergo, quid est notandum? Qualis est condicio, qua una persona agnata appellanda est.
- Agnati patrem familiae eundem habent. Quare soror in matrimonium data, agnata non est, quia in potestatem eius mariti patris familias¹⁹ venit.

¹⁷ ut consecutivum = така што; зависната реченица е последична зад tanta possessio.

¹⁸ iusto matrimonio suscepti = добиени од законски брак.

¹⁹ pater familias = татко на семејството, чијашто potestas patria (татковска власт) му давала неограничена власт над децата, нешто поограничена над сопругата и апсолутна над робовите, а исто така и над целиот имот. Синовите можеле да се ослободат од оваа власт по пат на еманципација, а ќерките со стапување во брак, кога потпаѓале под власта на сопругот или на неговиот татко, ако сопругот бил под негова власт.

- Atque quid est cognatio?
- Frater vero et soror in matrimonio data, cognati sunt. Cognatio enim consanguinitas est.
- Bene dictum. Vobis gratia.

Задачи:

1. Преведи го текстот и изнајди ја во него формата *dativus possessivus*.
2. Латинизмите: нула, посесивност, опција, уникат, морал, диференцијал, персона, апелатив, апелација, фамилија, поврзи ги со латинските зборови од кои се изведени.

ГРАМАТИКА

Дативот покрај форми од глаголот *esse* покажува кому нешто припаѓа. Таквиот датив се нарекува *dativus possessivus*.

Fluvio Danubio tria ora sunt.

Реката Дунав има три устија.

Aegroto, dum anima est, spes esse dicitur.

Се вели дека болниот, додека има душа, има и надеж.

REPETITIO:

Дат. на индиректен објект:

Poeta amicis carmen suum legit.

Поетот им ја чита својата песна на пријателите.

Дат. како директен објект (покрај глаголите: *medeor, persuadeo, studeo, nubo, parco, maledico*):

Bonis nocet, qui *malis* parcit.

Кој ги штети лошите, им наштетува на добрите.

Dativ. commodi et incommodi:

Non **nobis solis**, sed **patriae** nati sumus.

Не сме родени само за нас, туку за татковината.

Dat. auctoris:

Leonidas militibus suis dixit: Milites, hic **nobis** aut **vincendum**, aut **moriendum est**.

Леонид им рекол на своите војници: Војници, овде ние треба или да победиме или да умреме!

Dat. finalis:

Virtus sola neque **dono** datur, neque accipitur.

Доблеста ниту се дава, ниту се прима како дар.

Caesar quinque cohortes **militibus auxilio** misit.

Кајсар на војниците им прати пет кохорти на помош.

Dat. possessivus:

Mihi duo filii **sunt**.

Јас имам два сина.

LECTIO SEPTIMA

АБЛАТИВ

I. 1. Magnus Alexander *corpore* parvus erat. 2. Mare Rubrum *colore* non abhorret a ceteris. 3. Galli *lingua, institutis, legibus* inter se differunt. (Caes.) 3. Homines inter se *studiis, moribus, omni ratione* vitae differunt. 4. Dignum *laude* virum Musa vetat mori. (Hor.). 5. Magnos homines *virtute*, non *fortuna* metimur.

II. 1. *Quo* plura habes, *eo* acrius, quae non habes, cupis. 2. Cogitandum est, *quanto* levior dolor sit non habere, quam perdere. (Sen.). 3. Quisque, non *quanto* plura possidet, sed *quanto* pauciora optat, *tanto* locupletior est. 4. Mihi versantur ante oculos Ulixes et Nestor, quorum aetas mille fere et *trecentis annis* saeculum nostrum antecedit. (Tac.)

III. 1. Ego spem *pretio* non emo. (Teren.). 2. Sperne voluptates; nocet empti *dolore* voluptas. (Hor.) 3. Experientia, empti *dolore*, docet. 4. Hunc agrum *parvo pretio* emi.

De Libris Sibylinis

Ab antiquis scriptoribus de libris Sibylinis haec memoriae prodita sunt:
Mulier quaedam, cuius nomen non est notum, ad Tarquinium Superbum regem venit, novem libros ferens. Divina in iis erant oracula. Cum Tarquinius eam interrogavisset, quantum pretium esset librorum, mulier

nimum poposcit. Rex autem eam derisit. Tum illa, postquam tres libros ex novem cremavit, regem interrogavit, num reliquos sex eodem pretio emere vellet. Tarquinius multo magis risit. Mulier statim tres alios libros cremavit atque denuo placide interrogavit, num tres reliquos eodem pretio emere vellet. Rex tum demum eos emere constituit, neque minore pretio, quam quod pro omnibus petatum erat. Illa autem mulier, postquam a Tarquinio digressa est, postea nunquam comparuit. Libri illi tres Sibylini appellati sunt. Ad eos, quasi ad oraculum Romani adibant, cum deos immortales publice consulere volebant.

Pugna apud Cannas²⁰

Hannibal, dux, eximia virtute et peritia bellica praestans ceteris ducibus, in Apuliam²¹ pervenit. Adversus eum Roma duo consules profecti sunt, Aemilius Paulus et Terentius Varro; ambo, loco non satis idoneo, paulo distante a vico, qui Cannae appellabatur castra posuerunt. Ibi Varro, invito collega²² aciem instruxit et signum pugnae dedit. Ibi exercitus Romanus victus et caesus est. Ea clades multo sanguine Romanos stetit. Aemilius Paulus, telis obrutus cecidit; alter consul cum paucis equitibus fugit.

Задача: Преведи го текстот и изнајди ги сите аблативски форми; објасни какво значење имаат тие во реченицата.

²⁰ Битката кај Кана била 216 г. пр. Хр. Таму Римјаните биле целосно поразени; загинале многу римски војници, а голем број биле заробени од Пуните.

²¹ Апулија е област во Јужна Италија.

²² Номинален апсолутен аблатив; преведи: против волјата на колегата.

ГРАМАТИКА

I. Ablativus limitationis

Аблатив за оглед

Со ваквиот аблатив се покажува од која точка на гледиште се поаѓа кога се тврди нешто. Се преведува со: со оглед на, по, со. Стои покрај глаголи што значат: цени, мери, просудува, надминува, се истакнува, се разликува (**aestimare, metiri, antecedere, praetare, differre**).

Пр. Homines, etsi *aliis multis*, tamen *hoc uno* a bestiis differunt, quod rationem habent, a natura datam. (Cic.)

Луѓето по многу нешта се разликуваат од животните, но најмногу се разликуваат од нив по разумот што им е даден од природата.

– зад придавки како **dignus, indignus, validus, par, similis, dissimilis** (достоеен, недостоеен, слаб, рамен, сличен, различен) и сл.

Dignum *laude* virum Musa vetat mori. (Hor.)

Музата не допушта да умре маж достоеен за слава.

Вакви аблативи се често: **nomine, re, natione, genere, opinione, numero, natu** (по име, всушност, по народност, според мислењето, според бројот, според раѓање).

Mardonius, satrapes²³ regius, *natione* Medus erat.

Кралскиот сатрап Мардониј, по народност бил Медиец.

²³ satrapes – управител на некоја персиска област (сатрапија)

II. Ablativus mensurae Аблатив за мера

Со овој аблатив се искажува за колку, некој поим се разликува од некој друг. Стои зад:

– **компаративи и зборови со компаративно значење како ante, post, infra** (пред, по, под).

Quo minor spes est, *hoc* magis cupimus.

Колку е помала надежта, толку повеќе посакуваме.

Numa Pompilius *annis permultis* ante fuit, quam Pythagoras.

Нума Помпилиј живеел многу години пред Питагора.

- **глаголи со компаративно значење, како malo, antecedo, praesto, supero** (повеќе сакам, надминувам):

Cirero *multo* praestitit ceteris oratoribus Romanis arte oratoria.

Кикерон многу ги надминувал останатите римски говорници во говорничката вештина.

- **глаголи што означуваат оддалеченост: absum, disto** (оддалечен сум)

Stobi *non multo* a Scupis distant.

Стоби не е многу оддалечено од Скупи.

III. Ablativus pretii Аблатив за цена

Кај изрази, кои искажуваат купување или продавање, на прашањето: за колку? стои аблатив за цена; бидејќи цената е поим за колку се купува или за колку се продава нешто, таа може да се искаже и со *ablativus instrumenti*. **Ablativus pretii** стои покрај глаголи како: **emere, redimere** (купува); **vendere, mercari** (продава); **stare, constare, esse** (чини).

Hunc librum *magno pretio* emi.

Оваа книга ја купив за висока цена.

Multorum hominum *sanguine et vulneribus* ea victoria Poenis stetit.

Оваа победа Пуните ги чинела многу крв и рани.

REPETITIO:

Ablativus:

- **separationis:** **servitute** liberavit, vacuus **metu**;
ослободи од ропство, лишен од страв, бестрашен.
- **originis:** **nobili genere** ortus = потекнува од благороден род.
- **comparationis:** Ferrum utilior est **auro** = Железото е пополезно од златото.
- **loci:** ubi? **idoneo loco** = на погодно место;
primo libro = во првата книга.
- **causae:** **fame** interiit (умре од глад = умре поради глад)
- **modi:** **Magna voce** clamant = Викаат силно (со висок глас) или гласно.
- **instrumenti:** Militem feriit **gladio**. = Со меч го прободува војникот.
- **temporis:** **Tertia hora** veniet. = Ќе дојде во три часот.
Duobus annis ante. = Две години пред тоа.
Tribus annis urbem cepit. = За време од три години го зазеде градот. По три години го зазеде градот.
- **qualitatis:** Puer **egregia indole** = Момче со извонредна дарба.
- **socii:** **Cum Paulo** venio. = Доаѓам со Паул.
Caesar **omnibus copiis** venit. = Кајсар дојде со сите чети.

–**limitationis:** Quod rectum est, nec **magnitudine** aestimatur, nec **numero**, nec **tempore**. = Она што е праведно не го цениме ни според величината, ни според бројот, ни според времето.

– **mensurae:** **Tanto** brevius omne, **quanto** felicius tempus. = Секое време, доколку е посреќно, дотолку е покучко.

– **pretii:** Valetudo **pecunia** non emitur. = Здравјето не се купува со пари.

МОРФОЛОГИЈА

LECTIO OCTAVA

Особености во облиците на III дефлекинација

I. 1. Miles Romanus hostem *securi* necavit. 2. Hostes *turrim* Romanam diu obsidebant, sed expugnare eam non potuerunt. 3. Bello milites famem et *sitim* tolerabant. 4. Dux copias suas trans *Tiberim* traduxit. 5. *Febris* rheumatica morbus gravis est.

II. 1. Dominatio optimatum *plebi* odiosa erat. 2. *Ignis* domesticus ara penatium erat. 3. Cives Romani cupidi *litium* erant.

III. 1. Latratum *canum* nocte saepe audimus. 2. Diebus festis laetus clamor *iuvenum* undique auditur. 3. Amor *patrum matrumque* liberis innatus est.

IV. 1. Canem trium *mensum* (mensium) natum mihi dono dederunt. 2. Reverentia *parentum* (parentium) liberis obligatoria est. 3. Cultus *Larum* (Larium) magni erat. 4. *Optimatum* (optimatum) auctoritas in civitate magna erat.

MITTO TIBI N (AVE) M PRORA PUPPIQUE CARENTEM

Nota bene! Именките: секира, опсада, толеранција, аудиториум, аудиенција, фестивал, облигација, култ и култура се од латинско потекло. Од кои латински зборови се изведени? _____

Mancipatio

Est autem mancipatio imaginaria quaedam venditio, quod et ipsum ius proprium civium Romanorum est. Ea res ita agitur. Adhibitis non minus quam quinque testibus²⁴ civibus Romanis puberibus et praeterea alio (cive) eiusdem condicionis, qui libram aeneam teneat, qui libripens appellatur, is qui mancipio accipit, rem tenens dicit: „Hunc ego hominem ex iure Quiritium (Quiritum) meum esse aio (=dico), isque emptus esto hoc aere aeneaeque libra. Deinde aere percutit libram idque aes dat ei, a quo mancipio accipit, quasi loco pretii.

Коментар:

Римски божества – чувари на домот и на државата

II, 2. Пенати се божества, кои го штитат семејството. Тие се чувари на семејното огниште, но и на државата. Нивниот број не е точно утврден и секое семејство по свој избор си ги определувала своите пенати. Најчесто тоа биле Веста, Меркуриј или Јупитер. Првин тие биле почитувани во домашниот култ, а подоцна, за време на Царството и како државен култ. При секој обред, или позначајно собитие во семејството, на домашното огниште им се принесувале жртви. За нив, во домовите се граделе посебни мали капели (penetralia sacra).

III, 3. Лари најпрвин биле божества на плодородните ниви, а подоцна, како и пенатите - заштитници на домашното огниште. Најстарите култни места на ларите биле на отворен простор, најчесто на меѓите меѓу нивите, каде што се наоѓале и нивни капели. Биле почитувани и како чувари на вратите и заштитници на градот, на копнените и на морските патишта, како и на римската војска. Биле претставувани како момчиња, облечени во широка препашана туника, кои во левата рака држеле купа, а во десната рог на изобилието. Во домовите, слично на пенатите, им се граделе мали капели (lararium.)

²⁴ adhibitibus... testibus = ablativus absolutus.

ГРАМАТИКА

I. Именките од женски род:

febris, -is треска	turris, -is кула
sitis, -is жед	puppis, -is крма
tussis, -is кашлица	securis, -is секира

– во акуз. едн. завршуваат на **-im**: **febrim, sitim, tussim, turrim, puppim, securim**

– во абл. едн. на **-i**: **febri, siti, tussi, turri, puppi, securi**.

Наставки **-im** во акуз. и **-i** во абл. едн. имаат и именките *parisyllaba* (еднаквосложни), имиња на реки и градови: **Tiberis, -is m.** (Тибар); **Neapolis, -is f.** (Неапол); **Albis, -is m.** (Лаба); **Hispalis, -is, f.** (Севилја.)

II. Следниве именки *parisyllaba* (еднаквосложни), спротивно на правилото, во генитив плурал наместо на **-ium**, завршуваат на **-um**.

canis, -is, m.	пес	ген. мн. canum
iuvenis, -is, m.	младич	ген. мн. iuvenum
vates, -is, m.	пророк	ген. мн. vatum
sedes, -is, f.	седиште	ген. мн. sedum
mater, -tris, f.	мајка	ген. мн. matrum
pater, -tris, m.	татко	ген. мн. patrum
frater, -tris, m.	брат	ген. мн. fratrum

III. Следниве именки имаат ген. мн. на **-um**, но и на **-ium**.

parens, -tis, m. f.	родител, -лка	ген. мн. parentum/ parentium
mensis, -is, m.	месец	ген. мн. mensum/ mensium
Quirites, m.	Квирити, Римјани	ген. мн. Quiritum/ Quiritium
Lar, -is, m.	Лар, домашен бог	ген. мн. Larum/ Larium

LECTIO NONA

Именки со посебна дефлекција DEFECTIVA NUMERO DEFECTIVA CASIBUS

I. 1. Cornua sunt *arma* multorum animalium. 2. Milites Romani hieme in *castris* hibernis erant. 3. Fortitudo civium – *moenia* urbium.

II 1. Multitudo *boum* in agris Romanorum erant. 2. Romani *bubus* agros suos arabant. 3. Helvetiis duo *itinera* erant, quibus *itineribus* domo exire possent. 4. In Capitolio magnificum templum *Iovis*, protectoris Romae erat. 5. *Vim vi* repellimus. 6. Crescente periculo²⁵ crescunt *vires*. 7. Hieme alti *montes* pleni sunt nivium. 8. Omnes homines summa *ope* niti decet, ne vitam silentium transeant.

Nuptiae

Nuptiae sunt coniunctio maris et feminae et consortium omnis vitae, divini et humani iuris communicatio.

(Modestinus)

Quaerellae Scytharum

Legati Scytharum Alexandro, regi Macedonum haec acerba verba dixerunt: „Quid nobis tecum est? Nunquam terram tuam attigimus. Neo servire ulli possumus, nec imperare desideramus. Dona nobis a diis data sunt,

²⁵ crescente periculo – ablativus absolutus (кога расте опасноста)

iugum boum et aratrum, sagitta, hasta. His utimur et cum amicis et adversus inimicos. Fruges amicis damus, boum labore quaesitas; inimicos sagitta eminus, hasta cominus petimus. At tu, Alexander, qui te gloriaris ad latrones persequendos venire, omnium gentium, quas adisti latro es. Iam ad pecora nostra avaras manus porrigis! Quo plura habes, eo acrius ea, quae non habes, cupis.

Според Куртиј Руф: Историја на Александар Македонски.

Sententia:

Aqua non vi cavat lapidem, sed saepe cadendo.

Водата не го длаби каменот со сила, туку често паѓајќи.

ГРАМАТИКА

Некои именки од III деklinација, во некои падежи имаат поинакви завршоци од регуларните. Такви се именките:

bos, bovis, m. (говедо, вол)...	ген. мн. boum (наместо bovis)
	абл. мн. bubus (наместо bovis)
caro, carnis, f. (месо)	ген. мн. carnum
nix, nivis, f. (снег)	ген. мн. nivium
iter, itineris, n. (пат)	дат. itineri итн. ном. мн. itinera

Името на врховното римско божество Iuppiter ја има следнава промена:

Nom.	Iuppiter
Gen.	Iovis
Dat.	Iovi
Acc.	Iovem
Voc.	Iuppiter
Abl.	Iove

Оваа именка, како и сите сопствени именки има само еднина, т.е. таа е **singulare tantum**; такви се и апстрактните (мислени) именки како **iustitia, -ae** (правда); **spes, spei** (надеж). Именките, кои имаат само множина, како **castra, -orum** (логор); **divitiae, -arum** (богатство), **moenia, -ium** (сидини), **Idus, -uum** (Иди, 13 или 15 ден во месецот) ги нарекуваме **pluralia tantum**. Именките кои имаат само еднина или само множина (**singularia tantum**, **pluralia tantum**) ги нарекуваме **defectiva numero**.

Именката **vis** (сила) спаѓа во групата именки, кои ги немаат сите падежни форми. Во еднина, таа има само номинатив, акузатив и аблативн; во множина ги има сите падежни форми. Нејзината промена е следна:

	sing.	plur.
Nom.	vis	vires
Gen.	–	virium
Dat.	–	viribus
Acc.	vim	vires
Abl.	vi	viribus

Именките, кои ги немаат сите падежи ги нарекуваме **defectiva casibus**. Такви се:

gen. sing. **opis** (помош); accus. **opem**; abl. **ope**; во множина и оваа именка ги има сите падежи: nom. **opes**; gen. **opum**; dat. **opibus** et cetera.

– именки, кои имаат само два падежа се:

nom. **fors** (сила); abl. **forte** (случајно)

acc. **foras** (вон, eicere foras = исфрла надвор); abl. **foris** (надвор од некое место);

– именки кои имаат само еден падеж:

abl. **iussu** (по заповед); **iniussu** (спротивно на заповедта); natu (според раѓање): maior natu = постар, minor natu = помлад); **pondo** (според тежината); **sponte** (mea, tua, sua = според сопствена волја)

LECTIO DECIMA

Исклучоци во родот на именките

I. 1. *Alvus* est ciborum *avida*. 2. *Coli rotundae* sunt. 3. *Humus humida* varias plantas gignit. 4. Odi *profanum vulgus*. 5. *Virus perniciosum* est. 5. Lingua *varias dialectos* habet.

II. 1. *Multae procerae et ramosae arbores* in silva sunt. 2. *Marmor* est *splendidum*. 3. Nautae per *multa aequora* navigant. 4. Tua res agitur, cum *paries proximus* ardet. 5. Filia a parentibus *ampla dote* donatur. 6. Puella *crines flavos* habet. 7. *Ver gratum corda nostra* delectat. 8. Milites *pontem ligneum* trans flumen exstruxerunt.

III. 1. Milites Romani in *manu sinistra* scuta portabant. 2. *Idus Martiae* Caesari *perniciosae fuerunt*. 3 *Acus magnetica*.

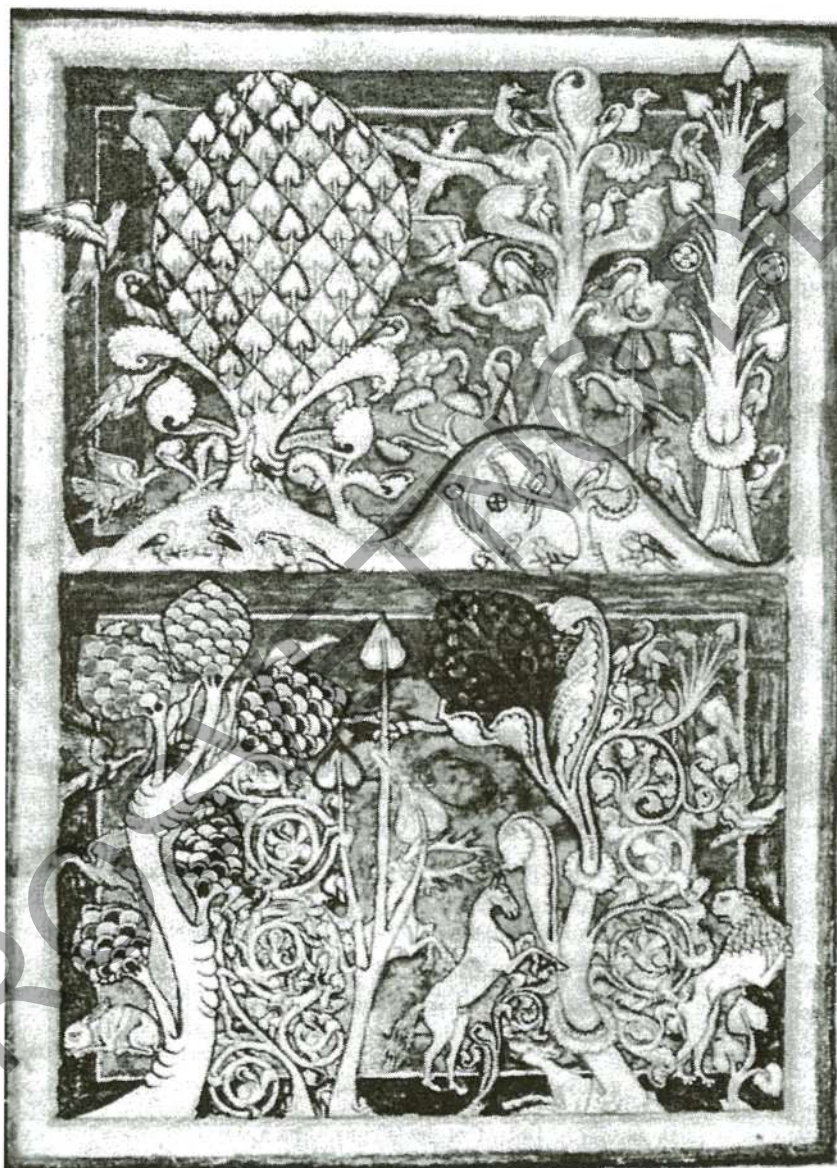
IV. 1. Hieme *dies frigidi* sunt. 2. Mense Ianuario etiam *meridies fervidus* est.

Ecce gratum et optatum
ver reducit gaudia,
purpuratum floret pratum,
sol serenat omnia,
iam, iam cedant tristia!
Aestas redit, nunc recedit
hiemis saevitia.

Iam liquescit et decrescit
grando, nix et cetera,
bruma fugit et iam surgit
veris tellus ubera.
Illi mens est misera,
qui nec vivit nec lascivit
sub aestatis dextera.

(Carmina Burana²⁶)

²⁶ Ракописот на Carmina Burana, стихови од непознат автор од XIII век е пронајден во еден бенедиктински, Горнобаварски манастир. Подоцна музика на овие стихови напишал К. Орф.

Црїежи на ракойисой од Carmina Virana

ГРАМАТИКА

Некои именки ги немаат завршоците во номинатив еднина, според правилата за родот. Такви се именките:

II деклинација

Neutra: *virus, -i* (отров), *vulgus, -i* (прост народ), *pelagus, -i* (море);
feminina: *alvus, -i* (стомак); *colus, -i* (вретено); *humus, -i* (тло); *vannus, -i* (веалка за жито).

Именките, кои како термини од грчкиот јазик се прифатени во латинскиот, а завршувале на **-os** и биле од женски род, во латинскиот добиле наставка **-us**, но си го задржале родот. Пр.: *dialectus, -i* (дијалект, наречје); *paragaphus, -i* (параграф); *atomus, -i* (атом).

III деклинација

masculina: *sal, salis* (сол), *sol, solis* (сонце), *pes, pedis* (стапка), *dens, dentis* (заб), *paries, parietis* (сид, кука), *mons, montis* (планина), *fons, fontis* (извор), *ordo, ordinis* (ред), *panis, panis* (леб), *ignis, ignis* (оган), *finis, finis* (крај), *collis, collis* (рид), *ensis, ensis* (меч), *amnis, amnis* (река), *unguis, unguis* (нокот), *orbis, orbis* (круг), *crinis, crinis* (коса), *mensis, mensis* (месец) и други;

feminina: *dos, dotis* (мираз), *cos, cotis* (острило), *arbor, arboris* (стебло).

neutra: *aequor, aequoris* (вода, море), *cor, cordis* (срце), *marmor, marmoris* (мермер), *ver, veris* (пролет), *vas, vasis* (сад), *iter, itineris* (пат), *os, oris* (уста), *os, ossis* (коска) и др.

IV деклинација

Feminina: *acus, -us* (игла), *manus, -us* (рака), *domus, -us* (кука), *quercus, -us* (даб) *tribus, -us* (општина), *porticus, -us* (трем), *Idus, -uum* (Иди, 13 или 15 ден во месецот според римскиот календар.)

V деклинација

masculina: *dies, -ei* (ден) *meridies, -ei* (пладне)

LECTIO UNDECIMA

Substantiva abundantia

Heteroclita

1. Tiberius et Caius Gracchi tribuni *plebis (plebei)* erant. 2 *Luxuria (luxuries)* rei publicae Romanae valde nocuit. 3. Divites Romani aestate ex Urbe rus ibant, *requiem (requietem)* quaerentes. 4. Multa milia *iugerum* militibus veteranis in provinciis data sunt. 5. Magnus numerus *vasorum* aureorum et argenteorum Verres a Sicilia Romam attulit. 6. Deus ex *materia* ortus est, aut *materia* ex Deo. 7. Ad iocandum et dicendum *materies* crescit mihi.

Requiem aeternam dona eis, Domine, et lux perpetua luceat eis. ²⁷

Дај им вечен покој, Господе, и непрестајна светлина нека им свети.

Tiberius et Caius Gracchi

Tiberius et Caius Gracchi, qui tribuni plebis erant, Scipionis Africani ex filia nepotes erant. Horum adolescentia bonis artibus et magna omnium spe floruit; ad egregiam enim indolem accedebat optima educatio. Exstant matris Corneliae litterae, quibus apparet eos non solum in gremio matris educatos esse, sed etiam ab ea sermonis elegantiam habuisse. Maximum matronis ornamentum esse liberos bene institutos, merito putabat illa sapientissima mulier. Fratres Gracchi, quia iura plebei contra potentiam nobilium defendebant, crudeliter necati erant et corpora eorum in Tiberim iacta sunt.

²⁷ Ова е почетниот стих во молитвата за покој на душите на умрените. Врз текстот од оваа молитва, неколку големи композитори, Бах, Волфганг Амадеус Моцарт и Ѓузепе Верди ги создале своите прочуени дела „Requiem“.

ГРАМАТИКА

Substantiva heteroclita се именки кои имаат падежни форми по две деклинации. Такви се именките:

plebs, plebis (f.) = народ (III деклинација),
но и **plebes, -ei** (V деклинација)

vesper, -i (m.) = вечер (II деклинација),
но и **ad vesperam** = приквечер (I деклинација)
и **vespere** = навечер (III деклинација)

iugerum, -i (n.) = југер, мера за земја 2520 m² (II декл.),
но **iugera, -um** (III декл.)

requies, -etis (f.) = мир, спокој, покој (III декл.),
но акуз. и абл. може да има и по V деклинација:
requiem, requie.

vas, vasis (n.) = сад, посатка sing. по III декл.,
но plur. по II: **vasa, vasorum, vasis et cet.**

materia, -ae f. (I декл.)
но и **materies, -ei** f. (V декл.)

luxuria, -ae f. (I декл.),
но и **luxuries, -ei** f. (V декл.)

LECTIO DUODECIMA

Substantiva heterogenea

1. *Loca palustria* non sunt salubria. 2. *Nonnulli loci* in Caesaris libro „Commentarii de bello Gallico) pulcherrime regiones, religionem, moresque Gallorum describunt. 3. *Ioca* inter amicos frequentia sunt. 4. *Caeli pleni* sunt stellarum. 5. Orpheus ad *Tartara venit*, ut uxorem suam Euridicen a Dite posceret.

ОРФЕЈ И ЕВРИДИКА

Загрнат в шафранов плашт низ бескрајниот воздух се спушта
Хименај²⁸ еве и кон Киконските брегови²⁹ брза,
од каде напразно гласот на Орфеј³⁰ него го вика.
Пристигна тој, но не донесе со себе свечени химни³¹
ниту радосни лица, ниту пак знамења среќни.
Факелот в рака му пишти од чадој³² солзи што мамат,
па и размавтан дури не пушта никаков пламен.

²⁸ Хименај е бог на свадбата.

²⁹ Киконски брегови - земја на Киконците, тракиско племе, населено околу устието на реката Хебар (денешна Марица), спроти островот Тасос.

³⁰ Орфеј е тракиски пејач, маг и лекувач; син на Аполон и музата Калиопа; основач на религиозните таинства *орфика*.

³¹ свадбени песни, т. н. епиталамии, што сватовите ги пееле, носејќи ја невестата кај младоженецот.

³² Кај Хелените и Римјаните свадбите се одржувале навечер и затоа сватовите носеле факли; ако факлите не гореле добро, тоа се сметало за неповолно знамење.

Исходот полош е дури од ваквите знамења страшни;
 младата невеста дури низ тревата с друшки Најади³³
 газеше, умре, откако в петица змија ја касна.
 Пејачот родопски³⁴ долго под небо ја исплака неа,
 потем се реши да појде кај сенките подземни долу
 и да се симне тој сам до Стикс³⁵ низ тајнарската порта³⁶;
 преку бестелесни толпи и задгробни призрачни сенки
 дојде до Персефона и кралот на скрбното кралство³⁷;
 удри по струните свои и ваква запеа песна:
 „О, вие божества, кои под земјата имате свој свет
 кај што доаѓаме сите, што смртни сме родени горе,
 ако е долично притворни зборој да отфрлам сега,
 дајте да зборувам вистина; не слегув јас да го видам
 тука мрачниот Тартар³⁸ ни трите влакнести шиш
 с змии на она чудо медузиско³⁹ јас да ги врзам;
 дојдов за жена ми; таа на змија - лутица стапна
 којашто отров и влеа и младост и одзеде бујна.
 Нема да кријам, се обидов, сакав болка да свладам;
 победи Амор, тој бог што на горниот свет му е познат.
 Дали и овде е така, се сомневам; мислам е така,
 ако измислен не е гласот за древниот грабеж⁴⁰;
 вас исто Амор⁴¹ ве сврза; ве колнам во овие места
 полни со ужас, во овој безмерен Хаос⁴² ве колнам

³³ Најадите биле речни нимфи, убави млади моми, хранителки на растенијата, пријатели на луѓето; имале пророчка и исцелителна дарба; Евридика била една од нив.

³⁴ т. е. Орфеј, нарекуван „родопски“ по планината Родопа во Тракија.

³⁵ Река во подземниот свет, во која се колнеле боговите.

³⁶ Според Хелените и Римјаните имало повеќе влезови во Подземјето; Тајнарската порта е еден од најпознатите; се наоѓала во Тајнар - најјужниот дел на Пелопонез.

³⁷ Персефона (кај Римјаните Просерпина) е ќерка на божицата Деметра (р. Керера) и сопруга на Плутон, кралот на Подземјето.

³⁸ т. е. Подземниот свет.

³⁹ Медуза е една од трите Горгони, крилести и змијокоси ќерки на Форкиј и Кето, од чиешто погледи луѓето се скаменуваа. Овде се мисли на Кербер, триглавиот чувар на Подземјето, син на Тифон и ќерката на Медуза, Ехидна.

⁴⁰ Плутон, кралот на Подземјето, ја грабнал Персефона (Просерпина) иако мајка ѝ Деметра (Керера) се противела на овој брак.

⁴¹ Амор, лат. Купидон, грч. Ерос, син на Венера и Марс; бог на љубовта, кој владее и во подземниот свет, како и на земјата, за што сведочи љубовта на Дит (Плутон), кој вљубен во Деметрината ќерка Персефона, ја грабнал од мајка ѝ.

⁴² Бескраен празен простор, како царство на темнината; подземен свет.

и во молкот на вашето огромно кралство, ве молам,
повтор исткајте ја судбата скусена на Евридика.
Вам ви должиме сè; дури и да забавиме малку
доцна ил рано, кон едно место брзае сите.
Овде ќе дојдеме сите, последниот дом наш е овде,
вашата власт над сиот човечки род трае вечно.
И Евридика, одредени години кога ќе минат
ваша ќе биде, но сега ко дар јас за неа ве молам;
ако ми одрече судбата милост за мојата жена,
јас не се враќам, на радост нек ви е смртта на двајца.
Дур тој зборуваше така и струни му следеа зборој
плачеа душите бескрвни; Тантал⁴³ не го фати бранот,
којшто му бегаше; запре и колцето на Иксиона⁴⁴,
птици не колвеа дроб, а Белидите фрлија урни⁴⁵;
ти, пак, страдалнику Сисифе⁴⁶, седна на твојот камен.
Велат, за прв пат од песната трогнати, образи влажни
имале Евменидите⁴⁷; молба да одбие тогаш
не можел кралот подземен, ниту сопругата кралска.
Евридика ја викнале; таа сред новите сенки
сè уште била; приоѓала бавно с ранетата нога.
Заедно с неа и обврска прими родопскиот Орфеј,
да не погледне назад, сè дур арвернските долој
не ги напушти сосем, ил напразен ќе му е дарот.
Појдоа тие низ патека стрмна, низ тишина глува,
врвица тешка, мрачна, со густа обвиена магла;
не беа далеку веќе до работ на земното царство;
Орфеј, од страв Евридика моќ да не изгуби сосем,
желен да си ја види, поглед сврте кон неа;

⁴³ Тантал бил крал на Фригија, син на Јупитер. Тој бил во особена милост кај боговите, сè дури не им се замерил со тоа што ги издавал нивните тајни на смртниците и сакал да ги нагости со телото на сопствениот син Пелопс. Тогаш тие го фрлиле во Подземјето и го казнили со вечна жед и глад.

⁴⁴ Иксион бил крал на Лапитите во Тесалија; поради обидот да ја силува Јунона, бил фрлен во Подземјето и врзан за едно тркало, што непрестајно се вртело.

⁴⁵ Белидите се 50 внуци на кралот Бел, ќерки на Данај;

⁴⁶ Сисиф е митски крал на Коринт; истрец и порочен разбојник. Како казна за злосторничките дела, боговите го казнили, во Подземјето да турка тежок камен по една стрмнина и кога ќе го истуркал до самиот крај, каменот ќе се стркалал удоу, така што тој повторно морал да го турка кон врвот. Според еден мит, тој бил татко на Одисеј.

⁴⁷ Евмениди (благодикони, милостиви) е еуфемистичко име за фуриите, божиците на одмаздата.

таа исчезна веднаш. Тој подава раце кон неа,
да си ја прегрне сака и преград да прими од неа.
Кутриот, не допре ништо, сал воздух пред него бега.
Умре повторно таа, но не го укори мажот,
(зошто ли да го кори, штом тој неа толку ја љуби?)
последно „збогум“ му рече, што Орфеј одвај го слушна,
потем повторно падна таму, од каде што дојде.
Стаписан Орфеј од втората смрт на сопругата своја
престрашен беше ко некој што Песот го видел с три шии⁴⁸
средната само со синдир; дур тогаш го напушти стравот
кога се претвори в камен преѓешната сушност и тело;
ил како Олен, кој сета вина на себе ја зеде
виновник сака да биде; ил како кутра Летаја⁴⁹
в убошта верба што имаше; некогаш здружени срца
бевте, а сега сте карпи, под влажната Ида⁵⁰ што стојат.
Напразно Орфеј се моли, да премине повторно сака,
бродарот⁵¹ брани; тој преседе седум дни така на брегот
валкан и без на Керера даројте⁵²; храна му беа
тагата, болката в душа и потоци горешти солзи.
Колнеше дека се свирепи сите бози на Ереб⁵³,
па на Родоба се прибра и Хајмос⁵⁴ од северец биен.

Публиј Овидиј Насон: *Преобразби*, X пеење, ст. 1-80

⁴⁸ т. е. Кербер

⁴⁹ Летаја, бидејќи била премногу горда на својата убавина, со тоа ги навредила боговите и тие ги претвориле неа и нејзиниот сопруг Олен во камен.

⁵⁰ Ида и планина на островот Крит; според митот, таму е роден Јупитер.

⁵¹ Бродарот е Харон, кој на чун ги превезува душите на умерените во Подземјето преку реката Ахерон.

⁵² Керера (грч. Деметра) е божица на плодородието; нејзини дарови се житото и лебот.

⁵³ Ереб (грч. мрак) е подземниот свет, настанат од првобитниот Хаос.

⁵⁴ Родоба и Хајмос се тракиски планини, каде што, според верувањето на старите, престојувал ветрот северец.

*Орфеј, Евридика и Хермес
релјеф од V в. њр. Хрисџа*

ГРАМАТИКА

Некои именки имаат два рода; таквите ги нарекуваме **substantiva heterogenea**. Пр.

- locus, -i (m)** = шега, во множина: **loci, -orum**, но и **ioca, -orum** = шеги
- frenum, -i (n.)** = узда, во множина **freni, -orum**, но и **frena, -orum** = узди
- caelum, -i (n.)** = небо, во множина: **caeli, -orum** = небеса
- Tartarus, -i (m)** = Тартар, во множина **Tartara, -orum**
(Тартар, подземниот свет).

Именката **locus, -i** = место, во множина **loci, -orum** значи места во книга, а **ioca, -orum** = места на земја.

Сребрена вазна од времето на Август

AUCTORES ROMANI

PROSVETNO DELO

*Денар на Гај Јулиј Кајсар искован 44 г. пр. Христа
(Кајсар – Венера ја држи победата)*

ГАЈ ЈУЛИЈ КАЈСАР

CAIUS IULIUS CAESAR

Во историјата на античкиот Рим неодминливо е името на Гај Јулиј Кајсар, како една од најмаркантните личности во историјата на овој Град, од антиката до денес. Роден е во Градот 100 год. пред Христа во многу старо патрикиско семејство. Неговото *nomen gentile* (родовско име) *Iulius* се поврзувало со името на Ајнеевиот син Јул, па така, како и сите Римјани, кои верувале дека потекнуваат од Тројанецот Ајнеј, ова семејство посебно било гордо што ваквата фама ги поврзувала со внукот на божицата Венера - Јул.

Гај Јулиј Кајсар од рана возраст пројавувал исклучителна дарба, но и амбиции. Во текот на својот живот тој дејствувал на три плана: како државник, војсководец и литературен деец и секаде, благодарение на својата природна дарба, извонредно залагање и незапирлива амбиција, постигнувал максимум. Како државник, политичката кариера ја започнал по смртта на Сула; бил квестор (*quaestor*), едил (*aedilis*), врховен свештеник (*pontifex maximus*), претор (*praetor*), консул (*consul*), триумвир (заедно со Помпеј и Крас), а по победата над Помпеј во граѓанската војна бил именуван и за доживотен диктатор. Значи го поминал пропишаниот *cursus honorum*, вклучувајќи ја и диктатурата, поради чија долготрајност предизвикал оправдани сомнежи дека има намера да стане гробар на Републиката и бил убиен од една група убедени републиканци на Мартовските Иди (15. март 44 год. пред Христа).

Војсководецот Кајсар се покажал како генијален стратег, освојувајќи ја за Рим цела Галија, двократно преминувајќи ја Рајна и војувајќи на територијата, што ја населувале германски племиња и двапати бил во

Британија. Престојувајќи 8 години во Галија, тој организирал силна и нему верна војска, со која се спротивставил на Помпеј во граѓанската војна (47 г. пр. Хр.) и го победил кај Фарсал. Победоносна била и Александриската војна; го победил и босфорскиот крал, Фарнак. Својата секавична победа над овој азиски крал ја соопштил на сенатот со кратката порака: *Veni, vidi, vici*. (Дојдов, видов, победив). По сите овие воени успеси станал неограничен господар на Рим, што била, како што беше погоре кажано, причината за атентатот врз него.

Кајсар бил еден од најобразованите луѓе на своето време; бил одличен говорник, пишувал поезија, го интересирала граматиката. Но највисок дострел на овој план постигнал како историограф. Негово прво и најпознато историографско дело е „Записи за галската војна“ (*Commentarii de bello Gallico*). Во седум книги тој ги опишува своите воени дејствија при смирувањето на разбунтуваните галски племиња и тоа хронолошки од почетокот до конечното освојување на Галија (58-52 г. пр. Хр.) Во овие книги, освен за текот на војувањето, тој дава извонредно важни податоци, географски и етнолошки за Галите, Германите и Британците. Кон овие седум книги, што ги напишал Кајсар се приклучува и осма, напишана од неговиот легат Аул Хиртиј во која се опишани собитијата од завршувањето на војната во Галија до почетокот на граѓанската војна.

Второто историографско дело на Кајсар е „Белешки за граѓанската војна“, во 3 книги, во кои ни ги опишува собитијата од неговиот премин на реката Рубикон, кога својата одлука да ја премине реката и да се судри со војските на Помпеј ја објавил со познатата изрека: *Alea iacta est* (Коцката е фрлена), а која е граница меѓу Галија и Италија, т.е. од почетокот на граѓанската војна до смртта на Помпеј во Египет.

Обете дела, Кајсар ги напишал со определена политичка цел; првото да ја истакне неговата заслуга за припојувањето на една голема територија кон римската држава, а второто да ја префрли одговорноста за граѓанската војна на своите политички противници.

Иако се историографски, овие две дела имаат и висока литературна вредност и се вбројуваат во врвните дострели на римската проза. Расказот во нив тече јасно и интересно. Реченицата, често премногу долга, синтаксички е совршено издржана. Иако е учесник во собитијата што ги опишува, тој за себе пишува во трето лице еднина, раскажува едноставно, живо, на совршен латински литературен јазик.

COMMENTARIII DE BELLO GALLICO

Liber I

I. 1. Gallia est omnis divisa in partes tres, quarum unam incolunt Belgae, aliam Aquitani, tertiam, qui ipsorum lingua Celtae, nostra Galli appellantur. 2. Hi omnes lingua, institutis, legibus inter se differunt. 3. Gallos ab Aquitanis Garumna flumen, a Belgis Matrona et Sequana dividit. 4. Horum omnium fortissimi sunt Belgae, propterea quod a cultu atque humanitate provinciae longissime absunt, minimeque ad eos mercatores saepe comeant atque ea, quae ad effeminandos animos pertinent, important, proximi sunt Germanis, qui trans Rhenum incolunt, quibuscum continenter bellum gerunt. 5. Qua de causa Helvetii quoque reliquos Gallos virtute praecedunt, quod fere cotidianis proeliis cum Germanis contendunt, cum, aut suis finibus eos prohibent, aut ipsi in eorum finibus bellum gerunt. 6. Eorum una pars, quam Gallos obtinere dictum est, initium capit a flumine Rhodano, continetur Garumna flumine, Oceano, finibus Belgarum, attingit etiam ab Sequanis et Helvetiis flumen Rhenum, vergit ad septentriones. 7. Belgae ab extremis Galliae finibus oriuntur, pertinent ad inferiorem partem fluminis Rheni, spectant ad septentriones et orientem solem. 8. Aquitania a Garumna flumine ad Pyrenaeos montes et eam partem Oceani, quae ad Hispaniam pertinet; spectat inter occasum solis et septentriones.

*Галски вожд на умирање
IIIв. пр. Христия*

Коментар:

1. *quarum* = gen. partitivus (=од кои што; поради *unam*); подреди: *qui lingua ipsorum appellantur Celtae, nostra (lingua) Galli*.

2. *lingua, institutis, legibus* = ablat. limitationis (со оглед на јазикот, обичаите, законите) покрај глаголот *differre*. *Ab Aquitanis...a Belgis* = ablativus separationis, покрај глаголот *dividere*.

4. *Horum omnium* = gen. partitivus покрај суперлативот *fortissimi*. *Propterea quod ...* зависнопричинска реченица во индикатив, зашто искажува објективна причина; *a cultu atque humanitate* = abl. separationis покрај глаголот *abesse*; подреди: *minime saepe (rarissime) comeant ad eos mercatores et (minime saepe) important ea, quae pertinent ad effeminandos animos*. *Effeminandos animos* = ad effeminandum animos, герунд (*effeminandum*) претворен во герундив (*effeminandos*) покрај објект во акузатив (*animos*).

5. *virtute* = abl. limitationis покрај глаголот *praecedere*. *Quod ...contendunt* = зависнопричинска реченица во индикатив; *suis finibus* = abl. separationis покрај глаголот *prohibere*. Подреди: *aut prohibent eos suis finibus, aut ipsi in finibus eorum* (gen. possessivus) *bellum gerunt*.

6. *Eorum* (gen. partitivus) *una pars*; покрај пасивната форма на глаголот *dicere* (*verbum dicendi*) следува конструкцијата *accusativus cum infinitivo*: *Gallos obtinere*; акузативот *quam* е објект на глаголот *obtinere*. *Initium capit* = *incipit*

7. *Ab extremis finibus...oriuntur*. = abl. separationis

II. 1. *Apud Helvetios longe nobilissimus fuit et ditissimus Orgetorix.*

2. *Is M. Messala et M. Pisone consulibus⁵⁵ regni cupiditate inductus coniurationem nobilitatis fecit et civitati persuasit, ut de finibus suis cum omnibus copiis exirent; perfacile esse, cum virtute omnibus praestarent, totius Galliae imperio potiri.* 3. *Id hoc facilius eis persuasit, quod undique*

⁵⁵ Римјаните ги одредувале годините според имињата на конзулите, кои во таа година ја вршеле оваа функција. или со редни броеви сметајќи од основањето на Рим (753 г. пр. Хр.) додавајќи *ab Urbe condita*; Марк Месала и Парк Писон биле конзули 61 г.пр. Хр.

loci natura Helvetii continentur; una ex parte flumine Rheno latissimo atque altissimo, qui agrum Helvetiorum a Germanis dividit, altera ex parte monte Iura altissimo, qui est inter Sequanos et Helvetios, tertia lacu Lemanno et flumine Rhodano, qui provinciam nostram⁵⁶ ab Helvetiis dividit. 4. His rebus fiebat, ut et minus late vagarentur et minus facile finitimis bellum inferre possent; qua ex parte, homines bellandi cupidi magno dolore afficiebantur. 5. Pro multitudine autem hominum et pro gloria belli atque fortitudinis angustos se fines habere arbitrabantur, qui in longitudinem milia passuum⁵⁷ CCXL (ducenta quadraginta) in latitudinem CLXXX (centum octoginta) patebant.

Коментар:

1. ditissimus = divitissimus
2. M. Messala et M. Pisone consulibus = номинален апсолутен аблатив (за време на конзулството на М. Месала и М. Писон).
 - inductus cupiditate regni (поведен од желбата за кралска власт);
 - cupiditate = abl. causae покрај партиципот inductus; regni = gen. obiectivus покрај девербативната именка cupiditas (cupere regnum/ cupiditas regni).
 - civitati persuasit (го убеди граѓанството); покрај глаголот persuadere задолжително стои датив.
 - ut.....exirent (да излезат од своите предели), зависнобарателна (постулативна) реченица
 - cum omnibus copiis = ablat. sociativus
 - perfacile esse (дека е многу лесно) конструкција акузатив со инфинитив поради глаголот persuadere (verbum dicendi)
 - cum.... praestarent зависнопричинска реченица со cum causale.
 - virtute = abl. limitationis
 - imperio potiri (да ја заземат власта); покрај глаголот potiri (frui, vesci, fungi, uti) стои abl. instrumenti;
3. – hoc (поради ова) = abl. causae
 - quod...continentur = зависнопричинска реченица во индикатив.
 - natura = abl. limitationis

⁵⁶ Наша провинција, т.е. Галија од онаа страна на Алпите (Gallia Transalpina), нарекувана уште и Нарбонска (Gallia Narbonensis) според името на градот Нарбон.

⁵⁷ passus = мерка за должина 1,5 m.

- flumine Rheno...monte Iura...lacu Lemanno = abl. instrumenti;
- his rebus (поради овие нешта) abl. causae но и mensurae покрај facilius
- ut.... vagarentur ...possent = зависнопоследична реченица зад формата fiebat;
- bellandi = gen. gerundii покрај cupidi;
- magno dolore (afficiebantur) = abl. instrumenti;
- se habere = конструкција акузатив со инфинитив заради глаголската форма arbitrabantur (verbum sentiendi).
- passuum = gen. partitivus покрај milia.

III. 1. His rebus adducti et auctoritate Orgetorigis permoti constituerunt ea, quae ad proficiscendum pertinerent, comparare, iumentorum et carrorum quam maximum numerum coemere, sementes quas maximas facere, ut in itinere copia frumenti suppeteret, cum proximis civitatibus pacem et amicitiam confirmare. 2. Ad eas res conficiendas biennium sibi satis esse duxerunt; in tertium annum profectionem lege confirmant. 3. Ad eas res conficiendas Orgetorix deligitur. 4. Is sibi legationem ad civitates suscepit. 5. In eo itinere persuadet Castico, Catamantaloedis filio, Sequano, cuius pater regnum in Sequanis multos annos obtinuerat et a senatu populi Romani amicus appellatus erat, ut regnum in civitate sua occuparet, quod pater ante habuerat; itemque Dumnorigi Haeduo⁵⁸, fratri Diviciaci, qui eo tempore principatum in civitate obtinebat ac maxime plebi acceptus erat, ut idem conaretur persuadet eique filiam suam in matrimonium dat. 6. Perfacile factu illis probat conata perficere, propterea quod ipse suae civitatis imperium obtenturus esset; non esse dubium, quin totius Galliae plurimum Helvetii possent; se suisque copiis suoque exercitu illis regna conciliaturum confirmat. 7. Hac oratione adducti inter se fidem et iusiurandum dant et regno occupato per tres potentissimos ac firmissimos populos totius Galliae sese potiri sperant.

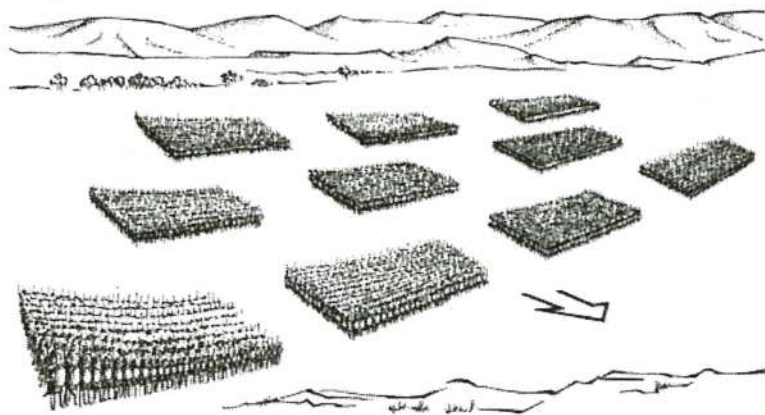
⁵⁸ Хајдујците се големо келтско племе; тие биле сојузници на Римјаните уште пред доаѓањето на Кајсар во Галија; Думнориг бил антиримски настроен и затоа било лесно да се убеди.

Коментар:

1. – His rebus... et auctoritate = abl. causae поради партиципите adducti... permoti.
2. – Подреди: constituerunt comparare ea, quae pertinerent ad proficiscendum: coemere quam maximum numerum iumentorum et carrorum (gen. partitivus), facere quam maximas sementes, confirmare pacem et amicitiam cum proximis civitatibus (abl. sociat.);
 - ut suppeteret = зависноцелна реченица (за да им стаа)
 - frumenti = gen. partitivus покрај copia.
3. Ad eas res conficiendas = претворен герунд во герундив, бидејќи имал објект во акузатив (ad conficiendum eas res).
 - Подреди: persuaset Castico.... ut occuparet regnum in sua civitate... зависнобарателна (постулативна) реченица заради persuasit. Во зависната постулативна реченица стои конјунктив на имперфектот, зашто формата persuadet, е т.н. praesens historicum; имено, Кајсар многу често и за минато дејствие употребува презент, за да го оживи раскажувањето.
 - itemque persuadet Dumnorigi...ut idem (facere) conaretur (да се обиде да го направи истото); конјунктив на имперфектот, како погоре.
 - eo tempore = abl. temporis.
6. – Perfacile esse = конструкција акузатив со инфинитив, зависна од probat (verbum dicendi).
 - factu - = supinum покрај perfacile (да се направи).
 - quod ipseobtenturus esset. зависнопричинска реченица во конјунктив (според consecutio temporum) со quod causale.
 - (probat) non esse dubium = конструкција акузатив со инфинитив.
 - quin... Helvetii plurimum possent. Реченицата започнува со quin поради изразот на сомневање non est dubium.
 - Подреди: Confirmat se conciliaturum esse illis suis copiis suoque exercitu; se conciliaturum esse = акузатив со инфинитив заради confirmat (verbum dicendi);
 - suis copiis suoque exercitu = abl. sociativus.
7. Hac oratione adducti = abl. causae.
 - regno occupato = апсолутен аблатив; преведи го со временска реченица.
 - Подреди: Sperant se posse potiri totius Galliae; заради формата sperant (verbum sentiendi) следува конструкцијата акузатив со инфинитив se posse (дека тие можат...); покрај глаголот potiri, наместо abl. instrumenti некогаш може да стои и генитив, како во овој случај: potiri totius Galliae.

LIBER SEXTUS

XII. 1. Cum Caesar in Galiam venit, alterius factionis principes erant Haedui, alterius Sequani. 2. Hi, cum per se minus valerent, quod summa auctoritas antiquitus erat in Haeduis magnaеque eorum erant clientelae, Germanos atque Ariovistum sibi adiunxerant eosque ad se magnis iacturis pollicitationibusque perduxerant. 3. Proeliis vero compluribus factis secundis atque omni nobilitate Haeduorum interfecta tantum potentia antecesserant, ut magnam partem clientium ab Haeduis ad se traducerent obsides ab iis principum filios acciperent et publice iurare cogerent, nihil se contra Sequanos consilium inituros, et partem finitimi agri per vi occupatam posiderent Galliaeque totius principatum obtinerent. 4. Qua necessitate adductus Diviciacus auxilii petendi Romam ad senatum profectus imperfecta re redierat. 5. Adventu Caesaris facta commutatione rerum, obsidibus Haeduis reditis, veteribus clientelis restitutis, novis per Caesarem comparatis, quod hi, qui se ad eorum amicitiam aggregaverant, meliore condicione atque aequiore imperio se uti videbant, reliquis rebus eorum gratia dignitateque amplificata, Sequani principatum dimiserant. 6. In eorum locum Remi successerant; quos quod adaequare apud Caesarem gratia intellegebantur, ii, qui propter veteres inimicitias nullo modo coniungi cum Haeduis poterant, se Remis in clientelam dicabant. Hos illi diligenter tuebantur; ita et novam et repente collectam auctoritatem tenebant. 7. Eo tum statu res in Gallia erat, ut longe principes habebantur Haedui, secundum locum dignitatis Remi obtinebant.

*Боев ред на
римска легија
устроена
во кохорти*

Коментар:

1. – cum temporale (кога)
2. – Hi = овие (последни спомнатите, т.е. Секванците.)
 - Cumminus valerent = зависнопричинска реченица (бидејќи сами по себе биле послаби).
 - quod = затоа што; зависнопричинска реченица во индикатив, зашто искажува стварна причина.
 - magnis iacturis pollicitationibusque = abl. instrumenti
3. – proeliis...compluribus factis secundis = апсолутен аблатив
 - omni nobilitate Haeduorum (gen.posses.) interfecta = апсолутен аблатив
 - potentia = abl. limitationis заради antecesserant.
 - ut...traducerent...acciperent....cogerent...possiderent...obtinerent = зависно-последични реченици поради tantum во главната реченица.
 - se nihil consilii (gen.partitivus) inituros (esse) = конструкција акузатив со инфинитив заради глаголот iurare (verbum dicendi).
 - agri = gen. partitivus
4. – qua (ea) necessitate = abl. causae; релативната замена qui, quae, quod, во почеток на реченица има значење на показната замена is, ea id.
 - auxilii petendi causa = герунд претворен во герундив (petendi causa auxilium; преведи со целна реченица = за да бара помош).
 - imperfecta re = апсолутен аблатив; преведи: без да ја сврши работата.
5. – facta commutatione obsidibus reditis...veteribus clientelis restitutis... amplificata gratia (auctoritate = abl.causae)... novis comparatis... = апсолутни аблативи; преведи со временска или независна реченица: настана промена на состојбата...се вратија заложниците, се возобновија старите вазали (штитеништва)... се здобија со нови...
 - meliore condicione atque aequiore imperio uti videbant = abl. instrumenti покрај utor (живеат во подобри услови и под посправедлива власт);
 - зад videbant конструкција акузатив со инфинитив se (qui aggregaverant se ad amicitiam eorum [id est Haeduorum]) uti.
 - reliquis rebus – abl. instrumenti (и преку сите други работи, и во сè друго).

6. – eorum = gen. possessivus
- Подреди: Quod intellegebatur quos adaequare gratia apud Caesarem... = зависнопричинска реченица; зад intellegebatur конструкција акузатив со инфинитив: quos (eos, scil. Haeduos) adaequare...
- gratia = abl. limitationis
- se Remis in clientelam dicabant = велеа дека се под заштита на Ремите.

XVIII. 1. Galli se omnes a Dite patre prognatos praedicant idque ab druidibus proditum dicunt. 2. Ob eam causam spatia omnis temporis non numero dierum sed noctium finiunt; dies natales et mensium et annorum initia sic observant, ut noctem dies subsequatur. 3. In reliquis vitae institutis hoc fere ab reliquis differunt, quod suos liberos, nisi cum adoleverunt, ut munus militiae sustinere possint, palam ad se adire non patiuntur filiumque puerili aetate in publico in conspectu patris assistere turpe ducunt.

Коментар:

1. – se omnes...prognatos (esse) = конструкција акузатив со инфинитив поради глаголската форма praedicant (verbum dicendi);
- idque...proditum (esse) = акузатив со инфинитив поради dicunt (verbum dicendi)
- a Dite patre = a Plutone = abl. originis (од отецот Дит (Плутон) царот на Подземјето).
2. – non numero (abl. limitationis) dierum, sed noctium finiunt (ги определуваат не според бројот на деновите, туку според бројот на ноќите.
- ut noctem dies subsequatur = зависнопоследична реченица со ut consecutivum поради sic observant во главната реченица.
3. – hoc... differunt = abl. limitationis (се разликуваат во тоа)
- Подреди: quod non patiuntur suos liberos palam ad se adire, nisi cum adoleverunt ...; поради patiuntur следува конструкцијата акузатив со инфинитив suos liberos adire.
- nisi cum adoleverunt (ita) = освен кога пораснале толку...
- ut possint = зависнопоследична реченица зад претпоставеното ita во главната реченица (така што да можат...).
- puerili aetate = abl. qualitatis (на детска возраст)
- filium assistere = акузатив со инфинитив поради turpe (esse)... кое е истата конструкција поради ducunt (сметаат, verbum sentiendi)

XVII. 1. Deorum maxime Mercurium⁵⁹ colunt. 2 Huius sunt plurima simulacra, hunc omnium inventorem artium ferunt, hunc viarum atque itinerum ducem, hunc ad quaestus pecuniae mercaturasque habere vim maximam arbitrantur. Post hunc Apollinem et Martem et Iovem et Minervam. 3. De his eandem fere, quam reliquae gentes habent opinionem: Apollinem morbos depellere, Minervam operum atque artificiorum initia tradere, Iovem imperium caelestium tenere. Martem bella regere. 4. Huic, cum proelio dimicare constituerunt, ea, quae bello ceperint, plerumque devovent; cum superaverunt, animalia capta immolant, reliquas res in unum locum conferunt. 5. Multis in civitatibus harum rerum exstructos cumulos locis consecratis conspicari licet; neque saepe accidit, ut neglecta quispiam religione aut capta apud se occultare aut posita tollere auderet, gravissimumque ei rei supplicium cum cruciatu constitutum est.

Коментар:

1. Deorum = gen. partitivus;
2. – ferunt hunc (esse) inventorem, ...ducem...hunc habere...arbitrantur = конструкции акузатив со инфинитив зад ferunt (со значење зборуваат) како verbum dicendi и arbitrantur како verbum sentiendi);
3. – Apollinem depellere..., Minervam tradere...Iovem tenere...Martem regere = конструкции акузатив со инфинитив зависни од синтагмата habent opinionem (= putant, verbum sentiendi)
4. – cum constituerunt.... cum superaverunt = временски реченици со cum temporale;
5. – Multis in civitatibus = in multis civitatibus;
 - exstructos cumulos conspicari = акузатив со инфинитив покрај безличниот глагол licet;
 - locis consecratis = abl. loci;
 - neque saepe accidit = raro accidit
 - Подреди: ut quispiam auderet neglecta religione aut capta tollere; ut consecutivum зад глаголската форма accidit;
 - neglecta religione = апсолутен аблатив.

⁵⁹ Кајсар галските божества ги именува со римски имиња; Меркуриј е келтскиот бог Тевтатес, Марс е Хесус, Јупитер -Таранис.

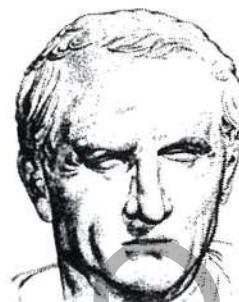
XXI. 1. Germani multum ab hac consuetudine differunt. 2. Nam neque druides habent, qui rebus divinis praesint, neque sacrificiis student. 3. Deorum numero eos solos ducunt, quos cernunt et quorum aperte opibus iuvantur; Solem et Vulcanum et Lunam, reliquos ne fama quidem acceperunt. 4. Vita omnis in venationibus atque in studiis rei militaris consistit; a parvulis labori ac duritiae student. 5. Qui diutissime impuberes permanserunt, maximas inter suos ferunt laudem; hoc ali staturam, ali vires nervosque confirmari putant. 6. Intra annum vicesimum feminae notitiam habuisse in turpissimis habent rebus; cuius rei nulla est occultatio, quod et promiscue in fluminibus perluuntur et pellibus aut parvis renonum tegimentis utuntur, magnaue corporis parte nuda.

Коментар:

2. druides се келтски жреци во Галија и Британија, кои се грижеле за вршење на светите обреди и на општествен и на приватен план, ја толкувале религијата и имале функција на арбитри при појава на некаков спор или меѓу племињата или меѓу поедини личности; нивната пресуда е конечна и обврзувачка; имале големи привилегии во општеството: биле ослободени од воена служба и од плаќање даноци, имале имунитет за се и биле особено многу почитувани;
 - qui praesint = релативна реченица со целно значење (за да раководат;
 - sacrificiis = dat. заради глаголот studere.
3. – quorum opibus (со чиешто сили...) quorum = gen.possesivus opibus = abl. instrumenti;
 - ne fama quidem acceperunt (дури ни не слушнале за нив);
 - labori ac duritiae = dat. покрај studere.
4. – Подреди: putant hoc ali staturam, ali vires, nervosque confirmari; акузативи со инфинитив заради putant (verbum sentiendi).
5. – habent = putant (verbum sentiendi); конструкција акузатив со инфинитив notitiam habuisse.; notitiam habere = има претстава;
 - quod perluuntur = зависно причинска реченица во индикатив;
 - pellibus aut parvis tegimentis utuntur = abl. instrumenti покрај utuntur.

МАРК ТУЛИЈ КИКЕРОН

MARCUS TULLIUS CICERO

Врвниот дострел во латинската проза, без сомневање, го постигнал Марк Тулиј Кикерон, личност, чија слава како ретор, државник, теоретичар, философ, и денес, повеќе од два милениума од неговата смрт, не изгубила од својот блесок. Читан, изучуван и проучуван низ векови, тој со своите дела, бројните говори, философските и етичките расправи и денес е актуелен и неодминлива, а пред сè, инструктивна лектира за голем број читатели од адултна возраст, кои пројавуваат интерес за духовното наследство од антиката.

Роден е во гратчето Арпин во областа Латиј 106 г. пр. Хр. во семејство, кое припаѓало на витезински општествен сталеж (ordo equestris). На седумгодишна возраст доаѓа во Рим за да стекне солидно образование. Оттогаш, тој целиот свој живот не престанал да се образова (а редовно учел до 30 година) што го направило најучениот човек на своето време. Учел реторика, право, философија кај најдобрите учители од тоа време во Рим, Хелада, Мала Азија на островот Родос. Амбицијата да се постигне врвот е доминантна особина на неговиот карактер. Дојденец во Рим (потсмешливо нарекуван од надмените припадници на старите римски патрикијски семејства „homo novus, inquilinus“), тој бил принуден да вложува неверојатни интелектуални и физички напори (велат дека работел по 20 часа во едно деноноќие) за да се пројави и да се докаже на општествен план во Рим.

Кариерата ја започнува и ја гради првин како patronus (адвокат) на римскиот форум, настапувајќи и како бранител и во својство на обвинител. Со своите пламени говори постигнува голема слава бранејќи смело некои приватни лица, што му го отвора патот кон политичката кариера. Врши квесторска едилска и преторска функција и конечно 66. г. пр. Христа е избран

за конзул. На оваа функција најголем успех му е откривањето на Катилининиот заговор пред сенатот и народот; со четирите говори против Катилина, кои и денес се сметаат за најдобри политички говори, тој ги разоткрива намерите на заговорниците за преврат во општествениот поредок и го убедува мнозинството дека со тоа тој ја спасува татковината од пропаст. Сенатот му ја доделува ласкавата титула *pater patriae* (татко на татковината). Но, бидејќи за учесниците на заговорот се применети казни, какви не предвидуваа римските закони (најтешката казна за римскиот граѓанин, според законот, било прогонство, а не смрт), со ова Кикерон си навлекол врз себе гнев на еден дел од нобилитетот, чиј припадник бил и самиот Катилина. Кикерон тешко се снаоѓа во бурниот политички живот во Рим и со својата неодлучност и опортунизам ја губи довербата и во странката на оптиматите, но и кај демократите. Неговите жестоки говори против Антониј, „филипики“ (наречени така по углед на Демостеновите говори против Филип II Македонски) му носат политичка, но и физичка гибел. На 7. декември 43 г. пр. Хр., Кикерон бил свирепо убиен од војниците на Антониј, зашто не ја добил очекуваната поддршка од прагматичниот Октавијан. Така неславно завршил најславниот беседник од антиката до денес.

Како философ, Кикерон не создал некое свое оригинално учење. Хеленските философски учења тој со многу акрибија ги пренесува на римско тло, не определувајќи се експлицитно и безрезервно за некое од нив, туку барајќи го она што е најверојатно и најблиску, според него, до вистината.

Од обемниот творечки опус на Кикерона, сочувани се доволно дела, (дел од неговото творештво не стигнало до нас, особено поезијата, што ја пишува и некои негови списи од младоста). Се знае дека составил околу стотина говори, од кои во целост се сочувани 58. Најпознати се оние 4 говори против Катилина (*In Catilinam*), Филипикиите, (*In Antonium*), За командовањето на Гнај Помпеј (*De imperio Gnaei Pompei*), Прошув Вер (*In Verrem*), За Милон (*Pro Milone*), За Архија (*Pro Archia*) и др.

Напишал и неколку дела од областа на реториката: За изнаоѓање теми за беседи (*De inventione*), кое го напишал мошне млад и не е сочувано; За говорничкоштво (*De Oratore*), Брут или за славниите говорници (*Brutus sive de claris oratoribus*); Говорник (*Orator*); За најдобриот вид говорници (*De optimo genere oratorum*).

Неговите позначајни философски трудови се: *За државата* (De re publica); *За законите* (De legibus); *За природата на боговите* (De natura deorum); *За должностите* (De officiis); *За крајностите на добро и зло* (De finibus bonorum et malorum); Тускуланските расправи (Tusculanae disputationes); *За пријателството* (Laelius sive de amicitia); *За староста* (Cato Maior de senectute) и др.

Во пишаното наследство од овој голем Римјанин спаѓаат и 900 писма, од неговата кореспонденција со стотици личности, што се сведоштва за времето во кое живеел и за многу историски настани и личности.

Кикерон се смета за најголем прозен писател на антиката. Неговиот стил бил образец за убаво пишување не само во негово време, туку за таков се смета и денес. Тој е најдобриот претставник на „златниот латинитет“. Јазикот му е жив, реченицата совршена од синтаксички аспект, складна, со мера и со вкус украсена, бујна, аргументацијата убедлива. Од неговите текстови се изведувани граматички правила за пишување на латински.

MARCUS TULLIUS CICERO

In Catilinam oratio prima⁶⁰

I. 1. Quousque tandem abutere, Catilina, patientia nostra? 2. Quam diu etiam furor iste tuus nos eludet? 3. Quem ad finem sese efrenata iactabit audacia⁶¹? 4. Nihilne te nocturnum praesidium Palati, nihil urbis vigiliae, nihil timor populi, nihil concursus bonorum omnium, nihil hic munitissimus habendi senatus locus, nihil horum ora vultusque moverunt? 5. Patere tua consilia non sentis, constrictam iam horum omnium scientia non teneri tuam coniurationem non vides? 6. Quid proxima, quid superiore nocte egeris, ubi fueris, quos convocaveris⁶², quid consilii ceperis, quem nostrum ignorare arbitraris?

7. O tempora, o mores! 8. Senatus haec intellegit, consul⁶³ videt; hic tamen vivit. 9. Vivit? Immo vero in senatum venit, fit publici consilii particeps, notat et designat oculis ad caedem unum quemque nostrum. 10. Nos autem, fortes viri satis facere rei publicae videmur, si istius furorem ac tela vitemus.

II. Ad mortem te, Catilina, duci iussu consulis iam pridem oportebat, in te conferri pestem, quam tu in nos omnes iam diu machinaris. 12. An vero vir amplissimus, P. Scipio, pontifex maximus, Tib. Gracchum mediocriter labefactantem statum⁶⁴ rei publicae privatus interfecit; Catilinam, orbem terrarum caede atque incendiis vastare cupientem nos consules perferemus?

⁶⁰ Поради исклучителната важност на излагањето. Кикерон овој говор пред Сенатот го одржал во храмот на Јупитер Статор, заштитникот на Рим.

⁶¹ Говорникот метафорично го прикажува својот противник како разуларен коњ.

⁶² Претпоследната ноќ Катилина одржал состанок во домот на сенаторот М. Поркиј Лека, на кој биле присутни првенците на заговорот.

⁶³ Кикерон овој говор го држи во својство на конзул.

⁶⁴ П. Сквион Насика, не ја одобрувал политиката на Тибериј Гракх за аграрни реформи.

13. Nam illa nimis antiqua praetereo, quod C. Servilius Ahala Sp. Maelium⁶⁵ novis rebus studentem manu sua occidit. Fuit, fuit ista quondam in hac re publica virtus, ut viri fortes acrioribus suppliciis civem perniciosum quam acerbissimum hostem coercerent. 14. Habemus senatus consultum in te, Catilina, vehemens et grave, non deest rei publicae consilium neque auctoritas huius ordinis; nos, nos, dico aperte, consules desumus.

Коментар:

1. Quousque tandem (До кога најсетне...) Реторичко прашање и директен напад на Катилина, кој бил присутен на сенатската седница. И следните неколку независно прашални реченици се исто така реторички прашања;
 - abutere = abuteris; fut. I од деponentниот глагол abuti (сложенка од utor, 3 usus sum);
 - patientia nostra, abl. instrumenti покрај глаголот abuti.
3. – quem ad finem – ad quem finem;
 - sese = se (тебе)
4. Подреди: Nihilne nocturnum praesidium Palatite moverunt. -Palatium е централното од седумте ритчиња меѓу кои се наоѓал Рим; овде бил и храмот на Iuppiter Stator Optimus Maximus, заштитникот на Градот, домовите на аристократијата, а во неговото подножие се наоѓал форумот;
 - locus habendi senatus = место за одржување на сенатските седници;
 - timor populi (страх од народот); populi = gen. obiectivus.
 - horum (senatorum) = gen possessivus.
5. Подреди: Non sentis patere tua consilia... non vides constrictam teneri coniurationem tuam?; конструкции акузатив со инфинитив зад verba sentiendi sentire и videre.

⁶⁵ Богатиот римски витезин Спуриј Мајлиј, за да го придобие римскиот плебс во една неродна година делел бесплатно жито на народот; повикан пред Сенатот да ја објасни својата постапка, одбил да дава отчет, за што Ахала го погубил со сопствениот меч.

6. – Подреди: *Arbitraris quem nostrum ignorare quid proxima, quid superiore nocte egeris, ubi fueris,* ? Поради *arbitror* акузатив со инфинитив *quem ignorare* (Мислиш ли дека некој не знае?) по што следуваат зависнопрашалните реченици: *quid ...egeris, ubi fueris... quos convocaveris, quid consilii seperis?*
 - *nostrum* = gen. partitivus (од нас) покрај прашалната замена во акузатив *quem*; исто и *consilii* покрај *quid*; *consilium capere* (донесува одлука).
9. – *particeps publici consilii* (учествува на сенатски седници); Катилина, како бивш висок магистрат (претор) го имал тоа право;
 - *oculis* = abl. instrumenti;
 - *ad caedem* (за убиство);
 - *unum quemque nostrum* (за секој од нас) *nostrum* = gen. partitivus.
10. – Подреди: *Videmur nos, fortes viri, satis facere rei publicae*; заради *videmur*, конструкција номинатив со инфинитив *nos, fortes viri*, (иронично) *satis facere*;
 - *rei publicae* = dat. commodi;
 - *si vitemus...* зависноусловна реченица.
11. – Подреди: *Oportebat te duci (ad mortem); pestem conferri (in te)* = конструкции акузатив со инфинитив поради безличниот глагол *oportebat*;
 - *iussu* – abl. modi;
 - Подреди:..... *P.Scipio... privatus interfecit Ti. Gracchum, mediocriter labefactantem...*
 - Подреди: *Nos consules perferemus Catilinam, cupientem vastare orbem terrarum...?*
 - *caede atque incendiis* = abl. instrumenti.
12. – *quod* (тоа што);
 - *sua manu* = ab. instrumenti;
 - *novis rebus (studentem)* = dat. покрај глаголот *studere*; *res novae* = преврат.
13. – *Fuit, fuit ista virtus quondam, ut viri fortes....coercerent* = зависно последична реченица, зад форма од глаголот *esse* (*fuit*);
 - *rei publicae* = dativus покрај *desse*;
 - *senatus consultum* = сенатска одлука;
 - *huius ordinis (ordinis senatorii)*.

II. 1. Decrevit quondam senatus uti L. Opimius consul⁶⁶ videret, ne quid res publica detrimenti caperet; nox nulla intercessit, interfectus est propter quasdam seditionum suspiciones C. Graccus, clarissimo patre, avo maioribus; occisus est cum liberis M. Fulvius⁶⁷ consularis. 2. Simili senatus consulto C. Mario et L. Valerio consulibus est permissa res publica; num unum diem posta L. Saturninum⁶⁸, tribunum plebis et C. Servilium praetorem mors ac rei publicae poena remorata est? 3. At vero nos vicesimum iam diem patimur hebescere aciem horum auctoritatis. 4. Habemus enim eius modi senatus consultum, verum inclusum in tabulis, tamquam in vagina reconditum, quo ex senatus consulto confestim te interfectum esse, Catilina convenit.

5. Vivis, et vivis non ad deponendam, sed ad confirmandam audaciam. 6. Cupio, patres conscripti, me esse clementem, cupio in tantis rei publicae periculis me non dissolutum videri, sed iam ipse inertiae nequitiaeque condemno. 7. Castra sunt in Italia contra populum Romanum in Etruriae faucibus collocata, crescit in dies singulos hostium numerus; eorum autem castrorum imperatorem⁶⁹ ducemque hostium intra moenia atque adeo in senatu videtis intestinam aliquam cotidie perniciem molientem. 8. Si te iam, Catilina, comprehendi, si interfici iussero, credo, erit verendum mihi, ne non potius hoc omnes boni serius a me, quam quisquam crudelius factum esse dicat.

9. Verum ego hoc, quod iam pridem factum esse oportuit, certa de causa nondum adducor ut faciam. 10. Tum denique interficere, cum iam nemo tam improbus, tam perditus, tam tui similis inveniri poterit, qui id non iure factum esse videatur. 11. Quamdiu quisquam erit, qui te defendere audeat, vives, sed vives ita, ut nunc vivis, multis meis et firmis praesidiis obsessus, ne commovere te contra rem publicam possis. 12. Multorum te etiam oculi et aures non sentientem sicut adhuc fecerunt speculabuntur et custodient.

⁶⁶ Лукиј Опимиј бил конзул 121 г. пр. Хр.; дејствувајќи во интерес на аристократскиот staleж го убил Гај Гракх, којшто се обидел да се бори за демократските реформи, иницирани од неговиот брат Тибериј; татко им бил Семпрониј Гракх, а дедо по мајка Скипион Африкански.

⁶⁷ Фулвиј бил пријател на Гај Гракх, кој се застапувал да се даде граѓанско право на сите жители на Италија.

⁶⁸ Лукиј Сатурнин и Сервилиј биле првенци на партијата на популарите: на Марсовото Поле го убиле нивниот непријател Мемиј.

⁶⁹ Заповедник на тој логор бил Манлиј, кој, според упатствата на Катилина, концентрирал една мала армија во долината на реката Арно кај Фајсули, во близината на Фиренца.

Коментар:

1. *Decrevit ...senatus, uti (= ut)... videret, ne quid res publica detrimenti caperet*; две последователни постулативни реченици заради глаголските форми *decrevit* и *videret* (*verba postulandi*) ;
 - *detrimenti* = gen. partitivus покрај неопределената замена *quid* (нешто; некаква штета);
 - *clarissimo patre, avo, maioribus* = abl. originis.
2. *simili consulto senatus* (со слична одлука на сенатот);
 - *num mors ac poena rei publicae remorata est?* = независно прашање на кое се очекува негативен одговор.
3. *patimur hebescere aciem (auctoritatis)* = акузатив со инфинитив поради *patimur*;
 - *horum* = *senatorum*.
4. *eius modi* = gen. qualitatis (таква, слична);
 - *in tabulis* = во архива;
 - *tamquam in vagina reconditum* (како да е скриена во ножница од меч); метафора со меч, кој во ножницата од долготрајност во неа зарѓува;
 - *quo ex senatus consulto* = *ex eo consulto senatus*;
 - *te interfectum esse* = акузатив со инфинитив поради *convenit* (= *oportuit*).
5. *ad deponendam...ad confirmandam audaciam* = герунд претворен во герундив (*ad deponendum...ad confirmandum audaciam*); преведи со целна реченица.
6. *cupio...me esse clementem... me videri non dissolutum* = акузативи со инфинитив заради *cupio* (*verbum voluntatis*) ;
 - *inertiae nequitiaeque* (*condemno*) = gen. criminis.
7. Подреди: *imperatorem eorum castrorum* (gen.posses.) *ducemque hostium* (gen.posses.) *molientem* (поврзи го со *imperatorem... ducemque*; мисли на Катилина) *aliquam intestinam perniciem cotidie videtis intra moenia atque adeo in senatu*.
8. Подреди: *Catilina, si iussero te comprehendi* (акуз.со инфинитив поради *iussero*), *si (iussero) te interfici* (акуз.со инф.) *credo, erit mihi verendum* (dat. auctoris покрај футурот од перифрастичната коњугација активна; преведи: верувам дека јас ќе треба да стравувам) *ne potius omnes boni* (*dicant*) *hoc serius factum esse* (акуз. со инфин. поради *dicant* и *dicat*), *a me, quam quisquam dicat crudelius* (*hoc factum esse a me*);

- si iussero... реална зависноусловна реченица.
 - ne.... quisquam dicat = зависна реченица во конјунктив покрај *verbum timendi* (*vereor*).
9. – *oportuit quod factum esse* = акузатив со инфинитив заради безличната глаголска форма *oportuit*;
- *certa de causa* = *de certa causa*;
 - *ut faciam* = последична реченица.
10. – *interficiere* = *interficieris* (футур I; пасивен ќе бидеш убиен)
- Подреди: *cum nemo poterit inveniri...* = временска реченица со *cum temporale*
 - *qui non fateatur* = релативнопоследична реченица
 - *id factum esse* = акузатив со инфинитив покрај *fateatur* (*verbum dicendi*);
 - *iure* = *abl. modi*.
11. – *qui te defendere audeat* = релативнопоследична реченица
- *vives ita, ut nunc vivis* = споредбена реченица во индикатив;
 - *ita, ut...* (така, како...);
 - *multis meis et firmis praesidiis* = *abl. instrumenti*;
 - *ne possis commovere* = зависноцелна реченица.
12. Подреди: *Oculi et aures multorum (gen.posses.) te, non sentientem speculabuntur et custodient (ita)...*;
- *sicut adhuc fecerunt* = споредбена реченица.

MARCUS TULLIUS CICERO

Laelius sive de amicitia⁷⁰

XXI. 1. Est enim quaedam calamitas, in amiciis dimittendis nonnunquam necessaria: iam enim a sapientium familiaribusque ad vulgares amicitias oratio nostra delabitur. 2. Erumpunt saepe vitia amicorum, tum in ipsos amicos, tum in alienos, quorum tamen ad amicos redundet infamia. 3. Tales igitur amicitiae sunt remissione usus eluendae, et – ut Catonem dicere audivi – dissuendae magis quam discindendae, nisi quaedam admodum intolerabilis iniuria exarserit, ut neque rectum, neque honestum sit, nec fieri possit, ut non statim alienatio disiunctioque facienda sit. 4. Sin autem aut morum, aut studiorum commutatio quaedam, ut fieri solet, facta erit, aut in rei publicae partibus dissensio intercesserit (loquor enim iam, ut paulo ante dixi, non de sapientium sed de communibus amicitiis) cavendum erit, ne solum amicitiae depositae, sed etiam inimicitiae susceptae videantur. 5. Nihil enim est turpius, quam cum eo bellum gerere, quicum familiariter vixeris. 6. Ab amicitia Q. Pompei meo nomine se removerat, ut scitis, Scipio; propter dissensionem autem, quae erat in re publica alienatus est a collega nostro Metello; utrumque egit graviter, auctoritate et offensione animi non acerba. 7. Quam ob rem primum danda opera est, ne qua amicorum disidia fiant; sin tale aliquid evenerit, ut extinctae potius amicitiae quam oppressae esse videantur. 8. Cavendum vero ne etiam in graves inimicitias convertant se amicitiae; ex quibus iurgia, maledicta, contumeliae gignuntur. 9. Quae tamen si tolerabiles erunt, ferendae sunt, et hic honos veteri amicitiae tribuendus, ut is in culpa sit, qui faciat, non is, qui patiatur iniuriam.

10. Omnino omnium horum vitiorum atque incomodorum una cautio est atque provisio, ut ne nimis cito diligere incipiant, neve non dignos. 11. Digni autem sunt amicitia, quibus in ipsis inest causa cur diligantur. Rarum genus! 12. **Et quidem omnia praeclara rara**, nec quidquam difficilius quam reperire quod sit omni ex parte in suo genere perfectum. 13. Sed plerique neque in rebus humanis quidquam bonum norunt, nisi quod

⁷⁰ Оваа философско-етичка Кикеронова расправа има форма на дијалог меѓу Лајлиј, Гај Фаниј Страбон и Квинт Мукиј Скајвола; тема на расправата е пријателството, неговата суштина и вредност.

fructuosum sit, et amicos – tamquam pecudes – eos potissimum diligunt, ex quibus sperant se maximum fructum capturos. 14. Ita pulcherrima illa et maxime naturali carent amicitia per se et propter se expetita, nec ipsi sibi exemplo sunt, haec vis amicitiae qualis et quanta sit. 15. Ipse enim se quisque diligit, non ut aliquam a se mercedem exigit caritatis suae, sed quod per se sibi quisque carus est. 16. Quod nisi idem in amicitiam transferetur, verus amicus numquam reperietur; est enim is, tamquam alter idem. 17. Quod si hoc apparet in bestiis, volucribus, nantibus, agrestibus, cucuribus, feris, primum ut se ipsae diligant (id enim pariter cum omni animante nascitur), deinde ut requirant atque appetant, ad quas se applicent, eiusdem generis animantes (idque faciunt cum desiderio et cum quadam similitudine amoris humani) quanto id magis in homine fit natura, qui et se ipse diligit et alterum anquirit, cuius animum ita cum suo miscet, ut efficiat paene unum ex duobus.

Коментар:

1. – in dimitendis amicitias (in dimittendo amicitias); герунд претворен во герундив; (букв. во растурањето пријателства);
– подреди: Oratio nostra delabitur a familiaribus sapientium ad vulgares amicitias.
2. – erumpunt = избувнуваат, излегуваат на виделина;
– tum ...tum (било...било);
– подреди: tamen infamia quorum (= eorum vitiorum) redundet ad amicos.
3. – Tales amicitiae eluendae sunt remissione usus. (Буквално: Таквите пријателства треба да се прекинуваат со олабавување на дружењето;
– ut Catonem dicere audivi – ut audivi Catonem dicere; споредбена реченица без корелатив и акузатив со инфинитив заради audivi (verbum sentiendi) ;
– magis disuendae, quam discindendae (sunt);
– nisi (освен ако) exarserit quaedam intolerabilis iniuria = протаза на претходната аподоза;
– ut neque rectum neque honestum sit, nec fieri possit, ut non statim facienda sit alienatio disiunctioque = последични реченици.

4. – подреди: *Sin facta erit quaedam commutatio morum...*;
 - *ut fieri solet* (како што обично се случува) = споредбена реченица без корелатив;
 - *ut paulo dixi* = исто како горното;
 - *loquor de (amicitiis) sapientium...* ;
 - *cavendum erit ne videantur...* = постулативна зависна реченица зад формата *cavendum erit (verbum postulandi)* ;
 - *depositae...susceptae esse* = конструкција номинатив со инфинитив заради формата *videantur*.
5. – *quicum*, архаична форма на *abl. sociativus* наместо класичната *quosum*.
6. – *ab amicitia* = *abl. separationis*;
 - *meo nomine* = поради мене (букв. заради моето име);
 - *ut scitis* = споредбена реченица без корелатив (како што знаете);
 - *a collega nostro* = *abl. separationis*;
 - *auctoritate et non acerba offensione* = *abl modi*.
7. – *quam ob rem* = *ob eam rem* (поради ова);
 - подреди: *ne fiant quae discidia amicorum* = постулативна реченица заради *opera danda est (operam dare = verbum postulandi)*;
 - *sin tale quid evenerit, (opera danda erit), ut....videantur.*; постулативна реченица како погоре.
8. – *cavendum (est) ne amicitiae se convertant in graves inimicitias*;
ne ...convertant se.. = зависнопостулативна реченица.
9. – *si tolerabiles erunt, ferendae sunt* = реален условен период (протаза и аподоза);
 - *honos* = *honor*;
 - *ut in culpa sit qui faciat iniuriam* = зависнопоследична реченица (*ut consecutivum*).
10. – подреди: *Una cautio atque provisio horum omnium vitiorum est...*
 - *ut ne (да не)* ; не служи за да се засили целта на барањето; реченицата е постулативна.
11. – *amicitia (digni)* = *abl. limitationis*.
 - *cur diligantur* = зависнопрашална реченица.
13. – *nisi quod fructuosum sit...* потенцијална условна реченица;
 - *sperant se maximum fructum esse capturos* = конструкција акузатив со инфинитив поради *sperant (verbum sentiendi)*;
 - *omni ex parte* = *ex omni parte*.

14. – pulcherrima illa et maxime naturali amicitia (carent) = abl. separationis;
 – sibi exemplo sunt = двоен датив (dativ, commodi et finalis);
 – подреди: qualis et quanta sit haec vis amicitiae (зависнопрашална реченица).
15. – non ut ipse exigit aliquam mercedem a se = целна реченица;
 – quod per se sibi quisque carus est = причинска реченица.
16. – nisi idem in amicitiam transferetur... = протаза на условна реченица.
 – est enim is, qui est tamquam alter idem; парафраза на Аристотеловото второ јас од *Никомаховата етика* (alter ego = второ јас).
17. – si hoc aparet in bestiis.... условна реченица;
 – primum ut se diligant... deinde ut requirant atque appetant... последични реченици (ut consecutivum);
 – cum desiderio = abl. modi;
 – quanto = abl. mensurae.

M. Tullius s. d. Terentiae suae et Tulliolae et Ciceroni suis

(Ad Familiares XIX,2⁷¹)

1. Noli putare me ad quemquam longiores epistulas scribere, nisi si quis ad me plura scripsit, cui puto rescribi oportere; nec enim habeo, quod scribam, nec hoc tempore quisquam difficilius facio. 2. Ad te vero et ad nostram Tulliolam non queo sine plurimis lacrimis scribere. 3. Vos enim video miserrimas, quas ego beatissimas semper esse volui, idque praestare debui et, nisi tam timidi fuissetis, praestitissem.

⁷¹ Кикерон од прогонство пишува многу писма во Рим до своите пријатели, блиските и до семејството, во кои бара да му се овозможи да се врати. Ова писмо е до неговата сопруга, ќерката и синот, испратено од Солун, каде што тогаш престојувал.

Pisonem⁷² nostrum merito eius amo plurimum. 4. Eum, ut potui, per litteras cohortatus sum gratiasque egi, ut debui. 5. In novis tribunis plebis intellego te spem habere. 6. Id erit firmum, si Pompei voluntas erit; sed Crassum⁷³ tamen metuo. 7. A te quidem omnia fieri fortissime et amantissime video, nec miror, sed maereo casum eiusmodi, ut tantis tuis miseriis meae miseriae sublevantur. 8. Nam ad me P. Valerius, homo officiosus, scripsit, id quod ego maximo cum fletu legi, quem ad modum a Vestae⁷⁴ ad tabulam Valeriam⁷⁵ ducta esses. 9. Hem, lux mea, meum desiderium, unde omnes opes petere solebant! 10. Te nunc, mea Terentia, sic vexari, sic iacere in lacrimis et sordibus! 11. Idque fieri mea culpa, qui ceteros servavi, ut nos periremus!

12. Quod de domo scribis, hoc est de area; ego vero tum denique mihi videbor restitutus, si illa nobis erit restituta. 13. Verum haec non sunt in nostra manu. 14. Illud doleo, quae impensa facienda est, in eius partem te miseram et despoliatam venire. 15. Quod si conficitur negotium, omnia consequemur; sin eadem nos fortuna premet, etiamne reliquias tuas proicies? 16. Obsecro te, mea vita, quod ad sumptum attinet, sine alios, qui possunt, si modo volunt, sustinere et valetudinem istam infirmam, si me amas, noli vexare. 17. Nam mihi ante oculos dies noctesque versaris; omnes labores te excipere video: timeo, ut sustineas. 18. Sed video in te esse omnia. 19. Quare, ut id, quod speras et quod agis, consequamur, servi valetudini.

20. Ego, ad quos scribam, nescio, nisi ad eos, qui ad me scribunt, aut ad eos, de quibus ad me vos aliquid scribitis. 21. Longius, quoniam ita vobis placet, non discedam, sed velim, quam saepissime litteras mittatis, praesertim si quid est firmius, quod speramus. Valete, mea desideria, valete. 22. D.a.d.III Nonas Octobres Thessalonica.

⁷² Писон му е зет на Кикерон, сопруг на неговата ќерка Тулија.

⁷³ Крас му бил непријател на Кикерон и можел да дејствува против враќањето на Кикерон од прогонство.

⁷⁴ Кога домот на Кикерон, што се наоѓал на Палатин бил разурнат, Терентија, сопругата на Кикерон се засолнила во храмот на божицата Веста, кај својата полусестра Фабија, која била весталка.

⁷⁵ Tabula Valeria била спомен-плоча на Марк Валериј Месала, кој 263 г. пр. Хр. ги победил Картагинците и во чест на таа победа ја поставил оваа плоча.

Коментар:

1. – s.d. = salutem dicit; salutem dicere = поздравува; Римјаните своите писма ги започнувале според една епистуларна формула: кој пишува, кому поздрав праќа: Пр. M.Tullius s.d. Terentiae suae...., а ги завршувале со Vale или Valetе, ако писмото се однесува на повеќемина, со времето и местото од каде се праќа писмото;
 - Кикерон, по осудувањето и погубувањето на водачите на Катилининиот заговор, плашејќи се да не биде осуден, заминува во Грција. Во негово отсуство на предлог од народниот трибун Публиј Клодиј, осуден е на прогонство и на конфискација на имотот. Ова писмо го пишува до сопругата, ќерката и синот, од Солун;
 - *non putare* (= немој да мислиш); искажување заповед со императив од глаголот *puto* и инфинитив;
 - *me scribere* (дека јас пишувам); акузатив со инфинитив поради *putare* (*verbum sentiendi*);
 - *nisi si quis ad me plura scripsit* (освен ако некој...) условна реченица;
 - *cui puto rescribi oportet* (кому сметам дека треба да му се одговори);
2. – *hoc tempore* = во ова време;
 - *sine plurimis lacrimis* = *abl. modi*;
3. – *video vos miserimas esse* = акузат. со инфинитив поради *video* (*verbum sentiendi*);
 - *volui (vos) beatissimas esse* = акузат. со инфинитив покрај *volui* (*verbum voluntatis*);
 - *praestare* = стори, исполнува обврски;
 - *nisi fuissetis*.... (да не бевме...); иреална условна реченица;
4. – *ut potui...ut... debui* (= колку што можев,... колку што требаше);
 - *merito eius* = по негова заслуга, зашто заслужува;
 - *gratias agere* = благодари, заблагодарува;
5. – *intellego... te habere* = акузат. со инфин. поради *intellego* (*verbum sentiendi*);
6. – *si voluntas Pompei erit (firma)*... реална условна реченица;
7. – *video...omnia (a te) fieri*... = акузат. со инфин. поради *video* (*verbum sentiendi*);
 - *eiusmodi* = *eius modi* *abl. qualitatis* (таков,-а,-о);
 - подреди: *ut meae miseriae sublevantur tuis miseriis* зависно последична реченица со *ut consecutivum*);

8. – maximo cum fletu = cum maximo fletu ab. modi;
 – quem ad modum ducta esses = на каков начин, како; зависно прашална реченица;
 – A Vestae (aede) = од храмот на Веста;
10. – sordes, –ium = јад, несреќа;
11. – mea culpa = abl. causae;
12. – area, овде има значење на урнатица;
14. – подреди: ...doleo partem (impensarum) venire in te, miseram et despoliatam = акузат. со инфин. поради doleo (verbum affectuum);
 – si conficitur negotium (ако се заврши оваа работа) = условна реченица;
15. – sin eadem fortuna nos premet = протаза на условна реална реченица;
 – etiamne proicies, misera, reliquias tuas? (= зарем ќе го жртвуваш и остатокот од имотот?) аподоза на претходната условна реченица во форма на прашање.
16. – sine = императив од sino, покрај кое доаѓа акузатив со инфинитив alios sustinere (sumptus);
 – подреди: noli vexare tuam infirmam valetudinem;
17. – dies noctesque = деноноќно, и ден и ноќ;
 – подреди: video te excipere omnes labores; акузатив со инфинитив поради video (verbum sentiendi); excipere покрај labores = поднесува, трпи;
 – timeo, ut sustineas... (се плашам дали ќе издржиш); зависна реченица во конјунктив со ut зад timeo (verbum timendi); субјектот на главната реченица се плаши дека нешто ќе се случи, а не сака да се случи;
18. – video omnia esse (in te) = акузатив со инфинитив;
19. – quare (ea re) = затоа, поради тоа;
 – подреди: ut consequamur = зависнопостулативна реченица;
 – servi valetudini = букв. служи му на здравјето; т.е. чувај си го здравјето;
21. – velim = coniunctivus optativus (би сакал);
 – (ut) mittatis = постулативна реченица поради volo (наместо rogo ut mittatis);
 – si quid est firmitus = реална условна реченица;
 – quod speremus = на што би можеле да се надеваме;
22. – d.a.d. III Non.Octobr. = data ante diem III Non. Octobr.

МЕТРИКА

Римската и хеленската поезија, за разлика од модерната поезија почива на ритам, што го определува квалитетот (должината) на слоговите.

Метриката е систем од правила што го определуваат сложувањето на стиховите и наука за законите на градбата на стихот и строфата.

Основна мерка е мора (време да се изговори еден краток слог). Долгиот слог — вреди колку два кратки слога UU.

Два или повеќе слога сложени во ритмичка целина прават стапка (**pes**); секоја стапка има два дела: **арса** (кревање на гласот) и **ѿеза** (спуштање на гласот). Арсата се одбележува со знакот ' , што се нарекува **ictus** (удар). На пр. **populus** = — UU, при што **po-** е арса, а **-pulus** е теза. Арсата не се совпаѓа секогаш со акцентот на зборот.

Најчести стапки се:

' UU	дактил	U —	јамб
' —	спондеј	UU —	анapest
— U	трохеј	U — U	амфибрах

Кога едниот збор завршува на вокал, а оној што следува почнува со вокал или со h, се создава зев (hiatus), што се отклонува со елизија, т.е. со испуштање на крајниот вокал. На пр.

Luget, o Veneres ; Lesb~~i~~a atque~~z~~ amemus; Od~~u~~ et amo.

Ако зборот завршува на -m, тогаш се елидира заедно со вокалот, што му претходи. Пр.

Ad rivum~~um~~ eundem; monumentum~~um~~ aere perennius; quem~~um~~ in.

Вокалот не се елидира пред es и est, туку e од es и est.

quantum est ; molestum est; magna es.

Хексаметар е стих од шест дактилски стапки, од кои секоја претставува еден метар. Последната стапка е секогаш двосложна, т.е. спондеј или трохеј. Дактилите можат да се заменат со спондеи, но најретко тоа се случува во петтата стапка. Таквиот стих се нарекува *versus spondiacus*; но во тој случај четвртата стапка задолжително е дактил.

Схема на хексаметарот:

— u u / — u u / — u u / — u u / — u u / — u

Infandúm, regína iúbés renováre dolórem

Кра́лице, ти неиска́жлива бо́лка да об́новам ба́раш.

Пентаметар е стих кој се состои од две еднакви половини; секоја од нив е еднаква на хексаметарот до цезурата (а тоа е прекин за земање здив во средината на стапката) и тоа зад петтата полустапка (*caesura penthemimeres*), па има два дактила, а од третиот ја има само арсата без тезата. Бидејќи и овој стих има шест арси, тој е всушност, хексаметар со две непотполни стапки. Наречен е пентаметар зашто секоја половина има две и пол стапки што вкупно изнесува пет стапки.

Схема на пентаметарот:

— u u / — u u / — // — u u / — u u / —

Quáe mihi súpremiúm // témpus in úrbe fuit.

Ко́јашто по́следен ча́с // ме́не ми бе́ше во Ри́м

Пентаметарот никогаш не стои самостојно, туку следува зад хексаметарот. Заедно тие прават дистих, кој бидејќи најчесто е применуван во елегииите е наречен *елегиски дистих*. Пр.

Ódi et amó. Quaré id faciám, fortáse requiris.

Néscio séd fieri // séntiø et éxcruciór.

Мра́зам и љу́бам. Зо́што мо́жда ќе пра́шаш. Јас не́ знам
чу́вствувам та́ка е // и́ се измачувам са́м.

Versus hendecasyllabus (единаестерец)

Схемата на овој метар, кој се состои од единаесет слога (како што покажува и неговото име) е оваа:

$$-\overset{\cdot}{U} / -\overset{\cdot}{U}U / -\overset{\cdot}{U} / -\overset{\cdot}{U} / -\overset{\cdot}{U}$$

Vivamús, mea Lésbix átquæ amémus

Сапфина строфа

Схемата на сапфината строфа, која се состои од четири стиха е оваа:

Ille mī par esse deo videtur
 Ille, si fas est, superare divos,
 Qui sedens adversus identidem te
 Spectat et audit.

Асклепијадова строфа прва: схема

Асклепијадова строфа четврта: схема

$\frac{1}{2} - \frac{1}{2} - \frac{1}{2} - \frac{1}{2} \mid \frac{1}{2} - \frac{1}{2} - \frac{1}{2} - \frac{1}{2}$
 $\frac{1}{2} - \frac{1}{2} - \frac{1}{2} - \frac{1}{2} \mid \frac{1}{2} - \frac{1}{2} - \frac{1}{2} - \frac{1}{2}$
 $\frac{1}{2} - \frac{1}{2} - \frac{1}{2} - \frac{1}{2}$
 $\frac{1}{2} - \frac{1}{2} - \frac{1}{2} - \frac{1}{2} - \frac{1}{2}$

ГАЈ ВАЛЕРИЈ КАТУЛ

CAIUS VALERIUS CATULLUS

Гај Валериј Катул ѝ припаѓа на новата генерација поети (poetae novi), кои биле под силно влијание на александриската поезија. Тој е прв претставник на субјективната лирика во римската поезија. Бил роден во Верона (87 г. пр. Хр.), во богато семејство. Во Рим живее расипно, се вклучува во дружба на разузданата младеж и влегува во кругот на книжевниците. Од неговата поезија сочувана ни е една збирка од преку стотина песни, епиграми и кратки елегии пишувани во елегиски дистих и различни други метри (сапфина строфа, хендекасилаби, јамби и др.)

Својата слава ја должи главно на своите кратки песни. Инспирација за своите песни наоѓа во секојдневните случки, во исмевање на непријателите, но најчесто во љубовта спрема својата сакана Лезбија (се мисли дека под ова име се крие Клодија, сестра на трибунот Клодиј) со која тој, се чини, имал бурна љубовна врска. Карактеристика на неговата поезија е субјективизмот и особено спонтаноста во изразот. Бил под влијание на хеленските поети Сапфо, Анакреонт и Архилох. Негови подолги дела се *Береникина ѝа коса* (превод на една елегија од хеленскиот поет Калимах) и *Свадба ѝа на Пелеј и Теѝида* на кои тој бил особено горд и во кои тој ни се претставува како префинет poeta doctus.

Катуловата љубовна лирика е исполната со искрени, снажни чувства, искажани со големо мајсторство на еден образован уметник. Тој го збогатил поетскиот јазик и израз и пренел нови метрички форми во римската поезија. Неговата субјективна поезија имала силно влијание врз европската поезија.

CAIUS VALERIUS CATULLUS

Тажаленка за врабцот

(versus hendecasyllabus)

Lúgete, ó Venerés Cupidínésque
ét quantum æst hominúm venústíorum!
Passer mortuus est meae puellae,
Passer, deliciae meae puellae,
Quem plus illa oculis suis amabat
Nam mellitus erat suamque norat
Ipsa tam bene, quam puella matrem,
Nec sese a gremio suo movebat
Sed circulsiliens modo huc modo illuc
Ad solam dominam usque pipiabat.
Qui nunc it per iter tenebricosum
Illuc, unde negant redire quemquam.
At vobis male sit, malae tenebrae
Orci, quae omnia bella devoratis;
Tam bellum mihi passerem abstulistis.
O factum male, o, miselle passer!
Tua nunc opera meae puellae
Flendo turbiduli rubent ocelli.

Коментар:

Песната е напишана во versus hendecasyllabus; внимавај при скандирањето на елизиите!

3. стих: hominum venustiorum = gen. partitivus.

5. стих: Подреди: illa amabat quem (eum) plus oculis suis.
– oculis suis = abl. comparisonis.

6. стих: norat = noverat.
7. стих: подреди: norat suam tam bene, quam ipsa puella matrem.
8. стих: sese = se.
9. стих: modo huc... modo illuc = час овде...час онде.
10. стих: подреди: Usque p̄piabat ad solam dominam.
13. стих: negant redire quemquam = акузат. со инфин. поради negant
(verbum dicendi).
14. стих: Orcus = Орк, подземното царство.
17. стих: tua opera = поради тебе.

VIVAMUS ATQUE AMEMUS
(versus hendecasyllabus)

Vivamús, mea Lésbia, átque amémus,
Rúmorésque senúm sevériórum
Omnes unius aestimemus assis.
Soles occidere et redire posunt;
Nobis, cum semel occidit brevis lux
Nox est perpetua una dormienda.
Da mi basia mille, deinde centum
Dein mille altera, dein secunda centum
Deinde usque altera mille, deinde centum,
Dein, cum milia multa fecerimus
Conturbabimus illa, ne sciamus,
Aut ne quis malus invidere possit
Cum tantum sciat esse basiorum.

Коментар:

1. стих: Vivamus... amemus = адхортативни конјунктиви
3. стих: unius assis (aestimemus) = gen. pretii
7. стих: mi = mihi
8. стих: dein= deinde
10. стих: Cum milia multa fecerimus = временска реченица (cum temporale).
11. стих: ne sciamus = целна реченица.
12. стих: ne quis malus possit = целна реченица.

Вечно пријателство

(елегиски дистих)

Iú Gundúm, mea víta, mihí propónis amórem
Húnc nostrúm inter nós // pérpetuúm foré.
Di magni, facite ut vere promittere possit
Atque id sincere dicat et ex animo,
Ut liceat nobis tota perducere vita
Aeternum hoc sanctae foedus amicitiae

Коментар:

2. стих: hunc nostrum (amorem) perpetuum fore (futurum esse = акузатив со инфинитив поради proponis (verbum dicendi).
3. стих: ..ut vere promittere possit = постулативна реченица поради facite (verbum postulandi)

Неискрена заклетва

(елегиски дистих)

Núlli se dicit múl·ier mea nú·bere má·lle
Quám mihi, nón si sé // Iúppiter ipse petát.
Dicit: sed mulier cupido quod dicit amanti
In vento et rapida // scribere oportet aqua.

Коментар:

1. стих: Подреди: Mea mulier dicit se velle = акузатив со инфинитив поради dicit.
– nubere nulli = датив покрај глаголот nubere;
– quam mihi = дативот е пак заради nubere.
3. стих: amanti поврзи го со cupido
4. стих: подреди: oportet (id) scribere ...акузатив со инфинитив поради oportet (verbum impersonale)

Мразам и љубам

(елегиски дистих)

Ódi et amó. Quare id faciám, fortásse requiris.
Néscio séd fieri // senti et éxcruciór.

Коментар: елегиски дистих

Подреди: Fortasse requiris, quare id faciam. (зависнопрашална реченица).

На Лезбија

(Сапфина строфа)

Ille mī par esse deo videtur
Ille, si fas est, superare divos
Qui sedens adversus identidem te
Spectat et audit

Dulce ridentem misero quod omnis
Eripit sensus mihi; nam simul te,
Lesbia, adspexi, nihil est super mi,
Lesbia, vocis.

Lingua sed torpet, tenuis sub artus
Flamma demanat, sonitu suo
Tintinant aures, gemina teguntur
Lumina nocte.

Коментар:

1. стих. Подреди: Videtur mi (mihi) ille par esse deo = номинатив со инфинитив заради videtur.
2. стих: Ille superare = номинатив со инфинитив (videtur)
4. стих. Подреди: spectat et audit te ridentem dulce
6. стих. Подреди: simul adspexi te = временска реченица
7. стих. Подреди: nihil vocis = gen. partitivus.
-mi = mihi
9. стих: tenuis sub artus = sub tenuis artus
- tenuis = tenues (постара акузативна форма од вокалната деклинација)
10. стих: suopte = suo
11. стих. Подреди: gemina lumina teguntur nocte.

На братовиот гроб
(елегиски дистих)

Múltas pér gentés et múlta per áequora véctus
Ádveniø háś miserás, // fráter inferiás,
Ut te postremo donarem munere mortis
Et mutam nequiquam alloquerer cinerem
Quandoquidem fortuna mihi tete abstulit ipsum
Heu miser indigne frater adempte mihi.
Nunc tamen interea haec, prisco quae more parentum
Tradita sunt tristi munere inferias,
Accipe fraterno multum manantia fletu
Atque in perpetuum, frater ave atque vale.

Коментар: елегиски дистих

1. стих: Подреди: Vectus per multas gentes et per multa aequora.
2. стих: Frater, advenio ad has miseras inferias.
3. стих: Ut donarem te postremo munere mortis = целна реченица.
4. стих: Et (ut) alloquerer mutam cinerem.
5. стих: tete = te.
6. стих: Heu miser frater, adempte indigne = вокатив.
7. стих: Подреди: haec, quae tradita sunt prisco more parentum.
8. стих: ...(quae) manantia fraterno fletu.

ПУБЛИЈ ВЕРГИЛИЈ МАРОН

PUBLIUS VERGILIUS MARO

Времето на Август се смета за златно доба на Рим и врв во процутот на литературата и на уметностите. Голем број славни уметници ги создаваат своите дела токму во овој период од римската историја, имајќи ја благонаклоната поддршка на самиот Август, особено на неговиот пријател Мајкена, кој несебично им помагал како на веќе докажаните, така и на младите, сè уште неафирмирани творци.

Публиј Вергилиј Марон имал среќа да влезе во кругот на овој прочуен заштитник и поддржувач на литературата. Бил роден на село во околината на Мантуа, денешна Мантова, 70 г. пр. Христа во богато плебејско семејство. Се школувал во Кремона, Медиолан (денешно Милано); во Рим ја изучувал реториката и философијата кај епикуреецот Сирон, но бидејќи немал говорничка дарба, а притоа бил и мошне срамежлив, се откажал од јавни служби и се посветил на книжевноста. Живеел најчесто на својот селски имот и таму во мир ги создавал своите дела.

Уште во младоста почнал да пишува поезија и тоа, како што се верува, под влијание на Катул и епикуреецот Лукретиј. Овие песни не ни се сочувани.

Своето прво големо дело **Bucolica** насловено уште **Eclogae** (Одбрани песни) го создал 42–43 г. пр. Хр.; тоа е збирка од 10 идили, песни во кои се фали животот на село и животот на пастирите. Очигледно е дека Вергилиј овде го подражава големиот хеленски поет на идили Теокрит; тоа особено е видливо во примената на дијалошката форма (*alterni versus*). Но ова подражавање е само во формата; додека Теокритовите пастири се реални личности, кај Вергилиј тие се алегорични. Преку нив тој ги искажува своите лични размисли и чувствувања, вметнувајќи во нив и извесна политичка димензија, искажувајќи имплицитна наклоност кон политиката на Август.

Второто големо дело на Вергилиј е дидактичкиот еп **Georgica** (Ратајски песни), во четири книги напишани по наговор на Мајкена 37–30 г. пр. Хр. (за ратајството, овоштарството, сточарството и пчеларството). Во ова дело, тој користи грчки и римски извори (Хесиод, Никандар од Колофон, Катон, Варон) но и сознанија од своето лично искуство. Во него живо се восфалува

и идеализира животот на селото, восхитот од природата, животинскиот и растителниот свет. Епот е пишуван со евидентна цел да се поттикне интересот кон возобновувањето, желба да се живее и да се работи на село.

По наговор на Август, Вергилиј во 29 г. пр. Хр. почнал да го пишува своето најголемо дело, епопејата **Ајнеида** во дванаесет пеења (преку 12 000 стихови). Делото требало да биде пишувано по углед на Хомер и да претставува римски пандан на големите хеленски епопеи. **Ајнеида** требало да има и национално значење со тоа што со неа ќе се даде митска основа на постанокот на римскиот род. Вергилиј, **Ајнеида** ја пишувал до крајот на животот (19.г. пр. Хр.); поради болест, не успеал да ѝ направи конечна редакција и сакал да го уништи ракописот, но Август го спречил тоа и **Ајнеида** била издадена метрички недоизгладена (што се гледа од извесен број недовршени стихови). Епопејата се состои од повеќе епизоди, кои заедно сочинуваат една целина. Влијанието на Хомер овде е очигледно. Првите шест пеења би соодветствувале на Хомеровата **Одисеја** (талкањата на Ајнеј), а останатите шест (војните што ги водел Ајнеј) би соодветствувале на **Илијадата**. Додека кај Хомер, особено во **Илијадата**, стожерот околу кој се одвиваат дејствијата е гневот на Ахил, кај Вергилиј, судбината е таа што управува со собитијата. Ајнеј ја следи судбината, претскажана од мајка му, божицата Венера, дека по пропаста на Троја, тој ќе биде оној, што ќе создаде ново царство преку морето, нова Троја, каде што ќе ги донесе Пенатите што ги понел од разорената и опожарена татковина. Ајнеј е побожен (*pīus*), беспоговорно ѝ се покорува на вака претскажаната судбина.

И покрај подражавањето на Хомера, Вергилиј пројавува и завидна оригиналност. Јазикот и стилот на **Ајнеида**, и покрај фактот, што смртта го спречила докрај да го дотера текстот, му се возвишени, стегнати, елегантни, со римски колорит и личен белег. За разлика од Хомеровите епопеи, во **Ајнеида** јасно се препознава тенденцијата за возвеличување на римскиот род, гордоста за припадноста на еден толку велик народ, кој е судбински предодреден да владее со светот.

Вергилиј со **Ајнеида** конечно си обезбедил бесмртна слава и се вброил во редот на најголемите поети не само на антиката. И додека бил жив, го сметале за еден од најдобрите поети на своето време; го нарекувале *vates pīus, divinus* (побожен, божествен поет). Неговиот современик, исто така, голем поет, Хоратиј, го нарекувал *dimidium animae meae* (половина од мојата душа). Славата не му згаснала ни во средниот век, а од времето на ренесансата, **Ајнеида** е сметана како образец за јуначки еп. Извршил големо влијание врз европската книжевност, особено врз Данте Алигиери и Торквато Тасо.

Кратка содржина на Вергилиевата „Ајнеида“

Откако Грците по десетгодишна опсада конечно го освоиле и ја опожариле Троја, синот на Тројанецот Анхис и божицата Венера, заедно со татка си и синот од неговата тројанска сопруга и со чета другари бега на кораб и седум години лута по морето, барајќи место за нова татковина, но поради гневот на божицата Јунона, која го наговара богот на ветровите Ајол да предизвика бура на морето, неговите кораби се исфрлени на брегот на Африка, во Картагина. Таму тој е прифатен срдечно од кралицата на Картагина, Дидона, и во нејзиниот дворец, во негова чест е приредена раскошна гозба. (I пеење). На барање на Дидона, Ајнеј за време на гозбата раскажува како Грците, со дрвениот коњ ги измамиле Тројанците, им влегле во градот, го зазеле и го опожариле, а тој со татка си и синот се спасил бегајќи со кораб. (II пеење). По седум години лутање по море, Ајнеј стигнува на Сицилија, но таму умира татко му Анхис, а него силна бура го исфрла на афричкиот брег. (III пеење). Дидона силно се вљубува во Ајнеј и сака да го задржи во Картагина, но тој, следејќи го пророштвото од мајка му, дека ќе треба да основа ново кралство преку морето, каде што ќе ги донесе родните Пенати, кришум ја напушта Картагина. Дидона, очајна поради ова, се самоубива на клада (IV пеење). Ајнеј повторно со придружбата се враќа на Сицилија и таму приредува игри во чест на неговиот починат татко Анхис. На Сицилија Ајнеј остава дел од својата придружба, а со останатите заминува на брегот на Италија (V пеење). Во придружба на пророчицата Сибилa, Ајнеј се спушта во Подземниот свет, каде што се среќава со татка си Анхис, кој му ги покажува сите идни потомци на Ајнеј и го пророкува идното величие на Рим (VI пеење). Ајнеј пристига во Латиј, на брегот на реката Тибар. Кралот Латин љубезно го прифатил и му ја понудил за жена ќерка си Лавинија. Божицата Јунона се противи на сојузот меѓу Тројанците и Латините и предизвикува војна меѓу Ајнеј и кралот на Рутулите Турн, кому Лавинија пред тоа му била ветена (VII пеење). Ајнеј бара помош од Евандер, кој му е сонародник и сега крал во Палантај и добива оружје, што му го исковал богот Вулкан, сопругот на Венера (VIII пеење). Додека Ајнеј е отсутен, Турн ги напаѓа Тројанците. Нис и Евријал, кои ноќе излегле од логорот да го известат Ајнеј за нападот, биле убиени. Нападот на Турн бил одбиен (IX пеење). Боговите на небото се советуваат за чија страна да се определат. Јупитер одлучува исходот од судирот да ѝ се препушти на судбината. Турн повторно напаѓа, но Ајнеј се враќа со корабите и Турн одвај се спасува (X пеење). Кралот Латин склопува мир со Тројанците, но Турн повторно напаѓа кај градот Лаврент (XI пеење). Ајнеј прифаќа двобој со Турн, но Јунона повторно поттикнува битка. Ајнеј тогаш го напаѓа градот и излегува на мегдан со Турн. Конечно Јунона се мири со Ајнеј и Турн загина од мечот на Ајнеј (XII пеење).

AENEIS

Liber I⁷⁶

Arma virumque cano, Troiae qui primus ab oris
Italiam fato profugus Laviniaque venit
Litora; multum ille et terris iactatus et alto
Vi superum saevae memorem Iunonis ob iram,
Multa quoque et bello passus, dum conderet urbem
Inferretque deos Latio, genus unde Latinum
Albanique patres atque altae moenia Romae.

Musa, mihi causas memora, quo numine laeso
Quidve dolens regina deum tot volvere casus
Insignem pietate virum, tot adire labores
Impulerit. Tantaene animis caelestibus irae?
Urbs antiqua fuit, Tyrii tenuere coloni,
Karthago, Italiam contra Tiberinaque longe
Ostia, dives opum, studiisque asperrima belli:
Quam Iuno fertur terris magis omnibus unam
Posthabita coluisse Samo; hic illius arma,
Hic currus fuit, hoc regnum dea gentibus esse,
Si qua fata sinant, iam tum tenditque vowedque.
Progeniem sed enim Troiano a sanguine duci
Audierat, Tyrias olim verteret arces;
Hinc populum late regem belloque superbum
Venturum excidio Libyae; sic volvere Parcas.
Id metuens veterisque memor Saturnia belli,

⁷⁶ По пропаста на Троја, Ајнеј, синот на божицата Афродита (Венера), по наговор на мајка си, со група придружници, синот и татко му Анхис, бегаат од Троја со кораб, барајќи земја каде што ќе основаат Нова Троја. Божицата Јунона (Хера) е гневна на нив, зашто Тројанецот Парис не ѝ го додели нејзе златното јаболко како на најубава од трите божици (Минерва и Јунона), и ги прогонува преживеаните Тројанци по копно и по море. По една голема морска бура, Тројанците се фрлени на брегот на Африка, крај градот Картагина, чија владетелка е Дидона. Таа срдечно ги прифаќа Тројанците во својот дворец.

Prima quod ad Troiam, pro caris gesserat Argis;
 Necdum etiam causae irarum saevique dolores
 Exciderant animo; manet alta mente repostum
 Iudicium Paridis spretaeque iniuria formae
 Et genus invisum et rapti Ganymedis honores;
 His acensa super iactatos aequore toto
 Troias, reliquias Danaum atque immitis Achilli,
 Arcebat longe Latio, multosque per annos
 Errabant acti fati maria omnia circum.
 Tantaе molis erat Romanam condere gentem.

Коментар: дактилски хексаметар

1–2. стих: Подреди: *Cano arma et virum, qui primus, profugus fato, ab oris Troiae venit Italiam Laviniaque litora.*

3–7. стих: Подреди: *Ille (vir, се мисли на тројанскиот митски јунак Ајнеж, син на божицата Афродита/Венера) multum iactatus (est) terris et alto vi superum ob memorem iram saevae Iunonis (Божицата Јунона им била лута на Тројанците, зашто Парис, синот на кралот Пријам, не ѝ го доделил нејзе златното јаболко како на најубава, туку ѝ го дал на Венера), dum inferret deos Latio, unde (est) genus Latinum, Albanique patres atque moenia altae Romae;*
 – *terris et alto* = на копно и на море;
 – *vi* = abl. instrumenti; *superum* = gen. possess.; *superi (dei)* = вишните, небесните богови.

9. стих: *deum* = *deorum*; *regina deum* е Јунона, сопругата на Јупитер: од 11 стих. е инвокација; подреди: *Memora mihi, Musa, quidve (зошто ли?) dolens regina impulerit virum, insignem pietate volvere tot casus, adire tot labores?*
 – *pietate* – abl. limitationis.

12–14. стих: *Kartlago (urbs antiqua)* Се смета дека Картагина ја основале и ја населиле преселници од градот Тир во Фојникија (Tyrii = Тиријци); Картагина била *dives opum et asperrima studiis belli.*

15. стих: *Quam = eam (Karthaginem)*; подреди: *fertur Iuno coluisse eam (Karthaginem) unam magis omnibus terris (abl. comparisonis)*; номинатив со инфинитив *Iuno coluisse* поради *fertur* (се раскажува дека...)
16. стих: *Posthabita Samo* – апсолутен аблатив; *Самос* е остров на кој стапиле во брак Јунона и Јупитер, затоа тој ѝ бил многу мил); *hic fuit currus, arma illius* (на Јунона).
- 17-18. стих: Подреди: *dea (Iuno) tendit fovetque hoc regnum esse gentibus*; акузатив со инфинитив; *si qua fata sinant* – условна реченица.
- 19-20. стих: *Audierat (= audiverat Iuno) progeniem duci* – акузат. со инфин. поради *audierat (verbum sentiendi)*; *a sanguine Troiano* – abl. originis; *quae olim everteret Tyrias arces*. Се претскажува иднината; имено дека Картагина, по Пунските војни ќе биде разурната од Римјаните (*vaticinia ex eventu*).
- 21-22. стих: Подреди: *(Iuno audiverat) hinc populum et regem late superbum bello venturum (esse)* – акузат. со инфинитив; *excidio* – dat. incommodi; *volvere = volverunt*. *Parcae* биле божиците кои ја пределе судбината; *Клото*, која ја држела фурката, *Лахеса* предела, а *Атропа* го кинела крајот на животот.
- 23-24. стих: Подреди: *Saturnia metuens id, memor veteris belli*; (*veteris belli* – gen. memoriae); *quod prima gesserat pro caris Argis*;
- 26-28. стих: Подреди: *manet iudicium Paridis, repostum (in) alta mente (et) iniuria spretae formae et genus invisum et honores rapti Ganymedis*. Ганимед бил прекрасно момче од Троја. Јупитер го грабнал поради неговата убавина, го одвел на Олимп и го почестил со тоа, што му дал да послужи на гозбите на боговите, наместо Јунонината ќерка Хеба. Ова страшно ја разгневило Јунона.
- 29-30. стих: Подреди: *(Iuno) accensa his (abl. causae) arcebat Latio (abl. separationis) iactatos super toto aequore Troias, reliquias Danaum atque immitis Achillis*; *Troias* – грчки акузатив плурал.
31. стих: Подреди: *(Troiani), acti fatis, errabant per multos annos, circum omnia maria*.

Дидона го среќава Ајнеј

Liber I, 579-630

His animum erecti dictis et fortis Achates
Et pater Aeneas iamdudum erumpere nubem
Ardebant. Prior Aenean compellat Achates:
„Nate dea, quae nunc animo sententia surgit?
Omnia tuta vides, clasem sociosque receptos.
Unus abest, medio in fluctu quem vidimus ipsi
Submersum; dictis respondet cetera matris“.
Vix ea fatus erat, cum circumfusa repente
Scindit se nubes et in aethera purgat apertum.
Restitit Aeneas claraque luce refulsit,
Os umerosque deo similis; namque ipsa decorum
Caesariem nato genetrix lumenque iuventae
Purpureum et laetos oculos afflarat honores;
Quale manus addunt ebori decus, aut ubi flavo
Argentum Pariusve lapis circundatur auro.
Tum sic reginam alloquitur cunctisque repente
Improvius ait: „Coram, quem quaeritis, adsum
Troius Aeneas, Lybicus ereptus ab undis.
O sola, infandos Troiae miserata labores,
Quae nos, reliquias Danaum, terraeque marisque
omnibus exhaustos iam casibus, omnium egenos,
Urbe, domo, socias grates persolvere dignas
Non opis est nostrae, Dido, nec quidquam ubique est
Gentis Dardaniae, magnum quae sparsa per orbem.
Di tibi, si qua pios respectant numina, si quid
Usquam iustitiae est et mens sibi conscia recti,
Praemia digna ferant. Quae te tam laeta tulerunt
Saecula? Qui tanti talem genuere parentes?
In freta dum fluvii current, dum montibus umbrae
Lustrabunt convexa, polus dum sidera pascet,
Semper honos nomenque tuum laudesque manebunt,
Quae me cumque vocant terrae“ Sic fatus amicum

Idonea petit dextra laevaue Serestum,
 Post alios fortemque Gyan fortemque Cloanthum.
 Obstipuit primo aspectu Sidonia Dido
 Casu deinde viri tanto et sic ore locuta est:
 „Quis te, nate dea, per tanta pericula casus
 Insequitur? Quae vis immanibus applicat oris?
 Tune Aeneas, quem Dardanio Anchisae
 Alma Venus Phrygii genuit Simoentis ad undam?
 Atque equidem Teucrum memini Sidona venire
 Finibus expulsus patriis, nova regna petentem
 Auxilio Beli; genitor tum Belus opimam
 Vastabat Cyprum et victor ditione tenebat.
 Tempore iam ex illo casus mihi cognitus urbis
 Troianae nomenque tuum regesque Pelasgi.
 Ipse hostis Teucros insigni laude ferebat
 Seque ortum antiqua Teucrorum ab stirpe volebat.
 Quare agite, o tectis, iuvenes, succedite nostris.
 Me quoque per multos similis fortuna labores
 Iactatam hac demum voluit consistere terra.
 Non ignara mali miseris succurrere disco“.

*Венера од Милос
 III в. њред Хрисѣа*

Коментар:

- 1-3 стих: Подреди: Arrecti his verbis (abl. causae) fortis Achates et pater Aeneas ardebant iamdudum erumpere nubem.
4. стих: nate dea (dea –abl originis); quae sententia nunc surgit animo?
- 6-7. стих: Подреди: ipsi vidimus quem (eum) submersum (esse) in medio fluctu; акуз. со инфинит. поради vidimus); cetera respondet dictis matris (Veneris)
- 8-9. стих: Подреди:...cum repente circumfusa nubes scindit se et purgat.
- 10-13. стих: Подреди:...namque ipsa genetrix nato (dedit) caesariem decorum, lumenque purpureum iuventae et oculis afflarat (afflaverat) laetos honores;

- 15–16. стих: Подреди: Quale manus (artificis) addunt decus ebori, aut ubi argentum Parisiusve lapis circumdatur flavo auro (abl. instr.). Lapis Parisius = камен (мермер) од островот Парос ; мермерот од Парос бил прочуен.
16. стих: cunctisque = omnibusque
17. стих: ereptus ab undis Lybicus – abl. separationis.
23. стих: non opis est nostrae = не е во наша моќ; подреди: nec quidquid gentis Dardanae, quae sparsa (est) per magnum orbem.
- 25–27. стих: Подреди: si qua numina respectant pios, si quid iustitiae (gen. partit.) usquam et mens sibi conscia recti (условна реченица), Di (dei) tibi ferant digna praemia.
- 27–28. стих: Подреди: Quae tam laeta saecula te tulerunt? Qui tanti parentes (te) genuere (= genuerunt)?
- 30–32. стих: Подреди: Dum fluvii current in freta.... dum umbrae...dum polus sidera... cumque vocant me quae terrae – временски реченици.
35. стих: Sidonia Dido – Сидонката Дидона; Дидона е од Сидон, град во Фојникија.
36. стих: casu tanto – abl. causae.
- 39–40. стих: Подреди: Tunc (es) ille Aeneas, quem alma Venus genuit Dardaneo Anchisae (Анхис е таткото на Ајнеј) ad undam Phrygii Simoentis ?; Simois, -entis е река во Фригија (Мала Азија), притока на Скамандар; таму, на брегот на таа река, според митот, Венера го родила Ајнеј.
- 41–43. стих: Подреди: meminisse Teucrum, expulsus patriis finibus (abl. separationis), petentem nova regna venire Sidona (грчки акузатив) auxilio Belus; акузат. со инфин. поради meminisse (verbum sentiendi); Teucrus = Anchises, таткото на Ајнеј; Belus е крал на Фојникија, татко на Дидона и Пигмалион.; auxilio – dat. finalis.
45. стих: tempore ex illo = ex illo tempore.
48. стих: Подреди: (Ipse = Belus) volebat se ortum esse; акуз.со инфин. поради volebat; ab antiqua stirpe (abl. originis) Teucrorum (gen. possessivus).
49. стих: Подреди: agite (ајде), o iuvenes, succedite nostris tectis.
- 50–51. стих: Подреди: fortuna voluit me iactatam esse ... et consistere- акуз. со инфин. поради voluit; (in) hac terra (abl. loci)
52. стих: non ignara = scio; mali – gen. покрај придавката ignara.

Дрвениот коњ

Conticuere omnes intentique ora tenebant.
Inde toro pater Aeneas sic orsus ab alto:
„Infandum, regina, iubes renovare dolorem
Troianas opes ut lamentabile regnum
Eruerint Danaï, quaeque ipse miserrima vidi
Et quorum pars magna fui. Quis talia fando
Myrmidonum Dolopumve⁷⁸ aut duri miles Ulixis
Temperet a lacrimis? Et iam nox umida caelo
Praecipitat suadentque cadentia sidera somnos.
Sed si tantus amor casus cognoscere nostros
Et breviter Troiae supremum audire laborem
Quamquam animus meminisse horret luctuque refugit
Incipiam.

Fracti bello fatisque repulsi
Ductores Danaum⁷⁹, tot iam labentibus annis,
Instar montis equum divina Palladis arte
Aedificant sectaque intexunt abiete costas;
Votum pro reditu simulant; ea fama vagatur.
Huc delecta virum sortiti corpora furtim
Includunt caeco lateri penitusque cavernas
Ingentes utrumque armato milite complent.
Est in conspectu Tenedus⁸⁰, notissima fama
Insula, dives opum, Priami dum regna manebant,
Nunc tantum sinus et statio male fida carinis;
Huc se propecti deserto in litore condunt.
Nos abiisse rati et vento petiisse Mycenae⁸¹.

⁷⁷ Дидона го води Ајнеј и неговата придружба во својот дворец, каде што приредува богата гозба. Откако ги нагостила дојденците, таа го моли Ајнеј да ѝ ја раскаже скрбната пропаст на Троја.

⁷⁸ Мирмидонци и Долопи се тесалски племиња.

⁷⁹ Данаи = Аргивци = Грци.

⁸⁰ Тенедос е остров кај брегот на Троја, кој се спомнува и во Илијадата.

⁸¹ Микена е град на Пелопонес; таму кралуval Агамемнон, кој бил брат на Менелај и вожд на севкупната хеленска војска што војувала против Троја.

Ergo omnis longo solvit se Teucria⁸² luctu.
 Panduntur portae, iuvat ire Dorica castra⁸³
 Disertosque videre locos litusque relictum.
 Hic Dolopum manus, hic saevus tendebat Achilles,
 Classibus hic locus, hic acie certare solebant.
 Pars stupet innuptae donum exitiale Minervae
 Et molem mirantur equi; primus Thymoetes
 Duci intra muros hortatur et arce locari,
 Sive dolo seu iam Troiae sic fata ferebant.
 At Capys et quorum melior sententia menti
 Aut pelago Danaum insidias suspecta dona
 Praecipitare iubent subiectisque urere flammis,
 Aut terebrare cavas uteri et temptare latebras.
 Scinditur incertum studia in contraria vulgus.

Primus ibi ante omnes magna comitante caterva
 Laocoon⁸⁴ ardens summa decurrit arce
 Et procul: „O miseri, quae tanta insania, cives?
 Creditis advectos hostes aut ulla putatis
 Dona carere dolis Danaum⁸⁵? Sic notus Ulixes?
 Aut hoc inclusi ligno occultantur Achivi⁸⁶,
 Aut haec in nostros fabricata est machina muros
 Inspectura domos venturaque desuper urbi,
 Aut aliquis latet error; equo ne credite, Teucri.
Quidquid id est, timeo Danaos et dona ferentes“
 Sic fatus validis ingentem viribus hastam
 In latus inque feri curvam compagibus alvum
 Contorsit. Stetit illa tremens, uteroque recusso
 Insonuere cavae gemitumque dedere cavernae.
 Et si fata deum, si mens non laeva fuisset,
 Impulerat ferro Argolicas⁸⁷ foedare latebras,
 Troia nunc stares Priamique arx alta maneres.

⁸² Teucria – градот, основан од Тевкар, т.е. Троја.

⁸³ Dorica castra ; Doricus = дорски, што им припаѓа на грчкото племе Дорци.

⁸⁴ Лаокоон бил син на кралот Пријам и на Хекуба, свештеник на богот Аполон во Троја.

⁸⁵ Danai = Данајци, т.е. Аргивци, Грци.

⁸⁶ Achivi = Ахајци, т.е. Грци.

⁸⁷ Арголидски, т.е. грчки.

Лаокоон, I в. по Христия

Коментар:

1. стих: conticuere = conticuerunt
2. стих: Подреди: Inde pater Aeneas sic orsus (est) ab alto toro.
3. стих: Подреди: regina, iubes renovare infandum dolorem; акузат. со инфин. поради iubes
- 5–6. стих: Подреди: Ut Danaï eruerint Troianas opes et lamentabile regnum, quaeque miserrima ipse vidi et quorum fui magna pars.; ut = како; quorum – gen. partitivus.
- 6–7. стих: Подреди: Quis Myrmidonum Dolopumve aut miles duri Ulixis fando talia temperet a lacrimis?; Myrmidonum Dolopumve – gen. partit.; fando – abl. gerundii; temperet – coniunc. potentialis.
- 8–10. стих: Подреди: Si tantus amor (est) cognoscere nostros casus et breviter audire supremum laborem Troiae (условна реченица), quamquam animus horret meminisse luctuque refugit (допусна реченица), (tamen) incipiam.
- 14–16. стих: Подреди: Tot iam labentibus annis (abl. absolutus) ductores Danaum (gen. posses.) divina arte (abl. instrumenti) Paladis (= Minervae) aedificant equum, instar montis (et) intexunt costas secta abiete (abl. instrumenti).
- 18–20. стих: Подреди: Huc furtim includunt caeco lateri sortiti delecta corpora virum (= virorum), (et) complent penitus ingentes cavernas utrumque armato milite (= armatis militibus)
24. стих: Подреди: Huc provecti condunt se in deserto litore.
25. стих: Подреди: Nos rati (sumus eos) abiisse et petiisse (= petivisse) vento Mycenae (акуз. за насока).
26. стих: Подреди Omnis Teucra solvit se longo luctu (abl. separationis).
- 27–28. стих: Подреди iuvat (безличен глагол = пријатно беше) ire et videre Dorica castra, desertos locos, relictum litus.
- 31–32. стих: Подреди: Thymoetes hortabat duci (equum) intra muros et locari (in) arce; акузат. со инфин. duci .et locari (equum) поради hortatur (verbum dicendi).

34. стих: dolo - abl. causae.
- 35–38. стих: Подреди: Capys et (ii) quorum melior sententia menti (erat – dat. possessiv.) iubent aut praecipitare insidias suspectaque dona Danaum pelago, aut terebrare cavas uteri et temptare latebras; praecipitare.... terebrare...temptare (insidias suspectaque dona), акузативи со инфинитив поради iubent.
39. стих: Подреди: Scinditur incertum vulgus in contraria studia
40. стих: magna comitante caterva – ablativus absolutus
41. стих: ab summa arce – abl. separationis
42. стих: Подреди: O miseri cives, quae tanta insania?
- 43–44. стих: Подреди: Creditis avectos (esse) hostes (акуз. со инфин. поради creditis [verbum sentiendi]) aut putatis carere dolis (abl. separationis) dona Danaum; акузат. со инф. dona carere поради putatis (verbum sentiendi).
- 45–46. стих: Подреди: Aut inclusi Achivi occultantur in hoc ligno, aut haec machina fabricata est in nostros muros (in = против).
47. стих: inspectura... ventura (партиципите на активниот футур преведи ги со целна реченица ... за да ...)
- 50–52. стих: Подреди: ..validis viribus contorsit ingentem hastam in latus feri inque alvum curvam compagibus.
52. стих: ...utroque recusso – ablativus absolutus.
53. стих: dedere= dederunt. Кај Вергилиј е многу почеста наставката –ere за третото лице плурал на активниот перфект наместо –erunt.
54. стих: si ...fuisset – условна иреална реченица; deum = deorum.
55. стих: ferro – abl instrumenti.
56. стих: Подреди: Nunc, Troia, stares et maneres, alta arx Priami. (аподога на иреалната условна реченица si ... fuisset.)

PROSVETNO DELO

РИМСКИ АВТОРИ

ПРЕВОДИ И ПРЕПЕВ

Белешки за галската војна

Книга I

1. Целата Галија е поделена на три дела, од коишто едниот го населуваат Белгите, другиот Аквитанците, а третиот оние, коишто на нивниот јазик се нарекуваат Келти, а на нашиот⁸⁸ Гали. Сите овие се разликуваат меѓу себе според јазикот, обичаите и законите. Реката Гарумна⁸⁹ ги дели Галите од Аквитанците, а реките Матрона⁹⁰ и Секвана⁹¹ од Белгите. Од сите овие најхрабри се Белгите, поради тоа што се најмногу оддалечени од културата и цивилизацијата на провинцијата⁹² и кај нив сосема ретко доаѓаат трговци, кои внесуваат предмети за разгалување на духот. Тие се соседи на Германите, коишто се населени преку Рен⁹³ и со кои постојано војуваат. Еден дел од нив, за којшто е речено дека го држат Галите, започнува од реката Родан⁹⁴, продолжува по реката Гарумна и од страната на Секванците и Хелветијците допира до реката Рен, па свртува на север. Белгите почнуваат од крајните граници на Галија, се протегаат кон долниот дел на реката Рен и се свртени кон североисток. Аквитанија се протега од реката Гарумна до Пиринејските планини и до оној дел на океанот, кој се наоѓа до Хиспанија; свртена е кон северозапад.
2. Кај Хелветијците најблагороден и најбогат бил Оргеториг. Тој, за време на конзулството на Марк Месала и Марк Писон⁹⁵, поттикнат

⁸⁸ се мисли на латинскиот јазик

⁸⁹ денешна Гарона

⁹⁰ денешна Марна

⁹¹ денешна Сена

⁹² се мисли на римската провинција, која се граничела со Галија

⁹³ денешна Рајна

⁹⁴ денешна Рона

⁹⁵ Овие двајца биле конзули 61 г. пр. Хр.

од желбата за кралска власт, направил заговор на благородништвото и го убедил граѓанството да излезат од своите предели со сето множество. Ги убедил дека е многу лесно да се заземе власта над цела Галија, бидејќи тие по храброст ги надминуваат сите. Полесно ги убедил во ова, зашто Хелветијците, според природата на местото, од секаде се опколени: од една страна со многу широка и многу длабока река Рен, која го дели Хелветиското поле од Германите, од друга страна со многу високата планина Јура, којашто се наоѓа меѓу Секванците и Хелветијците, од трета, со Леманското Езеро и со реката Родан, којашто ја дели нашата провинција⁹⁶ од Хелветијците. Поради ова се случуваше тие да можат да им објавуваат војна на соседите. Овие луѓе, толку желни за војување, многу тешко ја поднесувале таквата состојба. Имено, тие сметале дека, со оглед на нивната воена слава и храброст, имаат тесни предели, кои се протегаат во должина двесте и четириесет илјади чекори, а во ширина сто и осумдесет илјади чекори.

3. Поттикнати од ова и заведени од авторитетот на Оргеториг, одлучиле да ги подготват оние работи што се однесуваат на походот: да купат што е возможно поголем број крупен добиток и коли, да засеат што повеќе жито за да имаат доволна количина храна на патот и да го зацврнат мирот и пријателството со соседните народи. Сметале дека две години им се доволни за да ги извршат оние работи, а за третата година со закон го потврдиле походот. За извршување на оние работи бил избран Оргеториг. Тој на себе го презел пратеништвото кај соседните држави. На тој пат го убедил Секванецот Кастик, синот на Катаманталојд, чијшто татко многу години ја имал кралската власт кај Секванците и кој од Сенатот бил наречен пријател на римскиот народ, да ја земе кралската власт во својата земја, што татко му пред тоа ја имал. Исто така го убедил Хајдусецот Думнориг, братот на Дивикијак, кој во тоа време бил првенец во државата и многу добро бил прифатен од народот, да се обиде да го направи истото и му ја дал ќерка си за жена. Тој им потврдил, дека е многу лесно да се направи тоа, бидејќи самиот тој има намера да ја земе власта во својата држава; а нема сомнение дека Хелветијците се најмоќни во цела Галија; потврдил дека тој, со своето граѓанство и со својата војска ќе им се приклучи. Поведени

⁹⁶ Наша провинција - Галија од онаа страна на Алпите (Gallia Transalpina).

од овој говор, тие меѓу себе си дале збор и си дале заклетва; се надевале дека откако ќе ја освојат кралската власт, преку трите најмоќни и најсилни народи ќе можат да ја заземат цела Галија.

Книга VI

12. Кога Кајсар⁹⁷ дојде во Галија, првенци на едната партија беа Хајдујците, а на другата Секванците. Овие, бидејќи малку вредеа, зашто врвниот авторитет од дамнина се наоѓал кај Хајдујците и тие имале голем број штитеници, ги приврзале кон себе Германите и Ариовиста и ги придобиле со големи жртви и ветувања. Откако извојувале повеќе успешни битки и било погубено сето племство на Хајдујците, тие толку напреднале во моќта што голем број од штитениците преминале од Хајдујците кај нив, а тие од нив ги примиле како заложници и синовите на првенците и ги принудиле јавно да се заколнат дека нема да преземаат ништо против Секванците, па дел од соседната земја, насилно заземена, ја поседувале и така го придобиле првенството на цела Галија. Дивикијак, принуден од оваа нужда, заминал во Рим да бара помош кај Сенатот, но се вратил без да ја заврши работата. Со доаѓањето на Кајсар настана промена на состојбата; на Хајдујците им беа вратени заложниците, беа востановени старите штитеништва и беа здобиени нови преку Кајсара, зашто гледаа дека овие, што се приклучија кон пријателството на Хајдујците уживаат подобри услови и посправедлива власт; бидејќи и во сè друго ним (на Хајдујците) им се зголеми наклоноста и достоинството, Секванците го изгубија првенството. На нивно место дојдоа Ремите, за кои се знаеше дека кај Кајсара уживаат иста наклоност, па оние, коишто поради старите непријателства на никој начин не можеа да се поврзат со Хајдујците, изјавуваа дека се под штитеништво на Ремите. Овие (Ремите) нив ревносно ги заштитуваа, па така, тие имаа нов и неочекувано стекнат авторитет. Тогаш состојбата беше таква, што Хајдујците го држеа првенството, а второто место на достоинство го имаа Ремите.

⁹⁷ Кајсар во своите *Бележки*, за себе пишува во трето лице еднина.

17. Од боговите најмногу го почитуваат Меркуриј. За него имаат најмногу кипови. Кажуваат дека тој е пронаоѓач на сите вештини и сметаат дека тој е водач на патиштата и патувањата, а и дека има најголема моќ во стекнувањето пари и во трговијата. По него ги почитуваат Аполон, Марс, Јупитер и Минерва. За овие го имаат речиси истото мислење како и другите народи: дека Аполон ги протерува болестите, Минерва ги дава зачетоците на занаетите и уметностите, Јупитер го држи царството небесно, а Марс управува со војните. Нему, кога ќе одлучат да војуваат, најчесто му го заветуваат она, што ќе го освојат во војната; кога ќе победат, му ги жртвуваат заробените животни, а останатите предмети ги собираат на едно место. Во многу држави, на посветени места, може да се видат купишта од овие нешта; ретко се случува некој да ја занемари религиозната обврска и да се осмели да сокрие кај себе нешто од заробеното, или да крене од она што е поставено; за ваков престап востановена е најтешка казна со измачување.
18. Сите Гали се фалат дека водат потекло од таткото Дит. Поради тоа, временските периоди не ги определуваат според бројот на деновите, туку според бројот на ноќите; родендените и почетоците на месеците и годините ги гледаат така што денот е тој што ја следи ноќта. Во другите животни обичаи се разликуваат од другите по тоа што не допуштаат нивните деца јавно да им приоѓаат сè додека не пораснат доволно за да можат да ја извршуваат воената обврска; сметаат дека е срамно, синот, додека е уште дете, во јавност да седи пред очите на татка си.
21. Германите многу се разликуваат од овој начин на живеење. Тие ниту имаат друиди, кои би чинодејствувале со верските обреди, ниту се грижат за принесувањето жртви. За богови ги сметаат само оние, што ги гледаат и чијашто сила отворено ја ползуваат, а тоа се: Сонце, Вулкан и Месечина; за останатите дури и не слушнале. Сиот живот им се состои во лов и во изучување на воената вештина. Од малечки се учат на напор и издржливост. Оние што најдолго останале неженети, најмногу се фалени меѓу своите; сметаат дека со ова се јакне ставата, јакнат силите и се зацврстуваат нервите. Како нешто најсрамно се смета да се запознае жена пред дваесеттата година; ова воопшто и не може да се сокрие, зашто тие измешано се капат во реките и како покривки употребуваат кожи или мали парчиња крзно, додека поголемиот дел од телото им е гол.

Првиот говор против Катилина

Поради исклучителната важност на излагањето, Кикерон овој говор пред Сенатот го одржал во храмот на Јупитер Сјајор, заштитникот на Рим.

1. До кога најсетне, Катилина, ќе го злоупотребуваш нашето трпение? Колку долго тој твој бес ќе си поигрува со нас? До кој крај ќе те донесе таа твоја разуларена дрскост? Воопшто ли не те загрижува ноќната стража на Палатин, ни заштитата на градот, ни стравот од народот, ни соборот на сите честити граѓани, ни ова место, најбезбедно за одржување сенатски седници, ни погледите или лицата на сите овде присутни? Не чувствуваш ли дека се откриени твоите намери и не гледаш ли дека е оневозможен твојот заговор со самото тоа, што им е познат на сите овде? Мислиш ли дека некој од нас не знае што правеше синоќа, прексиноќа, каде беше, кого го повика и што одлучи?

О времиња, о обичаи! Сенатот ова го знае, конзулот го гледа, а тој е сè уште жив! Жив? Повеќе од тоа! Тој дури доаѓа во Сенатот, зема учество во сенатските седници, а со очите дава знаци кој од нас да биде убиен. А ние, пак, мажи смели, сметаме дека доволно сме направиле за општественото дело, ако го избегнуваме неговиот гнев и меч. Уште многу одамна требаше, Катилина, ти да бидеш убиен по заповед на конзулот и кон тебе требаше да се сврти чумата, што ти веќе одамна ја сновеш за нас. Преславниот маж Публиј Скипион, кој беше и врховен свештеник, во својство на обичен граѓанин го погуби Тибериј Гракх, којшто само незначително го нарушуваше државниот поредок. А ние, конзулите, ќе го поднесуваме ли Катилина, кој сака да го опустоши светот со пожар и колеж?

Јас нема да ги спомнувам оние прастари примери, кога Сервиј Ахала со сопствена рака го погуби Спуриј Мајлиј, зашто се стремеше кон преврат. Имаше, имаше некогаш во оваа република таква доблест, така што смелите луѓе со поостри казни го оневозможуваа опасниот граѓанин, отколку најлутотиот непријател. Катилина, ние имаме против тебе сенатска одлука, жестока и тешка. На републиката не ѝ недостасува решителност, ниту авторитет на овој сталеж. Ние, јас тоа отворено го кажувам, ние конзулите ѝ недостасуваме.

2. Сенатот еднаш донесе одлука: конзулот Лукиј Опимиј да се грижи државата да не претрпи некаква штета. Не помина ни една ноќ, а само поради некакви сомневања во врска со преврат, беше убиен Гај Гракх, иако потекнуваше од многу познат татко, дедо и прадедовци. Заедно со децата беше убиен и бившиот конзул Марк Фулвиј. Со слична сенатска одлука, републиката им беше доверена на конзулите Гај Мариј и Лукиј Валериј. Само еден ден подоцна, државата со смрт ги казни, народниот трибун, Лукиј Сатурнин и, преторот Гај Сервиј. А ние веќе дваесет дена поднесуваме да се затапува острицата на авторитетот на овие (сенаторите). Зашто и ние имаме сенатска одлука од таков вид. Навистина, затворена во архивата, како да е скриена во ножница. Според таа одлука, ти, Катилина, треба веднаш да бидеш погубен. А ти сè уште живееш и живееш не за да се откажеш од дрскоста, туку да ја засилиш. Сенатори, јас сакам да бидам благ, но никако не сакам да се покажам небрежен кога републиката е во толку голема опасност. Веќе себе си се обвинувам за неспособност и лекомисленост. Во Италија, во теснините на Етрурија веќе е поставен логор против римскиот народ. Од ден на ден расте бројот на непријателите, а заповедникот на тој логор и водачот на тие непријатели ние го гледаме во градот, дури и во Сенатот, како секојдневно крои некаква гибел за републиката. Катилина, ако заповедам ти да бидеш уапсен или да бидеш погубен, верувам дека повеќе ќе треба да стравувам од тоа што сите чесни граѓани поскоро ќе речат дека тоа сум го сторил доцна, отколку дека некој ќе рече дека сум постапил посвирепо, одошто било нужно.

Вистина е дека јас, поради извесни причини, сè уште не сум доведен дотаму да го сторам она, што веќе одамна требаше да

биде сторено. Дури тогаш најсетне, Катилина, ти ќе бидеш погубен, кога не ќе може да се изнајде ниту еден, кој е толку нечесен, толку пропаднат, толку сличен на тебе, за да каже дека тоа не е сторено според законот. Сè додека има макар еден, кој би се осмелил да те брани, ти ќе живееш, но така, како што сега живееш, опкружен со многу мои силни стражи, за да не можеш ни да мрднеш против републиката. Без самиот да почувствуваш ќе те гледаат и ќе те демнат очите и ушите на мнозина, како што и досега го правеа тоа.

Лајлиј или разговор за пријателството

Разговорот се води меѓу Лајлиј, Гај Фаниј Сирабон и Квинт Мукиј Скајвола. Тема на разговорот е суштината и односот кон пријателството.

21. Понекогаш, како некоја несреќна неопходност, се јавува потреба да се растурат пријателствата. Сега веќе нашиот разговор преминува од блиските односи меѓу учените луѓе - на пријателствата што се среќаваат кај простиот свет. Грешките на пријателот често избувнуваат или спрема самите пријатели, или, пак, спрема некои други луѓе. Сепак, срамот поради грешките паѓа на пријателите. Ваквите пријателства треба постепено да се прекинат, или, како што Катон се изразува, треба поскоро да згаснат, отколку да се прекинат, освен ако не избувне некоја неподнослива навреда, па да стане праведно и чесно веднаш да дојде до отуѓување и раскин. Ако дојде до некоја промена во карактерот и интересите, а тоа често се случува, или ако се појави некакво разидување (јас сега зборувам, како што пред малку реков, за пријателства меѓу обичните луѓе, а не меѓу учените) во тој случај треба да се внимава, да не се создаде впечаток дека не само што престанало пријателството, туку и дека се јавило непријателство. Зашто ништо не е посрамно, отколку да војуваш со некого, со кого си бил близок. Како што ви е познато, Скипион поради мене се оддалечи од пријателството со Кв.

Помпеј, а поради политичко несогласување се отуѓи и од нашиот другар Метел. И едното и другото тој го стори сериозно и со достоинство и без некоја голема навреда на душата. Затоа треба првенствено да се трудиме, да не дојде до разидување меѓу пријателите. Но ако такво нешто се случи, тогаш е поарно да се чини дека пријателството згаснало, отколку дека е задушено. Треба многу да се внимава пријателствата да не се превртат во тешки непријателства, од што се раѓаат кавги, клетви и навреди. Доколку сето тоа може да се поднесува, треба да се поднесе. На старото пријателство треба да му се укаже оваа почест: виновен е оној, кој чини неправда, а не оној кој ја поднесува неправдата.

Општо земено, заштита од вакви грешки и непријатности и единствена мерка на претпазливост е да не ги засакуваме премногу бргу нашите пријатели, особено да не ги љубиме како пријатели оние, кои не се достојни за такво нешто. А достојни за пријателство се оние луѓе, кои во себе ја содржат причината поради која ги љубиме. Таквите луѓе се ретки. Сè што е извонредно, тоа е и ретко и нема ништо потешко, отколку да се изнајде нешто, што во секој поглед е совршено во својот вид. Многумина не знаат што е добро кај луѓето. Го гледаат само она што носи добивка. Ги љубат пријателите како да се тие некакво материјално богатство, надевајќи се дека ќе имаат од нив некаква голема полза. На тој начин тие се лишуваат од она пријателство, што е најубаво, и најприродно, од пријателството што треба да се посакува и за него самото и поради него. А тие самите не можат себеси да си послужат како пример, каква и колкава е силата на пријателството. Зашто никој не се љуби себеси поради тоа што очекува некоја награда од себе за својата љубов, туку зашто по природа секој си е драг на самиот себе. Ако истото ова не се примени и во пријателството, никогаш нема да најдеме вистински пријатели. А пријателот е второ јас. Ако кај животните, кај оние што летаат и оние што пливаат, кај питомите и кај оние што се диви, првин се јавува чувството на љубов спрема себе (а тоа се раѓа подеднакво кај секое живо суштество), подоцна почнуваат да бараат и да посакуваат здружување со некое живо суштество од нивниот род, тие тоа го прават со желба и љубов, слична на љубовта на човекот. Многу повеќе, природата тоа го развила кај човекот. Тој се љуби и самиот себе, но бара и некој друг, па својата душа толку ја сродува со неговата, така што од две души речиси изградува една.

**Марк Тулиј ја поздравува својата Терентија и своите
Тулиола и Кикерон⁹⁸**

*Кикерон го пишува писмото од прогонство, додека во Рим неговите
блиски правајќи усилби да се издејствува дозвола за негово враќање во
Рим и да му се врати конфискуваниот имот.*

Немој да мислиш дека до некого пишувам подолги писма, освен ако некој ми напишал повеќе и сметам дека нему треба да му се одговори; а немам ни што да пишувам и во ова време ништо потешко и не правам. Тебе и на нашата Тулиола не можам да ви пишувам без премногу солзи. Зашто ве гледам вас многу несреќни, а секогаш сакав да бидете најсреќни; требаше да ја исполнам својата должност и ќе ја исполнев, да не бевме толку страшливи⁹⁹.

Многу го љубам нашиот Писон, зашто тој го заслужува тоа. Колку што можев, го бодрев него и му се заблагодарив, како што и бев должен. Сфаќам дека ти имаш надеж во новите народни трибуни. Таа ќе биде остварлива, ако таква биде волјата на Помпеј; но јас сепак се плашам од Крас. Гледам дека ти дејствуваш многу храбро и со многу љубов. Тоа не ми е чудно, но ја жалам ваквата судба, што моите беди се отстрануваат со толку големи твои неволи.¹⁰⁰ Имено, П. Валериј, љубезен човек, ми го напиша она, што јас го прочитав горко плачејќи, како си била доведена до Валериевата плоча. Ох, светлино моја, копнежу мој, од каде што сите обично бараа поддршка! Ти, моја Терентијо, сега толку се измачуваш, толку лежиш во солзи и јадови. И тоа се случува поради моја грешка; јас другите ги спасив, за да пропаднеме ние!

Она што го пишуваш за куќата, таа е урнатица. Јас дури тогаш најсетне ќе се видам вратен во поранешната состојба, кога таа нам ќе ни биде возобновена. Вистина, тоа не е во наша моќ. Страдам поради тоа што треба да се направат толкави трошоци и дека дел од нив паѓа на тебе, кутра и ограбена. Ако се сврши работата¹⁰¹, ќе ги поднесеме сите после-

⁹⁸ Терентија е сопругата на Кикерон, а Тулиола (деминутив од Тулија) и Кикерон се неговите ќерка и син.

⁹⁹ Кикероновите советници и тој самиот.

¹⁰⁰ Терентија, кога била довлечена кај Валериевата плоча, во чија близина имало менувачница; разулариот народ ја принудил да гарантира дека таа ќе ги предаде сите свои пари.

¹⁰¹ т.е. ако се реши прашањето за неговото враќање од прогонство.

дици; ако ли пак истата судба не притисне, ќе го жртвуваш ли, кутра ти, и остатокот од својот имот? Животе мој, те преколнувам, што се однесува до трошоците, допушти други, кои можат, ако само сакаат, да помогнат, и ако ме љубиш, немој да го уништуваш твоето кревко здравје. Зашто и ден и ноќ ти си ми пред очи; гледам дека ти си ги презела врз себе сите работи; се плашам да не подлегнеш. Настојувај да го постигнеме она, за што се надеваш и за што дејствуваш. Мисли на здравјето.

Јас не знам кому да пишувам, освен на оние, кои мене ми пишуваат или на оние, за кои вие нешто ми пишувате. Подалеку нема да одам, бидејќи вам така ви е по волја, но би сакал што почесто да ми праќате писма, особено, ако има нешто посигурно на што би можеле да се надеваме. Бидете ми здрави, копнежи мои, бидете ми здрави!

Дадено третиот ден пред октомвриските Нони¹⁰² во Солун.

¹⁰² Нони е седмиот ден во месеците март, мај јули и октомври, а петти во останатите месеци; значи, писмото е дадено на 4 октомври.

ПЕСНИ

Тажаленка за врабецот

Плачете Купидони и Венери,
Сите вие, што сте со нежност в срце
Умре врабецот мил на мојта мома
Тој што радост на мојта мома беше;
Помил тој ѝ е дур од очи нејни
Зашто сладок ѝ беше, знајна нему
Ко што момата е на мајка своја,
Не се креваше тој од скутот нејзин
Но скокајќи час овде, а час онде
Чуруликаше сал за неа везден.
Врви тој сега по пат полн со магли,
Таму од кај што никој не се враќа.
Вие проклети да сте злобни мракој
Оркови, што си голтате сè красно;
Ни го зедевите милиот наш врабец.
О зло дело, о кутро наше врапче,
Сега заради тебе мојта мома
Очи црвени има од плач силен.

На Лезбија

Да живееме в љубов, Лезбијо моја,
Дрдорењето пак на строги старци
Еден ас нека вреди за нас двајца.
Сонце може да зајде и да се раѓа,
Нам штом еднаш ни зајде денот краток
Цела имаме ноќ за слатки сништа.
Дај ми илјада бакнежи, сто потем,
Потем илјада втора, стотина пак,
Потем илјада уште, потем пак сто,
Потем, илјади многу штом ќе станат
Ќе ги смешаме, за да не се знае,
Злобник завист нек не може да сети,
Колку бакнежи биле штом ќе знае.

Вечна љубов

Животе мој, ми ветувај пријатна љубов
И дека помеѓу нас таа ќе биде за век.
Велики бози, дајте да може верно да вети
Искрен да е тој збор, од срце кажан да е.
Нек ни се допушти да го поминеме сиот наш живот
Во вечна врска на век и дружба света до крај.

Неискрено ветување

Мојата мила ми вели: за никого освен за тебе
Не би се мажела јас, Севс да ме побара сам.
Вели, но она што жена му вели на маж лудо вљубен
В ветрот запиши го ти, или на брзиот бран.

Омраза и љубов

Мразам и љубам; зошто, можда ќе прашаш; јас не знам..
Чувствувам така е и се измачувам сам.

На Лезбија

Ми се чини рамен на бога тој е,
Дури и ги надвишил сите бози
Тој што седи наспроти тебе и те
Гледа и слуша.

Милно кај се смееш, а мене беден
Здивот ми се зеде, штом само тебе
Лезбијо, те видов; ни глас во грло
Лезбијо немам.

Јазикот ми трпне, а нежен пламен
В телото ми струи и чудни звуци
В ушите ми сунат, а мрак ми паѓа
На очи веднаш.

На братовиот гроб

Носен низ мориња ширни и преку народи разни
Пристигнав брате јас, на овој претажен чин
Последен дар да ти дарам, дар што се дава на смртта
И на немиот прав залудно прозборам збор,
Штом веќе судбата тебе од мене ми те зеде.
О беден брате мој, од мене одземен ти!
Сега пак според обичајот стар на претците наши
Предаден што ни е, овој посмртен дар
Облеан с братовски солзи прими го брате мој мили,
С последен поздрав мој, биди ми поздравен ти.

ПУБЛИЈ ВЕРГИЛИЈ МАРОН

Ајнеида

Пеење прво стр. 1- 33

Пејам за мечот и мажот, кој прв од брегот на Троја
Гонет од судба в Италија стасал, Лавиниски брегој.
Талкал по копно и море тој, гонет од божеска сила
поради славниот гнев на онаа лута Јунона;
претрпел многу тој неволји дури го основал Градот
бози дур довел во Латиј и латинско племе се роди
и тие оци од Алба и вишните сидини римски.
Кажи ми Музо, од што некој бог толку навреден беше,
што ли ја наскрби толку на бози кралицата моќна,
та да му наметне безбројни маки на славниот јунак.
Толкав ли гнев кај небесните бози може да има?
Имаше прастар град, Картагина, населба тирска
далеч од италски брегој, наспроти вливот на Тибар;
моќен бил, богат и безмерно жесток во војна;
велат, најљубен град тој ѝ бил на вишна Јунона
помил дури од Самос; оружјето нејзино таму
било и колата нејна; сакала таа овој град
кралство да биде на сите народи, судбата само
ако го допушти тоа; толку го љубела многу.
Но беше слушнала дека од тројанска крв ново семе
веќе се раѓа, што еднаш ќе разурне сидини тирски;
дека ќе пристигне народ и крал кој е силен во војна
Либија да ја сотре; Парките прорекле така.
Страв ја обзеде тогаш на Сатурна ќерката моќна,
штом за Троја си спомни, за војната, кога на чело
стоеше таа пред Аргивци нејни и водач им беше.

Жестока болка ѝ кинеше срце, паметеше уште
убоста нејзина дека неправедно Парис ја презре;
тогаш си спомни и за вражебното племе, за честа
на грабнатиот Ганимед; збесната поради тоа
долго низ ширното море ги гонеше Тројците кутри
спас од данајскиот меч што најдоа и Ахилеев.
Далеку нив од Латиј ги држеше; затоа тие
талкаа години долги околу мориња бројни.
Толку тежок зачетокот беше на римскиот народ.

Средбата на Дидона и Ајнеј

Пеење ст. 579–630

Говорот нејзин ги трогна, па Ахат и отецот Ајнеј
силно посакаа веднаш да скокнат од густитиот облак.
Ахат проговори прв и на Ајнеја вака му рече:
„Сине на божица, што мисла сега во душата имаш?
Гледаш, добро е сè, другарите, лагите исто;
еден сал не е тука- го видовме, потона в море;
сè се совпаѓа с она, што мајка ти веќе го кажа“.
Тоа го рече, се разлеа облакот веднаш, се скина,
с воздухот пречист се слеа во небото високо, ширно.
Застана Ајнеј и блесна сиот во светлина сјајна,
с божеска лика и става; зар мајка му беше му дала
прекрасна коса, порфирен младешки блесок на синот,
в очи му запали прекрасен пламен што радосно гори;
како што раце на уметник украси прават од филдиш,
сребро ил мермер од Парос со жолто опточуват злато.
Тој на кралицата, но и на сите тогаш им рече:
„Еве сум тука јас, што ме барате, Троецот Ајнеј,
спасен од бранови силни на Либиско Море.
Жено единствена, неисказливите маки на Троја
ти што ги чувствуваш! Дево, што нам, на кутрите Тројци

кои останавме спасени, живи на копно и море,
веќе од безброј исцрпени јадој и нигде без ништо,
градот и домот свој ни го отвораш и ни го нудиш;
ниеден Дарданец нема, од сите што скитат на светот,
достојна фалба за тебе, Дидоно, што в срце да нема.
Ако бозите ценат што праведно е и што чесно
награда достојна за тебе секако тие ќе дадат.
Какво ли среќно време те роди, родители колку
велики ваква на светот донесоа доблесна ќерка!
Додека в заливи реки се влеват, дур сенки над гори
лелеат тихо, дур ѕвезди трепетливи на небо светат
твоето име, слава и чест ќе останат вечно,
за мене, кај и да бидам“. Ова го рече и тогаш
десница пружи на Илионеј, а на Серест пак лева,
потем ги поздрави другите, храбрите Гијас и Клоант.
Првин Дидона, Сидонката,- силно ја обзеде чувство
поради судбата клета на мажот, и ова го рече:
„Сине на божица, каква ли судба низ беди те гони
тука да пристигнеш сега, на овие брегови наши?
Ти ли си оној Ајнеј, што Венера блага го роди
на Дарданецот Анхис, кај Симојс - фригиската река?
Тевкрот јас добро го помнам, кој прогнат од татковска земја
дојде во Сидон, со помош на Бел да си основа кралство.
Татко ми тогаш богатиот Кипар го пленеше с оган,
и под власта своја го држеше островот богат.
Оттогаш знам јас за судбата жална на крепоста тројска,
името твое го знам и на сите пелазгиски кралој.
Татко ми враг им беше, но Тевкри фалеше силно,
велеше - потекло водел од семе прастаро нивно.
Затоа, момци, ајде, влезете в нашите домој.
Јас исто слична искусив судба и јадови безброј,
конечно фрлена тука, се населив в оваа земја;
знам што е мака и како на неволник помош да пружам.

Ајнеида
Пеење второ, стр. 1–56

Молкнаа тогаш сите и втречено кренаа поглед,
а од високиот диван Ајнеј започна вака:
„Кралице, ти неискажлива болка да обновам бараш
како Данајците тројската моќ и скрбното кралство
го разурнаа, но и несреќите јас што ги видов;
од нив и јас, беден, голем дел искусив тогаш.
Има ли маж Мирмидонец или пак Долоп, кој може
раскажувајќи за тоа да задржи горешти солзи?
Влажната ноќ се спушта веќе од небото широко
свездите трепетни сите на сон ги намамуват сладок;
но ако толкава желба имаш да разбереш сама
последни очајни напори тројски и наши да чуеш,
иако срцето мое се грози од таквиот спомен,
сепак ќе почнам:

Дрвениот коњ

Сломени в битките бројни, од судба напуштени клета
вождите данајски, откако минаа години бројни
с божески удел Паладин изградија коњ како брдо
и со еловина тенка скелет му покрија лажен.
Лажен глас ширеа - дека е завет за враќање дома.
Кришно в шуплината коњска затворија избрана чета
што ја одредија с жрепка; огромната шуплина внатре
с војска оружена, моќна до врв ја исполнија сосем.
Тука на видик ни беше Тенедос, островот славен,
богат, дури на Пријама стоеше моќното кралство,
сега – сал обичен залив, несигурен пристан за бродој;
ние помисливме дека заминале, пошле в Микена,
дека се спасила Троја од скрбни, долготрајни маки.
Порти отворивме ширум; да појдеме в дорскиот логор
имавме силна желба, пусти да видиме места

и напуштениот брег; а порано овдека беше
четата долопска, онде, пак, седел свирепиот Ахил;
овде корабите беа, онде се биеја битки.
Едни во чудо го гледаа дарот на дева Минерва,
коњот страотен, голем; Тимојт, пак, најпрвин почна
да ги наговара коњот во град да го внесат и стават
горе, на тврдина; итност ли беше ил судбина клета?
Капис и другите Тројци што трезвено мислеа тогаш
измама рекоа дека е тоа и данајска мамка;
бараа тој да се фрли во море ил изгори в оган,
ил да се пробие отвор, да видиме што има внатре.
Народот збунет не знаеше кој да го прифати предлог.
Но од високата кула дотрча с голема толпа
прв Лаокоон пред сите; оддалеку расрден викна:
„О, сограѓани бедни, каква е оваа лудост?
Зарем верувате дека отпловиле вразите веќе,
ил дека кој било данајски дар е без некоја замка?
Таков ли вие го знаете Уликса, мудриот итрец?
Или во овој коњ дрвен затворени Ахивци седат,
ил против нашиот град е направена оваа справа:
кога во градот ќе влезе, да мотри над нашите домој,
или, пак, измама крие - Тевкри, немајте верба!
Сѝрав од Данајциѝе имам ѝа дури и дарој да носаѝ“.
Рече и с копјето снажно во чудовиштето удри
в бокот, в шуплината негова, в нејзини виткави врски.
Копјето силно се заби, се стресе, од силниот удар
целата засуни шуплина, морничав екот се слушна.
Судба да беше од бога, поразумни ние да бевме,
с лутото оружје тогаш ќе скршевме аргивско дувло
Троја ќе стоеше уште и вишни Пријамови кули.

PROSVETNO DELO

ЛАТИНСКО-МАКЕДОНСКИ РЕЧНИК

А

a, ab, *praep. co abl.* = од
 abhoreo 2 -ui = се ужаснува, се разликува
 abies, -etis f. = ела, еловина
 absum, abesse, afui = отсутен е, оддалечен е
 abutor 3 -usus sum = злоупотребува
 accedo 3 -cessi, -cessum = пристапува, пријдоа,
 доаѓа
 accendo 3 -cendi, accensum = запалува,
 охрабрува
 accipio 3 -cepi, -septum = прифаќа, дознава
 accuso 1 = обвинува
 acer, -is, -e, *adiec.* = остар, лут, жесток, силен
 acerbus 3, *adiec.* горчлив, свиреп, жесток
 Achates, -is m. Ахат, лично име
 Achilles, -is m. = Ахил, најголемиот ахајски
 јунак под Троја
 Achivi, -orum = Ахивци, Грци
 acies, -ei f. = острица, битка
 acus, -us f. = игла
 ad *praep co acc.* = до, при, кај
 adaequo 1 = изедначува
 addo 3 -didi, -ditum = додава
 adduco 3 -duxi, -ductum = доведува
 adeo *adv* = дотаму
 adeo -ire -ii -itum = доаѓа, приоѓа
 adhibeo 2, -ui, -itum = прибавува, доведува,
 повикува
 adhuc, *adv* = дотука, дотаму
 adimo 3 -emi, -emptum = одзема
 adiungo 3 -iunxi -iunctum = приврзува, сврзува
 admiror 1 = се восхитува, се чуди
 admodum, *adv.* = напoлно, целосно
 adsum adesse affui = присутен е, помага
 adulescentia, -ae f. = младост, младешко доба
 adveho 3 -vexi -vectum = доведува, доплува
 advenio 4 -veni -ventum = доаѓа, пристигнува
 adventus, -us m. = доаѓање, пристигнување
 adversus, *praep. co acc.* = наспроти, против
 aedifico 1 = гради, изградува
 aeger 3, *adiec* = болен

aegrotus, -i m. = болесник
 Aemilius, -i m. Ајмилиј, = стар патрикиски род
 Aeneas, -ae m. = Ајнеј, Тројанец, син на Анхис
 и Венера
 aeneus 3, *adiec.* = бронзен, бакарен
 aequor, -is n. = морска шир
 aequus 3, *adiec.* = еднаков, рамен, праведен
 aes, -aeris m. = бакар, бронза, туч
 aestas, -tis f. = лето, летна жега
 aestimo 1 = цени, оценува, смета вредно
 aetas, -tis f. = доба, време, возраст
 aeternus 3, *adiec.* = вечен, бесмртен
 aether, -is n. = воздух, небо, горниот свет
 afficio 3, -feci, -fectum = постапува, обзема,
 дејствува
 afflo 1 = навева, дува, вдахнува
 ager, -gri m. = поле, нива, област, земја
 aggrego 1 = придружува, присоединува
 agnatio, -nis f. = роднинство по таткова линија
 agnatus 3, *adiec.* = род по татко
 ago 3 egi, actum = води, прави, извршува,
 постапува
 agrestis -e, *adiec.* = полски, селски, див
 Ahala, -ae m. = Ахала, римски прекар за родот
 Сервилии
 aio, *verb. def.* = вели, тврди
 Albanus 3, *adiec.* = албиски, кој е од градот
 Алба
 Alcibiades, -is m. = Алкибијад, атински држав-
 ник и војсководец, внук на Перикле
 Alexander, -dri m. = лично име на повеќе
 кралеви
 alienatio, -nis f. = отуѓување
 alienus 3, *adiec.* = туѓ, туѓински
 alimentum, -i n. = храна
 aliquando, *adv.* = некогаш, еднаш, понекогаш
 aliquis, aliquid, *pron.* = некој, нешто
 aliter, *adv.* = поинаку, на друг начин
 alius -a, -ud = друг (меѓу повеќемина)
 alloquor 3, -locutus sum = се обраќам на некој,
 зборувам некому
 almus 3 *adiec.* = хранителен, благ

- alo 3 alui altum = храни, поткрепува
alter 3, *adiec.* = друг (од двајца), втор, следен
altitudo, -dinis f. = височина, величие
altum, -i n. = височина, отворено море
altus 3 *adiec.* = висок, длабок
alvus, -i f. = стомак, мев, долен дел на кораб,
речно корито
ambo, ae, *adiec.* = обајцата, обете
amicitia, -ae f. = пријателство
amicus, -i m. = пријател, другар, заштитник
amitto 3 -misi -missum = испраќа, пропушта,
губи
amnis, -is m. = река, струја, течение
amo 1 = љуби, сака
amor, -is m. = љубов, страст
amplifico 1 = шири, зголемува, умножува
amplus 3, *adiec.* = широк, простран, почитуван
an, *interr.* = дали, ли, зарем
Anchises, -ae m. = Анхис, Тројанец, татко на
Ајнеј
angustus, 3, *adiec.* = тесен, кус, мал
anima, -ae f. = здив, душа
animal, -lis n. = живо суштество, животно
animo 1 = оживува, орасположува
animus, -i m. = душа, дух, волја
annales, -ium m. = летописи
annus, -i m. = година
anquiro 3 -quisivi -quisitum = бара, истражува,
предлага казна
ante, *praep. co acc.* = пред
antecedo 3 -cessi -cessum = оди напред,
престигнува, претекнува
antiquitus, *adv.* = од старина, од дамнина
antiquus 3, *adiec.* = стар, поранешен,
некогашен
aperte, *adv.* = отворено, јавно, искрено
apertus 3 *adiec.* = откриен, очигледен, јасен,
разбирлив
Apollo, -inis m. = Аполон, бог на сонцето
appareo 2, -ui, -pertum = се појавува, се
покажува
aplico 1 = додава, приложува, допира
appropinquo 1 = се приближува, наближува
arud, *praep. co acc.* = кај, при, до
Apulia, -ae f. = област во Јужна Италија
aqua, -ae f. = вода, море
Aquitani, -orum, m. = Аквитанци, племе во
Јужна Галија
Aquitania, -ae f. = Аквитанија, област во Јужна
Галија
ara, -ae f. = жртвеник, олтар, прибежиште
aratrum, -i n. = рало, плуг
arbitror 1 = мисли, смета, суди
arceo 2 arcui = заградува, задржува, одбива,
спречува
ardeo 2 arsi arsum = гори, пламти, светка
area, -ae f. = рамнина, двор, гумно
argenteus 3, *adiec.* = сребрен
argentum, -i n. = сребро
Argivi, -orum, m. = Аргивци, Грци
arguo 3, argui = покажува, обвинува
Ariovistus, -i m. = Ариовист, вожд на
германското племе Свеби
arma, -orum n. = оружје, оружје, војска
aro 1 = ора, обработува, плови (по море)
ars, -tis f. = уметност, вештина, итрина
Artaxerxes, -is m. = Артаксеркс, име на повеќе
персиски кралеви
artificium, -i n. = занает, уметност, уметничко
дело, итрина
artus, -us m. = зглоб, член, зглавка
arx, -cis f. = крепост, тврдина, кула
aspectus, -us m. = поглед, појава, изглед
asper 3 *adiec.* = рапав, остар, опасен, суров, див
assis, -is m. = ас, ситна римска пара
at, *con.* = но, сепак,
Atheniensis, -is m. = Атињанин
atque, *con.* = и, дури и, па и
atrox, -cis, *adiec.* = грозен, жесток, ужасен
attineo 2 -ui -tentum = задржува, држи, протега,
се простира
attingo 3 attingi attactum = допира, близок е
auctoritas, -tis f. = власт, углед, достоинство,
влијание
audacia, -ae f. = смелост, храброст, решител-
ност, дрскост
audeo 2 ausus sum = се осмелува, се дрзнува
audio 4 = слуша, се потчинува
aufero -ferre abstuli ablatum = однесува,
одвлекува
augeo 2 auxi auctum = зголемува, збогатува,
усрекува
aureus 3, *adiec.* = златен
auris, -is, f. = уво
auritus 3, *adiec.* = долгоуш, сведок, кој нешто
слушал

aurum, i n. = злато

aut, *con.* = или, или подобро, или поточно

autem, *con.* = пак, а пак

auxilium, -i n. = помош, поткрепа

avarus 3, *adiec.* = лаком, алчен, незаситлив

ave! aveto! avete! = здраво! (поздрав при средба)

avidus 3, *adiec.* = алчен, стрвен, лаком

avus, -i m. = дедо, прадедо, предок

В

basium, -i n. = бакнеж,

beatus 3, *adiec.* = блажен, среќен

Belgae, -arum, m. = Белги, племиња во Северна Галија

bellicus 3, *adiec.* = воен, боен

bello 1 = војува, се бори

bellum, -i n. = војна, борба, битка

bellus 3 *adiec.* = убав, мил

belua, -ae f. = чудовиште, свер, големо животно

Belus, -i n. = Бел. крал на Тир, татко на Дидона

bene, *adv.* = добро, среќно

Bessus, -i m. = Бес, персиски благородник, убиец на Дареј

bestia, -ae f. = животно, свер

bestiola, -ae f. = животинче, сверче

biennium, -i n. = две години

bonum, -i n. = добро, богатство, имот, добивка, среќа

bonus 3, *adiec.* = добар, чесен, доблесен, убав, лојален

bos, bovis m. = вол, говедо, бик

brevis -e, *adiec.* = кус, краткотраен, краток

breviter, *adv.* = кусо, накусо, со малку зборови

bruma, -ae f. = зима

С

cado 3 cecidi casum = паѓа, запаѓа, загинава

caecus 3, *adiec.* = слеп, скриен, таен

caedes, -is f. = убиство, колеж

caelestis -e, *adiec.* = небесен, божествен

Caelius, -i m. = Кајлиј, римско родово име

caelum, -i n. = небо, клима, поднебје

Caesar, -is m. = презиме на Јулиевскиот род

caesaries, -ei f. = коса, влакна

Caius, -i m. = Гај, римско лично име

calamitas, -tis f. = штета, загуба, несреќа

canis, -is m., f. = куче, кучка

Cannae, -arum f. = Кана, град во Апулија

cano 3 cecini cantum = пее, свири, пророкува

canto 1 = пее, воспева, фали, пророкува

capio 3 cepi captum = фаќа, зазема, освојува, придобива

caput, -itis n. = глава, врв, живот, главар

Capys, -yos m. = Капиј, другар на Ајнеј

carcer, -is m. = затвор, темница

careo 2 carui, cariturus = лишен е, недостасува, чувствува недостиг

carina, -ae f. = брод, кораб

caritas, -tis f. = љубов, милосрдие, скапотија

carmen, -inis n. = песна, збор, текст на закон или клетва

Carneades, -is m. = Карнеад, хеленски философ, основач на Третата академија (214-129 пр.Хр.)

caro, -nis f. = месо, тело, плот, мрша

cartus, -i m. = товарна кола

Carthaginenses, -ium m. = Картагинци, Пуни

carus 3, *adiec.* = скап, мил, драг, скапоцен

Casticus, i m. = Кастик, вожд на Секванците

castra, -orum n. = логор, воен табор

casus, -us m. = пад, случај, пропаст, состојба, несреќа

Catamantaloedus, -i m. = Катаманталојд, вожд на Секванците

caterva, -ae f. = толпа, чета

Catilinea, -ae m. = Катилина, римски патрикиј

causa, -ae f. = причина, изговор, положба

cautio, -nis f. = претпазливост

cavea, -ae f. = шуплина

caveo 2 cavi cautum = се чува, претпазлив е, предвидува

caverna, -ae f. = шуплина, пештера, утроба на брод

cavo 1 = длаби, пробива

Celtae, -arum, m. = Келти, галски племиња

centum, *num.* = сто

cerno 3 crevi cretum = одделува, разликува, гледа, одлучува

certo 1 = се бори, се препира, се натпреварува

certus 3, *adiec.* = определен, сигурен, постојан, несомнен

ceteri -ae -a, *adiec. pl.tan.* = други, останати
 cibus, -i m. = храна, јадење
 cinis, -eris m.f. = пепел, пеплишта, урнатица
 circum, *praep.co acc.* = околу, наоколу, во близина
 circumdo 1 -dedi -datum = опкружува, става околу
 circumfundo 3 -fudi -fusum = разлева, обиколува
 circumsilio 4 = потскокнува
 cito, *adv.* = бргу
 civis, -is m.f. = граѓанин, сограѓанин, поданик
 civitas, -atis f. = граѓанство, општина, град, држава
 clades, -is f. = загуба, штета, пораз
 clamo 1 = вика, довикува, повикува
 clamor, -is m. = викот, врева
 clarus 3, *adiec.* = сјаен, светол, јасен, славен
 classis, -is f. = оддел, класа, флота
 clavus, -i m. = клинец
 clemens, -ntis, *adiec.* = благ, милостив, кроток
 cliens, -ntis m. = клиент, штитеник, вазал, поданик
 clientela, -ae f. = заштитништво, закрила
 Clinias, -ae m. = Клинија, таткото на Алкибијад
 coemo 3 -emi -emptum = изнакупува, купува
 coepi coepisse, *verb.defec.* = започна
 coersco 2 -ui -itum = збива, препречува, совладува
 cogito 1 = мисли, размислува
 cognatio, -nis f. = крвно сродство
 cognatus 3, *adiec.* = роднински
 cognitus 3, *adiec.* = познат, докажан
 cognosco 3 cognovi cognotum = спознава, разбира, проучува
 cogo 3 -egi -actum = соединува, присилува
 cohors, -tis f. = кохорта, римска воена единица, десетти дел од легија
 collega, -ae m. = другар во служба, член на некое друштво
 colligo 3 -legi -lectum = собира
 colloco 1 = сместува, поставува
 colo 3 colui cultum = обработува, негува, почитува
 colonus, -i m. = селанец, населеник, жител
 colus, -i f. = фурка
 comitor 1 = следи, придружува
 commentarius, -i m. = опис, белешка

commeo 1 = доаѓа, наминува
 comminus, *adv.* = одблизу, гради в гради
 committo 3 -misi -missum = составува, започнува, се бори
 commoveo 2 -movi -motum = придвижува, предизвикува, трогнува
 communicatio, -nis f. = приопштување, споделување, правење заеднички
 communis -e, *adiec.* = заеднички, општ
 commutatio, -nis f. = промена
 compages, -is f. = зглоб, склопка, врска, строеж
 comparatio, -nis = споредба, спогодба
 compareo 2 -ui = се појавува, постои
 comparo 1 = приготвува, уредува, снабдува
 compello 3 -puli -pulsum = прогонува, принудува
 complures -a, *adiec.* = повеќемина
 comprehendo 3 -endi -ensum = опфаќа, уловува, фаќа
 concilio 1 = соединува, здружува
 concilium, i n. = состанок, собир, средба, народно собрание
 concursus, -us m. = собир, судир, средба
 condemno 1 = осудува
 condicio, -nis f. = услов, договор, спогодба, состојба
 condo 3 -didi -ditum = изградува, втемелува, сокрива
 confectio, -nis f. = правење, градење, составување
 confero -ferre -tuli -latum = собира, носи, споредува
 confestim, *adv.* = веднаш, истиот миг
 conficio 3 -feci -fectum = извршува, уништува, освојува
 confirmo 1 = утврдува, зацврстува, потврдува
 coniunctio, -nis f. = врска, соединување, сродство
 coniuratio, -is f. = заговор, завера
 conor 1 conatus sum = се обидува, се одлучува
 consanguinitas, -tis f. = крвно сродство
 conscientia, -ae f. = сознание, совест, свест
 conscius 3, *adiec.* = свесен, кој знае нешто, знае дека е виновен
 consecratus 3, *adiec.* = посветен, осветен, свет
 consequor 3 consecutus sum = следи, прогонува, постигнува
 consilium, -n. = собрание, совет, одлука, намисла

consisto 3 -stiti = застанува, запира, се состои, постои
 consortium, -i n. = заедница, заеднички имот
 conspectus, -us m. = поглед, присуство, изглед
 conspicor 1 = забележува, согледува
 constituo 3 constitui constitutum = поставува, установува, решава
 consto 1 = стои, опстојува, чини (за цена)
 constringo 3 -strixi -strictum = стегнува, ограничува, ослабува
 consuetudo, -nis, f. = навика, обичај, односи, другарување
 consul, -s, m. = конзул, највисок магистрат во Рим
 consularis, -is m. = конзулски, бивш конзул
 consulo 3 -ui, consultum (co dat.) = се грижи; (co acc.) = прашува за совет
 consultum, -i n. = заклучок, одлука, план, пророштво
 contentus 3, adiect. = задоволен
 conticesco 3, conticui = замолчува, молкнува
 continenter, adv. = непрестајно
 contineo 2 -ui, -tentum = држи, зафаќа, се протега, опкружува
 contorqueo 2 -torsi, -torsum = замавнува
 contra, praep co acc. = наспроти, спроти, против
 contumelia, -ae f. = навреда, исмевање, прекор
 conturbo 1 = збркува, поматува, побркува
 сметки
 convenit, impers. = прилега, треба
 convertio 3 -verti -versum = врти, насочува, се враќа
 convexa, -orum n. = долини
 convoco 1 = свикува, повикува, собира
 copia, -ae f. = множество, изобилство
 copiae, -arum f. = чети, војска
 coram, adv.praep. co abl. = пред, во присуство
 cor, -dis n. = срце
 Coriolanus, -i m. = Кориолан, Гај Маркиј, кој го разурнал градот на Волските -Кориоли и затоа го добил овој прекар.
 cornu, -us n. = рог, крило на војска
 corpus, -oris n. = тело, плот
 costa, -ae f. = ребро, страна, бок
 cotidianus 3, adiec. = секојдневен, вообичаен, прост
 Crassus, -i m. = Крас, прекар на родот Ликинии и Папирии

credo 3 -didi -ditum = верува, доверува, мисли, смета
 cremo 1 = запалува, спалува, жртвува
 cresco 3 crevi cretum = расте, се засилува, јакне
 crudelis -e, adiec. = жесток, свиреп, немилосрден
 crudeliter, adv. = жестоко, свирепо, немилосрдно
 cubitum, -i n. = лакот, лакот како мерка за должина
 culmen, -inis n. = врв
 culpa, -ae f. = вина, грешка, престап
 cultus, -us m. = нега, начин на живот, облека, раскош
 cum, praep. co abl. = со.; coniunct. = кога, бидејќи, иако
 cum...tum adv. = како...така
 cumulus, -i m. = куп, грамада
 cunctus 3, adiec. = цел, сиот, целокупен
 cupiditas, -tis f. = желба, пламтеж, страст, приврзаност
 cupido, -inis f. = желба, жед, љубов
 Cupido, -nis m. = Купидон, бог на љубовта, син на Венера
 cupidus 3, adiec. = вљубен
 cupio 3 cupivi = посакува, пожелува, жеднее
 cur, adv. = зошто
 curo 1 = се грижи, исполнува, лекува
 curro 3 cucurri cursum = трча, брза, патува, тече
 cursus, -us m. = трк, трчање, насока, тек
 curvus 3, adiec. = искривен, свиен, крив
 custodio 4 = чува, заштитува, држи под стража
 Cyprus, -i f. = Кипар, остров во Средоземно Море

D

damno 1 = осудува
 Danai, -orum (um) m. = Данајци, Грци
 Danubius, -i m. = р. Дунав
 Dardanius 3, adiec. = дардански, тројански
 Dareus, -i m. = Дареј, име на неколку персиски кралеви
 de, praep. co abl. = од, за, според
 dea, -ae f. = божица
 debeo 2 -ui debitum = должен е, должи, мора, треба

decedo 3 -cessi -cessum = заминува, отстапува,
 исчезнува
 decem, *num.* = десет
 decemplex, -icis, *num.* = десеткратен
 decerno 3, decrevi decretum = одредува,
 пресудува, одлучува
 decet, *impers.* = прилега,
 decorus 3, *adiec.* пристоен, убав, красен,
 украсен
 decurro 3 -curri -cursum = дотрчува, вјаса,
 преминува
 defendo 3 -fendi -fensum = одбива, брани
 defunctus, -i m. = покојник, мртов
 deinde, dein, *adv.* = потоа, понатаму, натаму
 delabor 3 -lapsus sum = се смолкнува, паѓа,
 потклекнува
 delecto 1 = весели, се насладува, се радува
 deleo 2 delevi deletum = урива, разурнува,
 уништува
 deliciae, -arum = наслада, радост, задоволство
 deligo 3 -legi -lectum = одбира, избира, собира
 demano 1 = тече, се разлива
 demigro 1 = се иселува, заминува, напушта
 deminutio, -nis = одземање (*capitis* = одземање
 на граѓанските права)
 demum, *adv.* = најпосле, најсетне
 denique, *adv.* = најсетне, најодзади
 denuo, *adv.* = одново, повторно
 depello 3 -puli -pulum = изгонува, отстранува
 depono 3 -posui -positum = одложува, положува,
 се откажува
 derideo 2 -risi -risum = се потсмева, исмева
 describo 3 -scripsi -scriptum = опишува,
 поделува, одредува
 desertus 3, *adiec.* = пуст, ненаселен
 desiderium, -i n. = желба, копнеж, нужда,
 потреба
 desidero 1 = посакува, копнее, бара
 designo 1 = означува, обележува, определува
 despero 1 = губи надеж, очајува
 despolio 1 = ограбува, пљачкосува, плени
 desum deesse defui = не е тука, отсутен е,
 недостига, не се грижи
 desuper, *adv.* = озгора,
 detrimentum, -i n. = штета, загуба
 Deus, -i m. = Бог
 devoro 1 = проголтава, уништува
 devoveo 2 -vovi -votum = заветува, посветува,
 проколнува

dexter 3, *adiec.* = десен, поволен, среќен
 dialectus, -i f. = наречје, говор
 dicio, -nis f. = власт, потчинетост
 dico 1 = посветува, осветува, предава
 dico 3 dixi dictum = зборува, кажува, опишува,
 посочува, определува
 Dido, -onis f. = Дидона, митска кралица на
 Картагина
 dies, -ei, m = ден, дневна светлина, рок
 differentia, -ae f. = разлика, вид
 differo differre distuli dilatum = разнесува,
 одложува, објавува, се разликува
 difficilis -e, *adiec.* = тежок, мачен, опасен,
 губелен
 digitus, -i m. = прст, палец (како мерка за
 должина)
 dignitas, -tis f. = вредност, достоинство,
 достоинство, углед, чест
 dignus 3, *adiec.* = достоен, вреден, соодветен
 digredior 3 digressus sum = си заминува, се
 оддалечува
 diligenter, *adv.* = внимателно, точно, совесно
 diligo 3 -lexi -lectum = почитува, цени, љуби
 dimico 1 = се бори, војува, настојува
 dimitto 3 -misi -missum = испраќа, отпушта,
 остава, пропушта
 diruo 3 -rui -rutum = разурнува, разбива
 Dis, Ditis m. = Плутон, бог на Подземјето
 discedo 3 -cessi -cessum = заминува, излегува, се
 оддалечува, исчезнува
 discindo 3 -scidi -scisum = раскинува, прекинува
 disco 3 didici = учи, знае
 discordia, -ae f. = неслога, раздор, кавга
 discrimen, -inis n. = растојание, разлика,
 решавачки миг
 disiunctio, -nis f. = разделување, разлика
 dissensio, -nis f. = неслога, несогласност,
 противречност
 dissidium, -i n. = неслога, раздор, кавга
 dissuo 3 -ui dissutum = рашива, полека
 раскинува
 disto 1 = оддалечен е, се разликува
 diu, *adv.* = долго, одамна, дамна
 diversus 3, *adiec.* = спротивен, спротивставен,
 сосема различен
 dives, divitis, *adiec.* = богат, обилен, скапоцен
 Diviciacus, -i m. = Дивикијак, Хајдучек, пријател
 на Кайсар

divido 3 dividi divisum = разделува, дели,
 разбива
 divinus 3, *adiec.* = божествен, божески, божји
 divus 3, *adiec.* = божески, божествен
 do 1 dedi datum = дава, нуди, препушта
 doceo 2 docui = поучува, известува, предава
 doctor, -ris m. = учител
 doleo 2 -ui = жалости, причинува болка
 Dolopes, -um m. = Долопи, тесалско племе
 dolor, -is m. = болка, жалост, скрб, гнев, јад
 dolus, -i m. = измама, итрина
 domina, -ae f. = господарка, домаќинка, божица
 dominatio, -nis f. = господство, владеење, власт
 domus, -us f. = дом, живеалиште, татковина,
 семејство
 dono 1 = дарува, жртвува
 donum, -i n. = дар, подарок, дар на боговите
 dormio 4 = спие
 druides, -um m. = друиди, келтски жреци во
 Галија и Британија
 dubium, -i n. = сомнеж, сомнение
 dubius 3, *adiec.* = колеблив, сомнителен,
 несигурен
 ducenti -ae -a num. = двесте
 duco 3 duxi ductum = води, прави, смета
 dulcis -e, *adiec.* = сладок, мил, пријатен
 dum, *con.* = додека, штом
 dummodo, *con.* = само додека
 Dumnorix, -gis, m. = Думнориг, брат на
 Хајдуецот Дивикијак
 duo duae duo, num. = два, две
 duritia, -ae f. = тврдост, грубост,
 немилосрдност
 durus 3, *adiec.* = тврд, строг, бесчувствителен,
 необразован
 dux, -cis m. = водач, војсководец, кнез

Е

ebur, -oris n. = слонова коска, филдиш
 ecce, *interiec.* = еве! ете!
 educatio, -nis f. = воспитување, одгледување
 educo 3 -duxi -ductum = извлекува, изведува,
 воспитува
 effemino 1 = прави како жена, разнежнува
 efficio 3 -feci -fectum = создава, произведува,
 чини, докажува

efrenatus 3, *adiec.* = разуздан, див, распуштен
 egenus 3, *adiec.* = кој нема, скуден, сиромашен,
 беден
 ego, *pron.* = јас
 egregius 3, *adiec.* = одбран, извонреден,
 истакнат, блескав
 elegantia, -ae f. = истенченост, угладеност,
 финост, пребирливост
 eloquentia, -ae f. = речитост, красноречивост.
 eludo 3 -lusi -lusum = си поигрува, се потсмева,
 мами
 eluo 3, -lui = измива, исчистува, истребува,
 спискува
 eminus, *adv.* = оддалеку, од далечина
 emo 3 emi emptum = купува, поткупува,
 придобива
 enim, *con.* = зашто, оти, имено
 eo ire ii itum = оди, врви, тргнува, се упатува
 epistula, -ae f. = послание, писмо
 eques, -itis m. = коњаник, витез, член на
 витешкиот ред
 equester -is -e, *adiec.* = коњички, коњанички
 equidem, *adv.* = навистина, секако, несомнено
 equus, -i m. = коњ
 ergo, *adv.* = значи, следствено
 erigo 3 erexi erectum = исправа, напрега, бодри
 erro 1 = талка, греша
 error, -is m. = скитање, заблуда, грешка
 erumpo 3 -rupi -ruptum = продира, провалува,
 избувнува
 eruo 3 -rui -rutum = разурнува, урива до темел
 et *con.* = и, а и, но и
 etiam, *con.* = уште, дури, исто така и, секако
 Etruria, -ae f. = Етрурија, област во Средна
 Италија
 etsi, *con.* = иако, макар што, дури и
 Euridices, -is f. = Евридика, сопругата на
 Орфеј
 evado 3 -vasi -vasum = излегува, минува,
 произлегува, избегнува
 evenio 4 -veni -ventum = излегува, се случува,
 настанува
 exardesco 2 -arsi -arsum = се запалува, пламнува,
 избувнува
 excido 3 -cidi, -cisum = исечува, разбива,
 уништува
 excidium, -i n. = пропаѓање, уништување,
 пропаст

exscipio 3 -seri -septum = извлекува, исклучува,
 уловува, добива, зема
 excito 1 = крева, предизвикува, поттикнува
 exemplum, -i n. = примерок, пример, поука
 exeo -ire -ii -itum = излегува, избегнува, умира
 exercitus, -us m. = вежба, војска
 exhaurio 4 exhausti -haustum = исцрпува,
 испразнува, исфрла, истрошува
 exigo 3 -egi -actum = истерува, побарува,
 минува, завршува
 eximius 3 *adiec.* = исклучителен, извонреден,
 одличен
 exitialis -e, *adiec.* = гибелен, погубен, опасен,
 смртоносен
 expello 3 -puli -pulsum = изгонува, отстранува,
 отфрла
 experientia, -ae f. = обид, опит, искуство, знаење
 expers, -tis, *adiec.* = лишен од нешто, кој нема
 expeto 3 -petivi -petitum = се стреми, посакува,
 се случува
 expleo 2 -plevi -pletum = исполнува, пополнува
 expugno 1 = совладува, покорува
 exsilium, -i n. = прогонство, заточение
 expectatio, -onis, f. = очекување, надеж, спас
 exstat, *impers.* = постои
 exstruo 3 -struxi -structum = натрупува,
 изградува
 extinguo 3 -stinxi -stinctum = угасува, изгаснува,
 погубува
 extremus 3, *adiec.* = краен, последен, најда-
 лечен

F

fabrico 1 = изработува, прави, создава
 facile, *adv.* = лесно, неспорно, пријатно
 facio 3 feci factum = прави, гради, твори,
 дејствува, именува
 factio, -nis f. = дејствие, политичка партија
 fallo 3 fefeli falsum = лаже, мами, не исполнува,
 се преправа
 fama, -ae f. = глас, јавно мнение, слава, чест
 fames, -is f. = глад, жед, страст, немаштија,
 ламтеж
 familia, -ae (-as) = домаќинство, семејство
 familiariter, *adv.* = пријателски, интимно
 familiaris -e, *adiec.* = домашен, семеен,
 пријател

fas, *indecl.* = божеско право, судбина; fas est =
 право е
 fatum, -i n. = пророштво, судбина
 fauces, -ium f. = грло, теснина, провалија
 febris, -is f. = треска,
 felix -cis, *adiec.* = плоден, среќен, блажен
 femina, -ae f. = жена
 fera, -ae f. = свер
 fere, *adv.* = речиси, скоро, приближно
 ferio 4 = удира, прободува, убива
 fero ferre tuli latum = носи, поднесува,
 разгласува, раскажува, смета
 ferrum, -i n. = железо, нож, оружје, меч
 fervidus 3, *adiec.* = жежок, вжарен, жесток,
 буен
 festus 3, *adiec.* = свечен, празничен
 fides, -ei f. = верба, доверба, ветување, чесен
 збор
 fidus 3, *adiec.* = верен, чесен, сигурен
 filia, -ae f. = ќерка
 filius, -i m. = син
 finis, -is m. = крај, граница, предел, држава
 finitimus 3, *adiec.* = соседен, граничен
 fio fieri factus sum = настанува, произлегува, се
 случува, бидува
 firmus 3, *adiec.* = јак, цврст, силен, моќен, верен
 flamma, -ae f. = пламен, оган
 flavus 3, *adiec.* = златест, жолт
 fleo 2 flevi fletum = плаче, оплакува, жали
 fletus, -us m. = плач, лелек
 floreo 2 -ui = цвета, блеска, моќен е, богат е, се
 одликува
 fluctus, -us m. = бран, бура, немир, смут
 flumen, -inis, n. = река, течение, струја
 fluvius, -i m. = истечна вода, река
 for 1 fatus sum = кажува, зборува, претскажува
 foedus, -eris n. = сојуз, договор, закон
 forma, -ae f. = облик, лик, убавина
 formosus 3, *adiec.* = убав, личен, красен
 forte, *adv.* = случајно, одненадеж
 fortis -e, *adiec.* = силен, смел, јуначки
 fortiter, *adv.* = силно, смело, храбро
 fortitudo, -inis f. = јакост, смелост, храброст
 fortuna, -ae f. = среќа, судбина, чест, богатство
 fossa, -ae f. = ров, јама, шанец, канал, бразда
 frango 3 fregi fractum = крши, обесхрабрува,
 ослабнува, трогнува

frater, -tris m. = брат, братучед, зет
 fraternus 3, *adiec.* = братов, братски, срдечен
 frenum, -i n. = узда, дизгин
 fretus, -us m. = морска теснина, проток
 fretus 3, *adiec.* = потпрен, возгордеан
 frigidus 3, *adiec.* = студен, грозен
 fructuosus 3, *adiec.* = плодороден, плоден,
 доходовен, корисен
 fructus, -us m. = плод, род, полза, добивка,
 камата
 frumentum, -i n. = жито
 frux, -gis f. = плод, корист, полза
 fugio 3 fugi = бега, побегнува, избегнува
 Fulvius, -i m. = Фулвиј, римско родово име
 fundamentum, -i n. = темел, основа
 furor, -is m. = бес, јарост, лудост
 furtim, *adv.* = кришум, крадешкум, тајно

G

Galli, -orum, m. = Гали, заедничко име за
 келтските племиња во Горна Италија,
 Франција, јужно Подунавје, Мала Азија
 Gallia, -ae, f. = Галија
 Gallicus 3, *adiec.* = галски
 Ganymedes, -is m. = Ганимед, син на Трој
 Garumna, -ae, f. = р. Гарумна, денешна Гарона
 gaudeo 2 gavisus sum = се радува, се весели
 gaudium, -i n. = радост, веселост, налада
 geminus 3, *adiec.* = близнак
 gemitus, -us m. = воздишка, стенкање, офкање,
 јачење
 genetrix -cis f. = родителка, создателка, мајка
 gens, -tis f. = род, племе, народ
 genus, -eris n. = род, фамилија, племе, вид
 Germani, -orum m. = Германи, име на
 племињата од десниот брег на р. Рајна
 gero 3 gessi gestum = носи, врши, проживува
 gigno 3 genui genitum = раѓа, создава,
 предизвикува
 gladius, -i m. = меч
 gloria, -ae f. = слава, честољубие, самофал-
 бацство
 glorior 1 = се фали, се гордее
 Gracchus, -i m. = Гракх, прекар на родот
 Семпрони

gradus, -us m. = чекор, стапка, положба,
 басамак, степен
 grando, -inis f. = град (атмосферски талог)
 grates (pl.) f. = благодарност
 gratia, -ae f. = милост, љубов, пријателство,
 благодарност
 gratus 3, *adiec.* = мил, драг, благодарен
 gravis -e, *adiec.* = тежок, угледен, сериозен,
 возвишен
 graviter, *adv.* = тешко, луто, силно
 gremium, -i n. = скут, преград, грижа, нега

H

habeo 2 -ui -itum = има, држи, смета
 Haedus, -i m. = Хајдус, припадник на галско
 племе
 Hannibal, -is m. = Ханибал, голем пунски
 војсководец
 haruspex, -cis m. = гатач, кој гата според
 внатрешноста на жртвуваните животни
 hasta, -ae f. = стап, копје
 hebesco 3 = затапува, ослабнува
 Helvetii, -orum m. = Хелветијци, галско племе
 Helvetius 3, *adiec.* = хелветијски
 hem, *interiec.* = хм, глеј, еј, ох
 hereditas, -tis f. = наследство
 heres, -dis, m. = наследник
 heu, *interiec.* = о!, ох!, оф!
 hic, *adv.* = овде, тука
 hic haec hoc, *pron.* = овој, оваа, ова
 hiems, -is f. = зима, бура, дождови
 homo, -inis m. = човек, маж
 honestus 3, *adiec.* = почитуван, чесен, угледен
 honos (r), -oris m. = чест, почит, служба
 hora, -ae f. = час, време, доба
 horreo 2 -ui = трепери, се тресе, наежен е,
 стравува
 hortor 1 = храбри, бодри, поттикнува
 hostis, -is m. = туѓинец, дојденец, непријател,
 враг
 humanitas, -tis, f. = човечност, образованост,
 благородност
 humanus 3, *adiec.* = човечки, љубезен,
 образован, пристоеен
 humidus 3, *adiec.* = влажен, мокар
 humus, -i f. = земја, почва

I

iaceo 2 iacui = лежи, почива, бессилен е
 iacio 3 ieci iactum = фрла, нафрла, изнесува,
 подметнува
 iacto 1 = фрла, се перчи, се фали
 iactura, -ae f. = загуба, жртвување, штета,
 трошоци
 iam pridem adv. = веќе долго, одамна
 iam, adv. = веќе, скоро, речиси
 iamdudum, adv. = веќе одамна, одамна
 ibi, adv. = таму, тогаш, притоа
 idem eadem idem, pron. = ист, иста, исто
 identidem, adv. = повторно, непрестајно
 ideo, adv. = затоа, заради тоа
 idoneus 3, adiec. = пригоден, згоден, способен
 Idus, -uum f. = Иди, 13, или 15 (март, мај, јули,
 октомври) ден во месецот
 igitur, con. = значи, следствено, имено, затоа
 ignarus 3, adiec. = кој не знае, неопитен,
 невешт, непознат
 ignis, -is m. = оган, молња, блесок, пожар
 ignoro 1 = не знае, не познава
 ille illa illud, pron. = оној, онаа, она
 illuc, adv. = онаму, на гаму, на другиот свет
 imaginarius 3, adiec. = вообразен, привиден,
 невестински
 imitatio, -nis f. = подражавање
 immanis -e, adiec. = огромен, чудовишен,
 страшен, свиреп
 immitis -e, adiec. = незрел, суров, див
 immo adv. = напротив, секако, дури и
 immolo 1 = жртвува, принесува жртва, коле,
 убива
 immortalis -e, adiec. = бесмртен, вечен
 impedio 4 = запира, спречува, препречува
 impello 3 -puli -pulsum = удира, отерува,
 наведува, поттикнува
 impensa, -ae f. = трошок, расходи
 imperator, -is m. = заповедник, војсководец
 imperfectus 3, adiec. = несвршен, непотполн
 imperium, -i n. = заповед, врховна власт, власт,
 држава
 impero 1 = заповедува, наложува, одлучува
 impietas, -tis f. = безбожност, скверност,
 бесчестие
 importo 1 = внесува, увезува, предизвикува
 improbus 3, adiec. = нечесен, лош, неправеден,
 безбожен

improvisus 3, adiec. = ненадеен, непредвиден
 impubes, -eris, adiec. = недораснат, малолетен
 in, praep. co acc.u abl. = во, на, кон, спрема,
 против
 incendium, -i n. = пожар, палеж, гибел
 incendio 3 -cendi -censum = пали, опожарува,
 гори, раздражува
 incertus 3, adiec. = неизвесен, несигурен,
 сомнителен, нејасен
 incestum, -i n. = блуд, крвосквернавање
 incipio 3 -cepi -septum = почнува, проговара
 incito 1 = поттикнува, раздражува, вдохновува
 includo 3 -clusi -clusum = затвора, заклучува,
 прекратува
 incolo 3 -colui -cultum = населува, живее во,
 се наоѓа
 incomodum, -i n. = непријатност, незгода,
 штета, несреќа
 indignus 3, adiec. = недостоеен, невреден,
 непристоен
 indoles, -is f. = дарба, природна способност
 induco 3 -dixi -ductum = воведува, навлекува,
 поттикнува
 inertia, -ae, f. = неспособност, бездејност
 infamia, -ae f. = бесчестие, срам, губење
 граѓанска чест
 infandus 3, adiec. = неискажлив, чудовишен,
 грозен
 inferiae, -arum f. = жртви во чест на
 покојниците
 inferior, -ius, adiec. = подолен, понизок
 infero inferre intuli illatum = внесува, донесува,
 започнува
 infirmus 3, adiec. = слаб, нејак, страшлив,
 малодушен, тап
 infodio 3 -fodi -fossum = вкопува, закопува
 ingenium, -n. = карактер, дарба, ум, дух,
 способност
 ingens, -ntis, adiec. = огромен, неизмерен,
 бележит
 inimicitia, -ae f. = непријателство,
 inimicus, -i m. = непријател, душман,
 противник
 initium, -i n. = почеток
 iniuria, -ae f. = неправда, навреда, штета
 iniuste, adv. = неправедно, противзаконски
 innatus 3, adiec. = вроден, природен
 innupta, -ae f. = девица, немажена девојка

insania, -ae f. = нездравост, лудост, безумие
 insipidus 3, *adiec.* = непогребан, незакопан
 insequor 3 -sequi -secutus sum = следи,
 прогонува, напаѓа
 insidiae, -arum f. = заседа, измама, лукавство
 insignis -e, *adiec.* = бележит, знаменит,
 одличен
 insono 3 -sonui = зазвучува, шуми, ечи
 inspecto 1 = надгледува, набљудува
 instar, n. *indecl.* = сенка, голем како, ист како
 instituo 3 -stitui -stitutum = поставува, при-
 редува, одлучува, воспитува
 institutio, -nis f. = уредување, востановување,
 учење, обука
 institutum, -i, n. = обичај, бит, одлука, намера
 instruo 3 -struxi -structum = вградува, гради,
 подредува, учи, подучува
 insula, -ae f. = остров, голема куќа
 insum inesse infui = е во, се наоѓа во
 intellego 3 -legi -lectum = забележува, разбира,
 си претставува
 intentus 3, *adiec.* = напнат, напрегнат, грижлив,
 ревносен
 inter, *praep. co acc.* = меѓу, помеѓу
 intercedo 3 -cessi -cessum = стапува, оди, се
 простира, се случува
 interea *adv.* = меѓутоа, сепак
 interest, *impers.* = важно е
 interficio 3 -feci -fectum = убива, уништува
 interrogo 1 = прашува, обвинува, повикува на
 суд
 intersum -esse -fui = зема учество, се наоѓа
 intestinus 3, *adiec.* = внатрешен, домашен
 intexo 1 -texui -textum = вткајува, обвива,
 вплетува
 intolerabilis -e, *adiec.* = неподнослив
 intra, *praep. co acc.* = внатре, во среде
 invenio 4 -veni -ventum = наидува, дознава,
 открива
 inventor, -is m. = пронаоѓач, зачетник
 invideo 2 -visi -visum = завидува
 iocus, -i m. = шега, забава, игра
 ipse ipsa ipsum, *pron.* = сам, сама, само
 ira, -ae f. = гнев, лутина, срдба
 iste ista istud, *pron.* = тој, таа, тоа
 ita...ut, *con.* = така ...како
 Italia, -ae f. = Италија
 itaque *adv., con.* = и така, затоа

iter, itineris n. = патување, пат, патека
 iubeo 2 iussi iussum = заповедува, наложува
 iucundus 3, *adiec.* = пријатен, угоден, мил
 iudicium, -i n. = пресуда, суд, одлука, мислење
 iugum, -i n. = јарем, ропство
 iumentum, -i n. = запрежен и товарен добиток,
 добиток
 Iuno, -onis f. = Јунона, сопруга на Јупитер
 Iuppiter, Iovis m. = Јупитер, врховно римско
 божество
 Iura, -ae, m. = Јура, планина во Талија
 iurgium, -i n. = кавга, карање, судски процес
 iuro 1 = се колне, дава клетва, прави завера
 ius iurandum, gen. iuris iurandi et cet. n. = заклетва
 ius, iuris n. = право, законско право, власт, суд
 iussu *abl. modi* = по заповед
 iustitia, -ae f. = правда, справедливост, добрина
 iustus 3, *adiec.* = праведен, законски, чесен
 iuvat, *verb. impers.* = пријатно е, весели, се
 допаѓа
 iuvenis, -is m. f. = момче, девојка, млади луѓе
 iuventa, -ae f. = младост, младина, младешка
 брада
 iuvo 1 = помага, радува, весели

K

Karthago, -ginis, f. = Картагина, град во
 Северна Африка

L

labefacio 3 -feci -factum = разнишува, соборува,
 уништува
 labor 3 lapsus sum = се лизга, се извлекува, се
 измолкнува, паѓа
 labor, -oris m. = труд, работа, напор, тешкотија,
 страдање
 Lacedaemon, -is m. = Лакедајмон, Спарта
 lacrima, -ae f. = солза
 lacus, -us m. = езеро, вода, бара
 laedo 3 laesi laesum = повредува, оштетува,
 навредува
 laetus 3, *adiec.* = весел, ведар, радосен, богат,
 плоден
 laevus 3, *adiec.* = лев, неумешен

lamentabilis -e, *adiec.* = таговен, плачовен
 Laocoön, -ntis m. = Лаокоон, Аполонов жрец,
 син на Пријам
 lapis, -idis m. = камен, камена статуа
 Lar, -is m. = Лар, римско домашно божество
 lascivio 4 = весел е, игрив е, се шегува
 late, *adv.* = широко, надалеку, опширно
 latebra, -ae f. = скривалиште, засолниште,
 изговор
 lateo 2 latui = се крие, непознат е
 latitudo, -inis f. = широчина, големина
 latro 1 = лае, вика, пцуе, беснее
 latro, -nis m. = разбојник, арамија, ајдук
 latus, -eris n. = страна, бок
 latus 3, *adiec.* = широк, простран, развлечен,
 голем
 laudabilis -e = достоен за пофалба, добар,
 прекрасен
 laus, -dis f. = пофалба, слава, подвиг
 Lavinius 3, *adiec.* = лавиниски, од градот
 Лавиниј во Латиј
 legatio, -nis f. = пратеништво, порака, налог
 legatus, -i m. = пратеник, легат, заменик и
 помошник на војсководецот
 lego 3 legi lectum = собира, чита, рецитира
 Lemanus 3, *adiec.* = лемански, lacus Lemanus =
 Женевско Езеро
 Leonidas, -ae m. = Леонида, спартански крал и
 војсководец
 levis, *adiec.* = лесен, мал, неугледен,
 лесноумен
 lex, -gis f. = закон, писмен договор
 liber, -bri m. = книга, писмо, расправа, дијалог
 liberi, -orum m. = деца, чела (на слободните
 граѓани)
 libero 1 = ослободува, избавува
 libertas, -tis f. = слобода, граѓанска слобода,
 разузданост
 libra, -ae f. = либра, римска фунта, вага
 libripens, -ntis m. = либрипенс, тој што плаќа со
 либра
 licet, *impers.* = прилега, допуштено е
 ligneus 3, *adiec.* = дрвен
 lignum, -i n. = дрво, стебло, копје
 limitatio, -nis f. = определување, одредување
 lingua, -ae f. = јазик, говор, реч, наречје
 liquesco 3 = се топи, исчезнува
 lis, litis, f. = расправа, кавга, судски спор

litterae, -arum, f. = писмо, списи, книжевни дела
 litus, -oris n. = морски брег, морско крајбрежје
 loco 1 = сместува, положува, дава под наем
 locuples, -tis, *adiec.* = имашлив, богат, обилен
 locus, -i m. = место, простор
 longe, *adv.* i = далеку, надалеку, долго (за
 време)
 longitudo, -nis, f. = должина, долготрајност
 longus 3, *adiec.* = долг, долготраен, опширен
 loquor 3 locutus sum = зборува, говори, кажува
 luceo 2 luxi = свети, сјае, блеска, осамнува
 luctus, -us m. = жалост, скрб
 lugeo 2 luxi luctum = жали, оплакува
 lumen, -inis n. = светлина, виделина, факел,
 украс
 Luna, ae f. = Месечина, божица на месечината
 lustrum 1 = исчистува, обиколува, пропатува
 lux, -cis f. = светлина, ден, слава, гордост
 luxuria, -ae f. ; luxuries, -ei, f. = раскош,
 обилност, распуштеност
 Lybia, -ae f. = Либија, земја во Сев. Африка
 Lybicus 3, *adiec.* = либиски
 Lycurgus, -i m. = Ликург, спартански
 законодавец

М

Macedo, -nis m. = Македонец
 machina, -ae f. = направа, оружје
 machinor 1 = изумува, смислува, крои
 Maellius, -i m. = Мајлиј, римско родово име
 maere 2 -ui maestum = тагува, оплакува
 magis, *adv.* = повеќе
 magneticus 3, *adiec.* = магнетски
 magnus 3, *adiec.* = голем, простран, широк,
 велик
 maiores, -um m. = предци
 male, *adv.* = лошо, неповолно, несреќно
 maledictum, -i n. = клетва, навреда,
 проклетство
 malus 3, *adiec.* = лош, зол, неспособен, грд,
 слаб
 mancipatio, -nis f. = примање во сопственост
 пред сведоци
 mancipium, -i n. = право на сопственост,
 сопственост, купување
 maneo 2 mansi, mansum = останува, опстојува,
 истрајува

mano 1 = тече, капе, се излева, истекува
 manus, -us f. = рака, чета, дружина
 Marathonius 3, *adiec.* = маратонски
 Marcus, i m. = Марк, римско лично име
 Mardonius, -i m. = Мардониј, персиски
 војсководец
 mare, -is n. = море, морска вода
 Marius, -i m. = Мариј, римско родово име
 marmor, -is n. = мермер, мазна морска
 површина
 Mars, -tis m. = Марс, бог на војната кај
 Римјаните
 Martius 3, *adiec.* = мартовски
 mas, maris m. = маж, мажјак, машки пол
 mater, -tris f. = мајка, зачетничка, родителка
 materia, -ae f.; materies, -ei f. = материја, граѓа
 matrimonium, -i n. = брак, женидба
 matrona, -ae f. = мажена, почитувана жена,
 госпоѓа
 Matrona, -ae, f. = Матрона, река, денешна
 Марна
 maxime, *adv.* = најмногу, особено многу
 medicus, -i m. = лекар, видар
 mediocriter, *adv.* = средно, умерено
 medius 3, *adiec.* = среден, средишен,
 непристрасен
 Medus, -i, m. = Медиец, Персиец
 mellitus 3, *adiec.* = меден, сладок, мил
 meminī meminisse = си спомнува, памети, се
 сеќава
 memor, -is, *adiec.* = кој памети, кој потсетува,
 не заборавил
 memoria, -ae f. = паметење, сеќавање, памет,
 ум, мисла
 memoro 1 = си спомнува, се присеќава, памети
 mens, -tis, f. = ум, разум, памет, намисла, совест
 mensa, -ae f. = маса, трпеза
 mensis, -is m. = месец
 mercator, -oris m. = трговец, купец
 mercatura, -ae f. = трговија, трговска стока
 merces, -edis f. = плата, награда, надомест,
 казна
 mercor 1 = тргува, купува
 Mercurius, -i m. = Меркуриј, римски бог на
 трговијата и речитоста
 meridies, -ei m. = пладне, југ
 merito, *adv.* = заслужено, со право
 Messala, -ae m. = Месала, римско родово име

Metellus, -i m. = Метел, име на родот Кајкилии
 metior 3 metitus sum = мери, оценува, проце-
 нува, пресметува
 metuo 3, -ui = се плаши, стравува
 metus, -us m. = страв, уплав, грижа
 meus 3, *pron.* = мој, моја, мое
 miles, -itis m. = војник
 mille, *num.* = илјада
 Miltiades, -is m. = Милтијад, атински државник
 и војсководец
 Minerva, -ae f. = Минерва, римска божица на
 мудроста
 minime, *adv.* = најмалку, сосема малку, никако
 minimus 3, *adiec.* = најмал, сосем мал
 minuo 3 -ui -utum = намалува, ослабнува,
 навредува
 minus, *adv.* = помалку
 miror 1 = се чуди, се восхитува, обожава
 misceo 2 miscui mixtum = меша, смешува,
 вознемирува
 misellus 3, *adiec.* = многу несреќен, кутричок
 miser 3, *adiec.* = беден, несреќен, мачен, кутар,
 лош
 misereor 2 miseritus sum = жали, се сожалува
 miseria, -ae f. = беда, несреќа
 mitto 3 misi missum = праќа, испраќа, пушта,
 изнесува
 modo...modo *adv.* = ту...ту, час... час
 modus, -i m. = начин, мерка, правило, ритам
 moenia, -ium n. = сидини, бедеми
 moles, -is f. = тежина, бреме, опасност
 molior 4 = раздвижува, подготвува, презема,
 снове
 moneo 2 monui monitum = опоменува, потсе-
 тува, укорува
 mons, -ntis m. = планина, брдо, гора, рид
 monstrum, -i n. = чудо, чудовиште, неприродна
 појава
 morbus, -i m. = болест, јад, тага, огорченост
 mores, -um m. = бит, карактер, природа,
 однесување
 morior 3 mortuus sum = умира, пропаѓа,
 згаснува, исчезнува
 mors, -tis f. = смрт, труп, мртовец
 mos, -ris m. = обичај, навика, волја, својство
 moveo 2 movi motum = движи, покренува,
 поттикнува
 mulier, -is f. = жена, сопруга

multitudo, -inis f. = множество, толпа, народ
 multus 3, *adiec.* = многу, многуброен, опширен
 munitus 3, *adiec.* = утврден, заштитен
 munus, -eris n. = служба, дело, дар за мртовец
 murus, -i m. = сид, заштита, бедем, градски сид
 Musa, -ae f. = Муза, една од деветте ќерки на
 Јупитер и Мнемосина, божица,
 заштитничка на уметноста
 mutus 3, *adiec.* = нем, безгласен
 Mycenae, -arum f. = Микена, град во Арголида
 Myrmidones, -um m. = Мирмидонци, тесалско
 племе под власт на Ахил

N

nam, *adv.* = бидејќи, впрочем
 nascor 3 natus sum = се раѓа, се породува,
 започнува
 natio, -nis f. = народ, племе, сој, род
 natura, -ae f. = природа, карактер, свет, вселена
 naturalis -e, *adiec.* = природен, роден (татко)
 natus 3, *adiec.* = роден, дете, син (nata = ќерка)
 navigo 1 = плови, броди, патува по море
 navis, -is f. = брод, кораб
 ne, *con.* = да не, за да не; прашална постпо-
 зитивна партикула – ne = дали, нели;
adv. ne = не
 ne...quidem = дури ни
 necdum, *adv.* = и уште не
 necessitas, -tis f. = потреба, неопходност, нужда
 nescio 1 = убива, уништува
 neglego 3 -lexi -lectum = не се грижи, не
 почитува, презира
 nego 1 = одречува, одбива, откажува
 negotium, -i n. = работа, дејност, потфат,
 зделка, трговија
 nemo, *gen. nullius, dat. nulli* = никој, ниеден
 nepos, -tis m. = внук, потомок
 neque, *con., adv.* = и не, па не, не особено
 neque...neque, *con.* = ниту...ниту
 nequiquam, *adv.* = напразно, попусто
 nequitia, -ae f. = немарност, подлост, порочност
 nervus, -i m. = нерв, жила, мускул, животна
 сила, крепкост
 nescio 4 = не знае, не умее
 Nestor, -is m. = Нестор, крал на Пилос, познат
 по мудроста
 neve, *con.* = и да не, и не

nihil *adv.* = ништо, сосема ништо
 nimis, *adv.* = премногу, прекумерно
 nimium, *adv.* = премногу, особено многу
 nisi forte, *con.* = освен ако
 nisi, *con.* = ако не, да не
 nitor 3 nisus sum = се опира, се потпира на, се
 надева
 nix, nivis f. = снег, снежна зима, бели коси
 no 1 = плива,
 nobilis -e, *adiec.* = знаменит, познат, одличен,
 благороден
 nobilitas, -tis f. = знаменитост, благородие
 nocere 2 nocui = штети, повредува, навредува
 nocturnus 3, *adiec.* = ноќен
 nolo nolle nolui = не сака,
 nomen, -inis n. = име, слава
 non solum,...sed etiam, *con.* = не само што....
 туку и
 nonaginta, *num.* = деведесет
 nondum, *adv.* = уште не
 Nonnae, -arum f. = Нони, петтиот ден во
 месецот, а седмиот ден во март, мај, јули и
 октомври
 nonnunquam, *adv.* = понекогаш
 nosco 3 novi notum = познава, разбира,
 испитува
 noster 3 *pron.* = наш, наша, наше
 notitia, -ae f. = познавање, претстава
 noto 1 = означува, обележува, покажува,
 забележува
 notus 3, *adiec.* = познат, знаен, пријателски,
 озлогласен
 novem, *num.* = девет
 novus 3, *adiec.* = нов, млад, неискусен
 nox, -ctis f. = ноќ, ноќен мир, мрак
 nubes, -is f. = облак, толпа, скрб, несреќа
 nubo 3 nupsi nuptum = се мажи, се омажува
 nudus 3, *adiec.* = гол, непокриен, прост, лишен
 од нешто
 num, *part. interrog.* = зар, зарем, дали
 Numa, -ae m. = Нума Помпилиј, вториот по
 Ромула митски крал на Рим
 numen, -inis n. = божественост, величие, божја
 сила, божја волја
 numerus, -i m. = број, количество, куп, стапка
 во стих
 nunquam, *adv.* = никогаш, никако, никако не
 nunc, *adv.* = сега, во овој час
 nuptiae, -arum f. = свадба, брак

O

ob, *praep.co acc.* = пред, кон, заради
obligatorius 3, *adiec.* = задолжителен,
обврзувачки
obliquus 3, *adiec.* = кос, накривен
obruo 3 -rui -rutum = затрупува, притиска,
покрива, уништува
obsecro 1 = заколнува, преколнува
obses, -idis m. = заложник
obsideo 2 -sedi -sessum = стеснува, опколува,
опсадува
obstipesco 3 -pui = се избежумува, се смајува
obsto 1 obstiti = препречува, се спротивставува
obtineo 2 -ui -tentum = држи, владее, управува
occido 3 -cidi -cisum = соборува, сече, убива,
измачува
occido 3 -cidi -casum = паѓа, се урива, загинува,
исчезнува
occultatio, -nis f. = сокривање, таење, криење
occulto 1 = сокрива, прикрива, таи
occupo 1 = освојува, зазема, претекнува
Oceanus, -i m. = Атлантски Океан
ocellus, -i m. = окце, радост
octo, *num.* = осум
octoginta, *num.* = осумдесет
oculatus 3, *adiec.* = окат, кој гледа
oculus, -i m. = око, виделина, светлост
odi odisse = мрази, не може да поднесува
odiosus 3, *adiec.* = омразен, непријатен,
здодевен
odium, -i n. = омраза, здодевност, непријатност
offensio, -nis, f. = навреда, лутина, несреќа
officiosus 3, *adiec.* = услужен, љубезен,
пресретлив, службен
Olympia, -orum n. = Олимписки игри
omnino, *adv.* = сосема, потполно, воопшто
omnis -e, *adiec.* = цел, сиот, секој
opera, -ae, f. = работа, труд, дело
opes, -um = имот, богатство, воена сила
opimus 3, *adiec.* = дебел, плоден, збогатен,
богат
opinio, -nis f. = мислење, претстава, име, слава
oportet oportere oportuit, *v.impers.* = треба, личи,
прилега
opprimo 3, -pressi, -pressum = притиска,
потиснува, напаѓа
optimates, -ium (um) = аристократи, оптимати

opto 1 = посакува, избира
opus, -eris n. = дело, работа, дејност, подвиг
ora, -ae f. = морски брег, крајбрежје, земен
појас
oraculum, -i n. = пророчиште, пророштво
oratio, -nis f. = говор, јазик, молитва
orator, -is m. = говорник, молител
oratorius 3, *adiec.* = говорнички
orbis, -is f. = круг, диск, земја, човечки род
Orcus, -i m. = Орк, подземје, подземно царство,
смрт
ordo, -dinis m. = ред, класа, сталеж, поредок
Orgetorix, -gis m. = Оргеториг, водач на
Хелветијците
origo, -inis f. = потекло, зачеток, почеток
orior 3 ortus sum = се издига, настанува, се раѓа
ornamentum, -i n. = украс, одличие, гордост
Orpheus, -i m. = Орфеј, тракиски митски пејач
os, oris n. = уста, устие, лице, образ
ostium, -i n. = устие, влез, врата

P

paene, *adv.* = речиси, скоро, сосема
Palatium, i n. = Палатиј, еден од седумте
римски ридови
Pallas, -adis f. = Палада, атрибут на божицата
Атена
paluster -is -e, *adiec.* = мочурлив, блатен, каллив
pando, 3, pandi, pansum = распростира, отвора
par, paris, *adiec.* = еднаков, рамен, сразмерен
Parcae, -arum f. = Парки, наречници
parco 3 reperci parsum = штеди, пази,
одбегнува
parens, -ntis m.f. = родител, -ка, роднина,
создател
pareo 2 parui = се покажува, се појавува
paries, -etis m. = сид (на куќа), куќа
Paris, -idis m. = Парис, син на Пријам
pariter, *adv.* = еднакво, рамно
Parius 3, *adiec.* = парски, од островот Парос
pars, -tis, f. = дел, страна
partes, ium f. = улога, политичка партија
particeps, -ipis, m. = учесник, соучесник, другар
parvulus 3, *adiec.* = многу мал, малечок, дете
parvus 3, *adiec.* = мал, незначителен, безначаен
pasco 3 = пасе, крми, негува, се наситува

passer, -is m. = врабец
 passus, -us m. = чекор, чекорење, мерка за
 должина 1, 48 m.
 pateo 2 -ui = отворен е, очигледен е, се
 протегала
 pater, -tris m. = татко, домаќин
 patientia, -ae f. = издржливост, трпение,
 попустливост
 rator 3 passus sum = трпи, поднесува, допушта
 patres conscripti = сенатори
 patria, -ae f. = татковина
 patrius 3, *adiec.* = татковски, татковински,
 роден, домородечки
 pauci, -ae, -a, *adiec.* = малкумина, малцинство,
 малубројни
 paulo, *adv.* = малку
 Paulus, -i m. = Паул, римско лично име
 pavidus 3, *adiec.* = плашлив, престашен
 pax, -cis f. = мир, спокој
 pecunia, -ae f. = пари, имот, сопственост
 pecus, -oris n. = стока, ситен добиток
 pecus, -udis = добиче, овци
 pedes, -itis m. = пешак, пешадинец
 pelagus, -i n. = море, морска шир
 Pelasgi, -orum m. = Пелаззи, најстари жители
 на Грција
 pellis, -is f. = кожа, крзно
 penitus, *adv.* = длабоко, внатре
 per, *praep. co acc.* = низ, по, преку, поради
 percutio 3 -cussi -cussum = пробива, удира,
 погодува
 perditus 3, *adiec.* = пропаднат, порочен
 perdo 3 -didi -ditum = упропастува, уништува,
 убива
 perduco 3 -duxi -ductum = доведува, ископува,
 приклонува
 perego -ire -ii -itum = изгубува, загинува, пропаѓа
 perfacile, *adv.* = многу лесно
 perfero -ferre -tuli -latum = донесува, издржува
 perficio 3 -feci -fectum = довршува, свршува,
 постигнува
 periculosus 3, *adiec.* = опасен, губелен
 periculum, -i n. = опасност, губел
 peritia, -ae f. = умење, вештина, опитност
 peritus 3, *adiec.* = опитен, вешт, искусен
 perluo 3 -ui = измива, исперува
 permaneo 2 -mansi -mansum = останува, трае,
 се задржува

permitto, 3, -misi, -missum = пушта, допушта,
 препушта
 permoveo 2 -movi -motum = раздвижува, пот-
 тикнува, наговара
 permultus 3, *adiec.* = особено многу
 pernicies, -ei f. = пропаст, погуба, губел
 perniciosus 3, *adiec.* = погубен, губелен, штетен
 perpetuus 3, *adiec.* = непрекинат, непрестаен,
 траен
 Persa, -ae m. = Персиец
 persequor 3 -sequi -secutus sum = следи, про-
 гонува, продолжува
 persolvo 3 -solvi -solutum = целосно разрешува,
 исплаќа
 persona, -ae f. = маска (глумечка), лице,
 личност
 persuadeo 2 -suasi -suasum = наговара, убедува
 pertineo 2 -tinui -tentum = допира до, се однесува
 pervenio 4 -veni -ventum = доаѓа, пристига, оди
 pes, pedis m. = нога, стапка, мерка за должина
 30 cm
 pestis, -is f. = зараза, чума, пропаст
 peto 3 petivi petitum = брза, бара, се упатува, се
 стреми
 philosophia, -ae f. = философија
 Phrygius 3, *adiec.* = фригиски, тројански
 pietas, -tis f. = побожност, благост, почит љу-
 бов (детска, татковска, кон татковината)
 piger 3, *adiec.* = мрзлив, бавен, тром
 pipio 1 = пивка, црцори, чурулика
 piscis, -is m. = риба
 Piso, Pisonis = Писон, римско родово име
 pius 3, *adiec.* = побожен, благочестив, пра-
 веден
 placet, *impers.* = се допаѓа, мисли, сака
 placide, *adv.* = благо, мирно, спокојно
 planta, -ae f. = расад, растение, билка
 plebs, -bis f. и plebes, -ei f. = граѓани, толпа,
 народ, свет
 plenus 3, *adiec.* = полн, потполн, цел, богат
 plerique pleraeque pleraque, *adiec.* = повеќето,
 повеќемина
 plurimus 3, *adiec.* = најмногу, најброен
 plus, pluris, *adiec.* = повеќе
 poena, -ae f. = казна, глоба, надомест
 Poeni, -orum m. = Пуни, Картагинци
 pollicitatio, -nis f. = ветување
 polus, -i m. = оска, стожер, небо, небесен свод

Pompeius, -i m. = Помпеј, римско родово име
 Pompilius, -i m. = види Numa
 pondus, -eris n. = тежина, бreme, товар, углед
 pono 3 posui positum = става, гради, одложува,
 положува
 pons, -tis m. = мост
 pontifex, -icis m. = свештеник
 populus, -i m. = народ кој прави држава, толпа,
 свет
 porrigo 3 -rexi -rectum = пружа, подава, посега
 porta, -ae f. = порта, врата, влез
 porto 1 = носи, донесува, пренесува
 posco 3 poposci = бара, побарува, предизвикува
 possessio, -nis f. = земање, сопственост, посед,
 имот
 possideo 2 possedi possessum = поседува, има,
 има власт
 possum posse potui = може, моќен е, силен е
 postea, adv. = потоа, подоцна, после
 posthabeo 2 -ui -itum = запоставува, смета за
 помалку важно
 postquam, adv. = откако, откако, бидејќи
 postremus 3, adiec. = последен, краен
 postulo 1 = бара, побарува, наложува
 potens, -ntis, adiec. = моќен, силен, влијателен,
 способен
 potentia, -ae f. = моќ, сила, можност, власт
 potestas, -tis f. = моќ, сила, власт, раководство
 potior 4, potitus sum = освојува, владее, има
 (со абл. и ген.)
 potius, adv. = поскоро, подобро
 praecedo 3, - = оди напред, прстигнува, пре-
 стасува, надминува
 praecipio 3 -cepi -septum = зема прв, дознава,
 препорачува, поучува
 praecipito 1 = вратоломно фрла, урива,
 забрзува
 praecclarus 3, adiec. = многу сјаен, прекрасен,
 одличен, прочуен
 praemium, -i n. = награда, плата, корист
 praesertim, adv. = особено
 praesidium, -i n. = заштита, војничка посада,
 крепост
 praestans, -ntis, adiec. = извонреден, одличен
 praesto 1, -stiti = се одликува, стои на чело
 praestat, impers. = подобро е
 praesum, -esse, -fui = на чело е, раководи,
 командува, управува, заштитува

praetor, -is m. = претор, висок римски
 магистрат
 praetereo -ire -ii -itum = прстигнува, поминува,
 одбегнува
 praevalere 2 -valui = има надмоќ, има поголемо
 значење и сила
 pratum, -i n. = ливада
 premo 3 pressi pressum = притиска, потиснува,
 запира
 pretium, -i n. = цена, награда за труд
 Priamus, -i m. = Пријам, митски крал на Троја
 primus 3 num. = прв, преден, главен
 princeps, -cipis m. = прв по положба,
 предводник, првенец, поглавар
 prior, -ris, adiec. = прв од двајца, преден,
 поважен
 priscus 3, adiec. = стар, древен, поранешен
 privatus 3, adiec. = личен, приватен, свој
 pro, praep. co abl. = пред, за, во полза на
 probo 1 = испитува, одобрува, докажува
 procerus 3, adiec. = висок, долг, тенок, вит,
 строен
 procul, adv. = далеку, оддалеку
 proditio, -nis f. = предавство, издајство
 proditor, -is m. = предавник, издајник
 prodo 3 -didi -ditum = објавува, открива, издава
 proelium, -i n. = битка, бој, борба, јуриш
 profanus 3, adiec. = непосветен, нечист,
 злокобен
 profectio, -nis f. = поаѓање, патување, поход
 proficiscor 3 profectus sum = поаѓа, патува,
 тргнува, започнува
 profligo 1 = разбива, урива, уништува
 profugus, -i m. = бегалец, изгнаник
 progenies, -ei f. = род, потекло, потомство
 progredior 3 progressus sum = напредува,
 заминува
 prohibeo 2 -ui = спречува, одбива, запира
 proicio 3 -ieci -iectum = фрла напред, протега,
 отфрла
 promiscue, adv. = помешано, заеднички
 promitto 3 -misi -misum = ветува, заветува
 propono 3 -posui -positum = поставува пред,
 изложува, предлага
 proprius 3, adiec. = сопствен, свој, личен
 propter, praep. co acc. = крај, до, близу, поради
 propterea, adv. = затоа, поради тоа
 proga, -ae, f. = клун, нос, преден дел на кораб,
 брод

prospicio 3 -spexi -spectum = гледа пред себе,
гледа далеку, предвидува
proveho 3 -vexi -vectum = се одвезува, се
оддалечува, повлекува
provincia, -ae f. = покраина, освоена земја
надвор од Италија
provisio, -nis f. = предвидување, грижа,
претпазливост
proximus 3, *adiec.* = најблизок, соседен,
претходен
puber, -eris, *adiec.* = возрасен, зрел
publice, *adv.* = државно, јавно, сите заедно
puella, -ae f. = девојка, мома, млада жена
pugna, -ae f. = битка, бој, судир, кавга
pulcher 3, *adiec.* = убав, красен, добар
Pupilius, -i, m. = Пупилиј, римско родово име
purpis, -is f. = крма на брод
purgo 1 = чисти, оправдува, извинува
purpuratus 3, *adiec.* = облечен во пурпур,
дворјанин
purpureus 3, *adiec.* = пурпурен, алов, црвен,
порфирен
puto 1 = мисли, смета, цени
Pyrenaei montes m. = Пиринејски Планини
Pythagoras, -ae m. = Питагора, грчки философ
(VI в. пред Христа), основач на питаго-
рејската школа

Q

quaero 3 -sivi -situm = бара, тежнее, испитува,
распрашува
quaeso quaesumus, *verb. def.* = молам, молиме
quaestus, -us m. = добивка, полза, приход
qualis -e, *adiec.* = каков
quam, *adv.* = како, како што, отколку (со
компарат.)
quamdiu, *adv.* = колку долго? до кога?
quamquam, *con.* = иако, макар што
quandoquidem, *con.* = кога веќе, кога баш
quanto, *adv.* = колку, колку што
quantus 3, *adiec.* = колкав, колкав што
quasi, *con.* = како да, речиси
quattuor, *num.* = четири
queo 3 -ivi, -itum = може
qui quae quod, *pron.* = којшто, кој, некој
quicumque quaecumque quodcumque, *pron.* =
којгоде

quidam quaedam quoddam, *pron.* = некој
quidem, *adv.* = навистина, секако
quin, *con.* = да не, а да не
quindecim, *num.* = петнаесет
quingenti -ae -a *num.* = петстотини
quingenta, *num.* = педесет
quinque, *num.* = пет
Quirites, -um (-ium) m. = Квирити, Римјани
quis quid, *pron.* = кој? што?
quispiam quaeriam quodpiam, *pron.* = којгоде
quisquam quidquam, *pron.* = макар кој, макар што
quisque quidque, *pron.* = секој, сешто
quod, *con.* = зашто, бидејќи
quominus, *con.* = за да не, да не
quondam, *adv.* = некогаш, понекогаш,
неодамна
quoniam, *con.* = бидејќи, зашто
quoque, *adv.* = исто така
quousque, *adv.* = до кога? до каде?

R

ramosus 3, *adiec.* = разгранет, крошнест
rapidus 3, *adiec.* = брз, жесток, свиреп
rapio 3 rapui raptum = граба насила, одвлекува,
ограбува
rarus 3, *adiec.* = редок, необичен, прекрасен
ratio, -nis f. = мислење, разум, ум, сметка,
наука, закон, устројство, наум, мислење
ratis, -is, f. = сплав, чун, брод
recedo 3 -cessi -cessum = отстапува, се
повлекува, напушта
recipio 3 -cepi -septum = повлекува, прима,
прифаќа, отстапува
recondo 3 -didi -ditum = враќа, сместува,
сокрива, премолчува
rectus 3, *adiec.* = прав, правилен
recutio 3 recussi recussum = протресува,
размрдува, одбива
redeo -ire -ii -itum = се враќа, доаѓа
reditus, -us m. = враќање, доход, приход
reduco 3 -duxi -ductum = одведува, доведува
назад, враќа
redundo 1 = се пролева, се излева, изобиљува
refugio 3 -fugi = избегнува, се повлекува,
исчезнува од поглед
refulgeo 2 -fulsi -fulsum = одблеснува, сјае,
свети

regina, -ae f = кралица, господарка
 regio, -nis f. = страна, област, крај, подрачје,
 земја
 regno 1 = кралува, владее, управува
 regnum, -i n. = кралство, кралска власт, држава
 rego 3 rexi rectum = управува, владее, насочува,
 упатува
 religio, -nis f. = религиозност, благочестивост,
 побожност
 reliquiae, -arum f. = остатоци, останки
 reliquus 3, *adiec.* = останат, преостанат, иден
 remissio, -nis f. = попуштање, ослабнување,
 намалување, враќање
 remoror 1 = се задржува, се бави, се колеба
 removeo 2 -movi -motum = оддалечува,
 отстранува, распушта, соборува
 reno, -onis m. = крзно, кожив
 renovo 1 = обновува, поправа, бодрим
 reor 2 ratus sum = мисли, смета, цени
 repente, *adv.* = одненадеж, ненадејно,
 неочекувано
 reperio 4 -ui -pertum = повторно се наоѓа,
 открива, дознава
 repono 3 -posui -positum = остава настрана,
 одложува, симнува, поставува
 requies, -ei f. = мир, спокој, почивка
 res adversae *pl.tan.* = несреќа
 res, -ei f. = ствар, нешто, работа, положба,
 дело, постапка, подвиг, имот, зделка,
 држава, власт, процес
 rescribo 3 -scripsi -scriptum = писмено одговара,
 препишува
 resisto 3 restiti resistum = запира, се
 спротивставува
 respecto 1 = се обзира, обрнува внимание,
 очекува
 respicio 3 -spexi -spectum = гледа назад, се
 обзира, здогледува, размислува за
 respondeo 2 -pondi -ponsum = ветува, одговара,
 се согласува, соодветствува
 restituo 3 -stitui -stitutum = обновува, повторно
 уредува, враќа во поранешна состојба
 resto 1 restiti = останува, преостанува, се
 спротивставува
 retineo 2 -tinui -retentum = запира, задржува,
 сочувува
 reverentia, -ae f. = почитување
 rex, -gis m. = крал, владетел, господар

Rhenus, -i m. = Рен, денешна река Рајна
 rheumaticus 3, *adiec.* = ревматичен
 Rhodanus, -i m. = Родан, денешна река Рона
 rideo 2 risi risum = се смее, весел е
 risus, -us m. = смеа, предмет за потсмев
 Roma, -ae, f. = Рим, град во Латиј
 Romanus 3, *adiec.* = римски; супст. Римјанин
 rotundus 3, *adiec.* = заоблен, тркалезен,
 кружен, совршен
 rubeo 2 rubui = црвенеа, руменеа
 ruber 3, *adiec.* = црвен, румен
 rumor, -is m. = шум, џагор, гласина, шепотење
 rus, ruris n. = село, поле, имот, чифлик

S

Sabini, -orum m. = Сабинци, многу старо
 италско племе
 sacrificium, -i n. = жртва, жртвопринесување
 saeculum, -i n. = столетие, век, време,
 поколение
 saepe, *adv.* = често, честопати
 saevitia, -ae f. = свирепост, жестокост, лутина,
 бес
 saevus 3, *adiec.* = бесен, див, свиреп, жесток
 sagitta, -ae f. = стрела
 saluber -is -e, *adiec.* = здрав, полезен,
 спасоносен
 salus, -utis f. = здравје, спас, сигурност
 Samus, -i f. = Самос, остров во Јонско Море
 sanctus 3, *adiec.* = свет, неповредлив, посветен,
 возвишен
 sanguis, -inis m. = крв, крвопролевање,
 убиство, род, потекло
 sapiens, -entis, *adiec.* = мудар, умен, разумен;
сүйсүй. мудрец
 sapientia, -ae f. = мудрост, благоразумност,
 философија
 sat, satis, *adv.* = доволно, доста
 Saturnia, -ae f. = Јунона, нарекувана Сатурнија,
 зашто е ќерка на богот Сатурн
 Saturnius, -i m. = Јупитер, син на Сатурн
 scientia, -ae f. = знаење, умеање, вештина,
 наука
 scindo 3 scidi scissum = раскинува, кине, сопира,
 разделува
 scio 4 scivi scitum = знае, дознава, умеа, познава

Scipio, -nis m. = Скипион, римско родово име
scribo 3 scripsi scriptum = пишува, напишува,
заповеда
scriptor, -is m. = писател, писар
Scupi, -orum m. = Скупи, антички град близу
Скопје
scutum, -i n. = штит
Scythae, -arum m. = Скити, номадски племиња
во Северна Европа и Азија
seco 1 -ui sectum = сече, реже, разделува,
решава
secundus 3, *adiec.* = следен, втор, благонакло-
нет, поволен; *res secundae* = среќа
securis, -is f. = секира, удар, рана
sedeo 2 sedi sessum = седи, престојува
seditio, -nis f. = неслога, бунт, востание
semel, *adv.* = еднаш, наеднаш, еднаш за
секогаш
sementes facere = сее
semper, *adv.* = секогаш, постојано, од секогаш
sempiternus 3, *adiec.* = вечен, постојан
senatus, -us m. = сенат, совет на старешини
senectus, -tis f. = старост, старци
senex, -nis, *adiec.* = стар, возрасен; *сүйсй.*
старец, старица
sensus, -us m. = чувство, сетило, осет
sententia, -ae f. = мислење, мисла, предлог,
реченица, поговорка
sentio 4 = чувствува, забележува, смета
septem, *num.* = седум
septentriones, -um m. = „седум вола“, *cosvezdija*
Голема и Мала Мечка, север
septuaginta, *num.* = седумдесет
Sequana, -ae, f. = Секвана, денешна река Сена
sereno 1 = разведрува, ведри
sermo, -nis m. = разговор, говорен јазик,
озборување
sero, *adv.* = доцна
Servilius, -i m. = Сервилиј, римско родово име
servio 4 = робува, служи, се покорува
servitus, -tis f. = ропство, покорност,
потчинетост
servo 1 = чува, пази, спасува
severus 3, *adiec.* = строг, сериозен, свиреп, лут
sex, *num.* = шест
sexaginta, *num.* = шеесет
si non, *con.* = ако не, ако ли не
si, *con.* = ако

Sibylinus 3, *adiec.* = сибилски (книги за
претскажување)
sic, *adv.* = така, вака, онака
Sicilia, -ae f. = Сицилија, остров во Јужна
Италија
sicut, *con.* = така, како што, исто како
Sidon, -onis f. = Сидон, град во Фојникија
Sidonius 3, *adiec.* = сидонски, тирски,
фојникиски
sidus, -eris n. = *cosvezdie*, свезда, небо, убавина
signum, -i n. = знак, белег, знаме, статуа
silentium, -i n. = тишина, молк, спокојство
silva, -ae f. = шума, гора
similis -e, *adiec.* = сличен
similitudo, -inis f. = сличност, веројатност
Simois, -entis m. = Симојс или Симоент, р. во
Мала Азија
simul, *con.* = штом, веднаш штом
simulacrum, -i n. = слика, одраз, сенка, статуа,
привидение
sin, *con.* = ако пак, ако ли, ако не, ако ли пак
не
sincere, *adv.* = искрено, отворено, чесно
sincerus 3, *adiec.* = чист, здрав, искрен, чесен,
непристрасен
sine, *praep. co abl.* = без
singuli -ae -a, *num.* = по еден, одделни, поеди-
начни, единечни
sinister 3, *adiec.* = лев, несрекен, неповолен,
лош
sino 3 sivi situm = допушта, дозволува, дава
sinus, -us m. = свијок, кривина, скут, љубов,
грижа, залив
sitis, -is f. = жед, суша, силна желба, страст
sive...sive, *con.* = или...или
socius, -i m. = сојузник, другар
Socrates, -is m. = Сократ, славен грчки
философ (469–339 пр. Хр.)
sol, -is m. = сонце
Sol, -is m. = бог на сонцето
soleo 2 solitus sum = има обичај
solus 3, *adiec.* = сам, единствен, осамен, пуст
somnus, i m. = сон, бездејство, мрзливост
sordes, -is f. = нечистотија, гнасотија, измет,
алчност
soror, -is f. = сестра
sortio(r) 4 = фрла ждрепка, добива со ждреп,
распределува

spargo 3 sparsi sparsum = прска, распрснува,
 лее, оросува
 specto 1 = гледа, набљудува, испитува
 speculor 1 = се обзира, набљудува, разубува,
 шпионира
 sperno 3 sprevi spertum = презира, не почитува,
 одбива
 spero 1 = се надева, очекува нешто
 spes, -ei f. = надеж, очекување, потпора
 splendidus 3, *adiec.* = блескав, светол, сјаен,
 чист, угледен
 Spurius, -i m. = Спуриј, римско лично име
 stadium, -i n. = тркалиште, поприште, стадиј
 како мерка за должина, околу 190 m
 statim, *adv.* = постојано, веднаш, тој час, бргу
 statio, -nis f. = престојувалиште, пристаниште
 statura, -ae f. = става, раст, големина
 status, -us m. = положба, состојба, сталеж,
 звање
 stella, -ae f. = ѕвезда, ѕвездије, сонце
 sto 1 steti statum = стои, се наоѓа некаде,
 опстојува
 Stobi, -orum m. = Стоби, антички град во
 Македонија
 studeo 2 studui (*co dat.*) = се стреми, се труди,
 се грижи, се занимава со наука, учи
 studium, -i n. = стремеж, ревност, преданост,
 љубов, занимање, изучување
 stultitia, -ae f. = глупост, лудост, будалаштина
 stupeo 2 stupui = се вкочанува, се здрува, се
 зачудува
 suadeo 2 suasi suasum (*co dat.*) = советува,
 препорачува, наговара
 suaviter, *adv.* = слатко, мило, пријатно, љубезно
 sub, *praep. co acc. u abl.* = под, околу, во
 subicio 3 -ieci -iectum = подложува, подметнува,
 поткрева, потфрла
 sublevo 1 = крева, подржува, помага, олеснува,
 подржува
 submergo 3 -mersi -mersum = потопува, потонува
 subsidium, -i n. = заднина, резервна војска,
 помош, закрила, поткрепа
 succedo 3 -cessi -cessum = влегува, навлегува,
 пристапува, наследува
 successio, -onis f. = замена на нечие место,
 наследување
 suscito 3 -cippi, -cursum = притрчува на помош,
 брза

sum esse fui = е, постои, живее, има
 summus 3, *adiec.* = највисок, врвен, најгорен
 sumptus, -us m. = трошок, давачка, расход
 super, *adv.* = озгора, згора, над, над тоа
 superbus 3, *adiec.* = горд, надмен, горделив
 superi, -orum m. = небесните, вишни богови
 superior, -ius = погорен (компар. од *superus* =
 горен)
 supero 1 = се издига, надминува, надвладува,
 прстигнува
 suppeto 3 -petivi -petitum = има подготвено, има
 доволно
 supplicium, -i n. = смерна молба, искупувачка
 жртва, казна, измачување, смртна казна
 supremus 3, *adiec.* = суперл. од *superus* = нај-
 горен, последен
 surgo 3 surrexi surrectum = се крева, станува,
 воскреснува
 suscipio 3 -sepi -septum = прифаќа, презема на
 себе, се нафаќа
 suspectus 3, *adiec.* = сомнителен, кој се сомнева
 suspicio, -nis f. = сомнеж, претчувство
 suspicio 3 -spexi -spectum = се восхитува, цени,
 се сомнева
 sustineo 2 -ui -tentum = одржува, издржува,
 опстојува, задржува, поднесува
 suus 3, *pron.* = свој, своја, свое

T

tabula, -ae f. = плоча, заветна плоча, слика
 talea, -ae f. = прат, стап, колец
 talis -e, *adiec.* = таков, ваков, онаков, толкав
 tamquam, *con.* = така како што, како што,
 речиси како
 tandem, *adv.* = најпосле, најсетне, конечно
 tantum, *adv.* = толку многу, толку, само,
 единствено
 Tarpeia, -ae f. = Тарпеја, римско женско име
 Tarquinius, -i m. = Тарквиниј, име на два римски
 митски кралеви
 Tartarus, -i m. = Тартар, место за казнување во
 подземниот свет, подземен свет
 Tati, -i m. = Татиј, митски сабински крал
 tectum, -i n. = покрив, дом, куќа
 tego 3 tegi tectum = покрива, крие, чува, штити
 tellus, -uris f. = земја, почва, држава, област

telum, -i n. = оружје, копје, оружје за напад
 tempero 1 = смирува, ублажува, прави умерен
 tempto 1 = пипа, искушува, соблазнува, напаѓа
 tempus, -oris n. = време, доба, прилика, неволја
 tendo 3 tetendi tensum = се распостила,
 логорува
 tenebrae, -arum f. = темнина, мрак, магла,
 затвор
 tenebrosus 3, *adiec.* = темен, помрачен,
 замрачен
 Tenedus, -i f. = Тенедос, остров близу до Троја
 teneo 2 tenui tentum = држи, има, поседува
 tenuis -e, *adiec.* = тенок, нежен, фин
 terebro 1 = продупчува, провртува
 terra, -ae f. = земја, копно
 tertius 3, *num.* = трет
 testamentum, -i n. = завештание
 testis -is m. = сведок, очевидец
 Teucris, -orum m. = Тевкри, Тројанци, потомци
 на Тевкар
 Teucris, -ae f. = Тевкрија, Троја
 Teucrus, -i m. = Тевкар, првиот крал на Троја
 Thessalonica, -ae f. = Тесалоника, град во
 Македонија
 Thimoetes, -is m. = Тимојт, Тројанец
 Tiberinus 3, *adiec.* = тибарски, што се однесува
 на р. Тибар
 Tiberis, -is m. = Тибер, р. во Латиј, денешен
 Тевере
 Tiberius, -i m. = Тибериј, римско лично име
 timidus 3, *adiec.* = страшлив, плашлив,
 претпазлив
 timor, -is m. = страв, страшило
 Titus, -i m. = Тит, римско лично име
 tolerabilis -e, *adiec.* = поднослив
 torpeo 2 torpui = вкочанет е, здрвен е,
 истрпнува, трпне
 torus, -i m. = диван, перница, легло
 tot, *adv.* = толку, толку многу
 totus 3, *adiec.* = цел, сиот
 trado 3 -didi -ditum = предава, пренесува,
 препушта
 traduco 3 -duxi -ductum = преведува, спроведува,
 префрла
 trans, *praep. co acc.* = отаде, од онаа страна,
 преку
 transfero -ferre -tuli -latum = пренесува,
 преведува, одложува

trecenti -ae -a *num.* = триста
 tremo 3 tremui = трепери, се тресе, се плаши
 tres tria, *num.* = три
 tribunus, -i m. = трибун, началник
 tribuo 3 -ui -bitum = поделува, распределува,
 припишува
 triginta, *num.* = триесет
 tristis -e, *adiec.* = тажен, жален, несрекен,
 болен
 Troius 3, *adiec.* = тројански
 Tuccia, -ae f. = Тукија, женско име
 tueor 2 tuitus sum = гледа, набљудува, внимава,
 се грижи
 tum, *adv.* = тогаш, после, потоа
 tunc, *adv.* = тогаш
 turbidulus 3, *adiec.* = немирен, разбрануван,
 неспокоен
 turpis -e, *adiec.* = грд, бесрамен, безобразен
 turris, -is f. = кула, утврдување
 tussis, -is f. = кашлица
 tutus 3, *adiec.* = заштитен, безбеден, сигурен
 tuus 3, *pron.* = твој, твоја, твое
 Tyrii, -orum m. = Тиријци, жители на градот
 Тир во Фојникија

U

uber 3, *adiec.* = плодороден, плоден, богат
 ubique, *adv.* = каде и да е, насекаде
 Ulixes, -is m. = Уликс, Одисеј
 ullus 3, *adiec.* = кој и да е, кој било
 ultimus 3, *adiec.* = последен, краен
 ultio, -nis f. = одмазда, казна
 umbra, -ae f. = сенка, ладовина, заштита
 umerus, -i m. = рамо, плешка
 unda, -ae f. = бран, вода, море
 unde, *adv.* = од каде, од каде што
 undique, *adv.* = од секаде, од сите страни
 universus 3, *adiec.* = цел, севкупен
 unus 3, *num., adiec.* = еден, единствен, некој
 urbs, -is f. = град: Urbs = градот Рим
 uro 3 ussi ustum = пали, гори, испржува,
 исушува
 usquam, *adv.* = каде било, некаде
 usque, *adv.* = непрестајно, дури, дотаму
 ut, *con.* = за да (целно), кога (временско) иако
 (допусно), така што (последично), како
 (споредбено)

uterque, utraque, utrumque, *adiec.* = обајцата, двајцата, и едниот и другиот
uterus, -i m. = матка, мев, мев на брод
utilis -e, *adiec.* = корисен, полезен, пригоден, способен
utor 3 usus sum (co abl.) = употребува, се служи

V

vacuus 3, *adiec.* = празен, слободен, лишен
vagina, -ae f. = корица од меч, ножница, мешунка
vagor 1 = скита, талка, се раширува, се распрснува
vale! valete! = здраво, биди здрав (поздрав при разделба)
valeo 2 -ui = здрав е, силен е, вреди, може
Valerius, -i m. = Валериј, римско родово име
valetudo, -inis f. = здравје, болешливост
validus 3, *adiec.* = здрав, силен, јак, влијателен
vanitas, -tis f. = празнотија, пустош, лага, суетност
vannus, -i f. = веалка за жито
varius 3, *adiec.* = шарен, разнобоен, различен, променлив, непостојан
Varro, -nis m. = Варон, римски конзул и војсководец
vas, vasis n. = сад, ваза, покуќнина
vastitas, -tis f. = пустошење, пустош
vasto 1 = пустоши, разорува, уништува
vates, -is m. = пророк, врач, вдохновен поет
veho 3 vexi vectum = вози, носи, влече, плови, патува
veluti, *con.* = како што, токму како
venatio, -nis f. = лов, хајка, борба на глад-јатори
venditio, -nis f. = продажба, давање под закуп
venio 4 veni ventum = доаѓа, пристига, настанува
ventus, -i m. = ветер, воздух, неповолни состојби
Venus, -eris f. = Венера, римска божица на убавината, мајка на Ајнеј
venustus 3 *adiec.* = миловиден, нежен, красен
ver, veris n. = пролет,
verbum, -i n. = збор, израз, реченица, глагол
vere, *adv.* = навистина, правилно, умно

vereor 2 veritus sum = почитува од страв, се плаши, стравува
vero, *adv.* = навистина, секако, меѓутоа
Verres, -is m. = Вер, пропретор, прочуен по грабежите во Сицилија
versor 1 = се врти, се движи, престојува, се занимава
verto 3 verti versum = врти, свртува, претвора, преведува
verum, *adv.* = навистина, но, ама, меѓутоа
verum, -i n. = вистина
verus 3, *adiec.* = вистинит, справедлив, прав, чесен
vesper, -i m. = вечер, свезда вечерница, запад
Vesta, -ae f. = Веста, римска божица на домашното огниште
Vestalis, -is f. = Весталка, свештеничка на Веста
veteranus, -i m. = стар, долгогодишен, стар, искусен војник
veto 1 -ui vetitum = забранува, спречува
vetus, -eris, *adiec.* = остарен, стар, ветов, искусен
vexo 1 = тресе, пустоши, навредува, ожалостува, уништува
via, -ae f. = пат, премин, проод
vicesimus 3 *num.* = дваесетти
victor, -is m. = победник, добитник
victoria, -ae f. = победа, победничка слава
vicus, -i m. = село, кварт
video 2 vidi visum = гледа, внимава
vigilia, -ae, f. = бдење, стража, будност
viginti, *num.* = дваесет
vinco 3 vici victum = победува, надминува, надвишува
vir, -i m. = маж, војник
virgo, -inis f. = девица, девојка, мома
virtus, -tis f. = мажевност, храброст, доблест
virus, -i n. = отров, слуз
vis f. = сила, моќ, снага, воени сили
vita, -ae f. = живот, животен тек, житие
vitium, -i n. = мана, порок, недостаток, грешка
vito 1 = избегнува, одбегнува
vivo 3 vixi victum = живее, трае, се дружи
vix, *adv.* = одвај, тукушто
vocabulum, -i n. = збор, назив, име, причина
voco 1 = вика, повикува, поттикнува, наамува

volo velle volui = сака, посакува, востановува,
одлучува

Volsci, -orum m. = Волски, племе во Латиј

volucer -is, -e, *adiec.* = крилест, што лета, брз

voluntas, -tis f. = волја, желба, мислење,

благоднаклоност

voluptas, -tis f. = наслада, сласт, задоволство,
страст

volvo 3 volvi volutum = тркала, врти, крои,
определува

votum, -i n. = завет, ветена жртва, желба

voveo 2 vovi votum = свечено ветува, заветува,
посветува

vox, -cis f. = глас, збор, реченица

Vulcanus, -i m. = Вулкан, римски бог на огнот,
маж на Венера

vulgaris -e, *adiec.* = народен, обичен, секојдне-
вен, прост

vulgus, -i n. = народ, толпа, множество, проста
маса

vulnus, -eris n. = рана, удар, загуба, штета

vultus, -us m. = лице, изглед, вид

СОДРЖИНА

Предговор	3
СИНТАКСА НА РЕЧЕНИЦА	5
<i>Lectio prima</i> , Реченици зад <i>verba postulandi, impediendi et timendi</i>	5
Граматика	8
<i>Lectio secunda</i> , Реченици <i>co si non, nisi, nisi forte, dum dummodo</i>	10
Граматика	11
<i>Lectio tertia</i> , <i>Oratio recta Oratio obliqua</i> , Директен и индиректен говор	13
Граматика	16
СИНТАКСА НА ПАДЕЖ	18
<i>Lectio quarta</i> , Акузатив	18
Граматика	23
Акузатив за простор	23
Акузатив за време	23
Акузатив на внатрешен објект	24
<i>Lectio quinta</i> , Генитив	25
Граматика	28
Genitivus subiectivus et objectivus	28
Genitivus explicativus	29
Genitivus qualitatis	29
Genitivus pretii	30
Genitivus criminis	30
Генитив зад придавки	31
<i>Lectio sexta</i> , Датив	33
Граматика	34
<i>Lectio septima</i> , Аблатив	36
Граматика	38
Ablativus limitationis	38
Ablativus mensurae	39
Ablativus pretii	39

МОРФОЛОГИЈА	42
<i>Lectio octava</i> , Особености во обличите на III дефлекинација	42
Граматика	44
<i>Lectio nona</i> , Именки со посебна дефлекинација	45
Граматика	46
<i>Lectio decima</i> , Исклучоци во родот на именките	48
Граматика	50
<i>Lectio undecima</i> , Substantiva abundantia	51
Граматика	52
<i>Lectio duodecima</i> , Substantiva heterogenea	53
Граматика	57
AUCTORES ROMANI	59
Гај Јулиј Кајсар, Caius Iulius Caesar	60
Марк Тулиј Кикерон, Marcus Tullius Cicero	72
Метрика	88
Гај Валериј Катул, Caius Valerius Catullus	91
Публиј Вергилиј Марон, Publius Vergilius Maro	98
РИМСКИ АВТОРИ, превод и препен	113
Гај Јулиј Кајсар	114
Марк Тулиј Кикерон	118
Гај Валериј Катул	124
Публиј Вергилиј Марон	127
ЛАТИНСКО-МАКЕДОНСКИ РЕЧНИК	133

Акционерско друштво за издавање учебници и наставни средства
Просветно дело – Скопје, ул. „Димитрија Чуповски“ бр. 15

*

За издавачот
м-р Павле ПЕТРОВ, генерален директор

*

Љубинка БАСОТОВА
ЛАТИНСКИ ЈАЗИК
LATINITAS
за III година

*

Главен уредник:
м-р Ели МАКАЗЛИЕВА

*

Лектjура:
Матилда КОВАЧЕВА

*

Технички уредник:
Новко ГРУЕВСКИ

*

Корица:
Драган ПЕТКОВИЌ

*

Коректjура:
АВТОРОТ

и

Софија ВУЛОВСКА

*

Компjутерска подготjовка:
Снежана БОШКОВСКА

Ракописот е предаден во печат во август 2018 година. Печатењето е завршено во август 2018 година. Обем: 160 страници: Формат: 20 x 25,5 см. Книгата е отпечатена во печатницата „Коста Абраш“ АД- Охрид.

CIP – Каталогизација во публикација
Народна и универзитетска библиотека „Св. Климент Охридски“,
Скопје

811.124 (075.3)

БАСОТОВА, Љубинка

Латински јазик = Latinitas : за III година за реформираното
гимназиско образование / Љубинка Басотова. – Скопје : Просветно дело,
2004. – 157 стр. : илустр. ; 24 см

ISBN 9989-0-0385-8